

V Brezovici

Dvaja povozníci z Brezovice vracajú sa domov, lebo panstvo z kaštieľa ich poslalo do Solivaru na soľ. Už sa dosť nasedeli. A na dlhej ceste všeličo si rozprávajú, aby im ten čas rýchlejšie ubiehal.

- Vieš, Jano, jak som ja rozmýšľal, prečo majú také čudné mená naše valaly tu pri hornej Toryse.

A skočí mu do reči Ďuro, tiež rodák z Brezovice:

- Ja som počul od našich starých dedov, že to nie je náhoda, že naše valaly tu pri Toryse majú také zvláštne mená.

- A čo si počul?

- Čo? Že to boli múdri ľudia, čo vymysleli názvy týmto dedinám..

- A jak to myslíš? Čo o tom vieš?

- Nuž, počuj, jak rozprával najstarší dedo, čo býva u nás na hornom konci.

- A čo také divné?

- Že všetko má svoju príčinu, aj tie divné mená našich dedín. Ten dedo mi spomínal malú rozprávku o tom.

- No len povedz ju!

- Dobre, keď chceš vedieť, poviem ti ju! Tak dedo vravel, že preto také mená majú obce naše, že chceli naznačiť užitočnosť a silu našich dedín.

- Jak to myslíš?

- Nuž, náš starý dedo tak hovorili, že raz všetky stromy v lese sa dohadovali, ktorý by mal byť kráľom stromov. A vtedy že sa ozvala breza? „Mňa vyvolte, lebo ja mám ohybné drevo, hotové pre vozy. Ba aj najskôr kvitnem a dávam prvú potravu dobrým včeličkám.“ Všetkým stromom sa taká reč páčila. Ale prosili aj iné stromy, aby sa ozvali. A tu vystúpila lipa a začala sa chváliť? „Mňa vyvolte za kráľa lesa, lebo môj posvätný háj si veľmi ctia národy ako nejaké božie chrámy. A potom ja mám také drevo, z ktorého sochári vyrezávajú najkrajšie a najsvätejšie sochy. A pritom môj kvet prináša hojnosť poľu i medu pre včeličky.“

- A iné stromy sa už neozvali?

- Hej, ozval sa potom dub.

- A čo povedal?

- Dub sa vypnul hrdo a pyšne vravel : „Počuli ste brezu, jak sa chválila? Ale keď príde zima a napadá sneh, skloní sa ako stará baba. A počuli ste lipu, jak sa pýšila? Ale keď príde víchrice a poláme jej krehké konáre, zostane smutná ako nejaký žobrák.“

- A jak sa chválil dub na konci?

- Dub skríkol: „ Mňa vyvolte za kráľa. Mám najmocnejšie drevo, ktoré je súce pod zvony na veže kostolov. A mám mocné korene, hlboko v zemi. Mne vietor, hoc jak silný, nepoláme konáre.“ A tak všetky stromy uznali, že najmocnejším stromom je dub a jemu patrí kráľovská hodnosť.

- Hej, hej, prečo tak si vychválil duba, keď bývaš v Brezovici?

- To je iná vec. Dakedy totiž duba ľudia si uctievali viac ako lipu a iné stromy.

- Ale prečo teraz strediskom hornotoryského panstva je Brezovica a nie iná dedina?

- Lebo sem ešte možno pred sto rokmi prišli mocní páni. Nemci zo Spiša.

- Veď tak som počul, že aj terajší páni sú z tejto rodiny.

- Hej, aj pán Ján aj pán Jendrek, ktorého v kaštieli volajú Henrichom.

Ale koničky išli dosť rýchlo, takže čoskoro boli v obci Toryse. A už nemali ďaleko domov. A keď dorazili do Brezovice ponáhľali sa naskôr zložiť soľ.

Na dvore

Na dvore pri kaštieli tiež bol čulý život. Bolo akiste začiatkom marca. A marec chce jarec. Keď v marci ukáže sa slnko a vysušia sa polia, už aj treba siať jačmeň, prípadne skôr ovos.

Práve švarný šuhaj Jožko Kvaka privítal furmanov, povozníkov.

- Kde ste tak dlho boli? Prečo meškáte? Už dávno vás čakáme.

Ale povozníci sa nedajú a odvrávajú:

- Ty nevieš, že cesta do Prešova a Solivara je veľmi ďaleká? Bolo treba sa nám ponáhľať, aby sme za vidna prišli domov.

Jožko, ako by z poverenia panstva, hneď s ostatnými sluhami skladal privezenú soľ do komory.

Až sa sluha Martin počudoval, že Jožko tak rozkazuje ako nejaký správca.

- Daj pokoj, priateľku, - rečie Mišo, sluha. - Jožko je tu ako nejaký pán. Jeho si vyvolil pán Jendrek ako za svojho pomocníka. Preto on riadi prácu na dvore.

V kaštieli je tiež rušno: Ženy pripravujú občerstvenie, lebo sa chýli ku večeru.

A pán Jendrek sa radí s bratom Jánom. Ale náhle prinášajú z poštového vozu, čo poštu rozváža, akési veľké písmo. Je adresované na magistra pána Jendreka-Henricha. A on rozpečatí veľkú listinu a číta. Písaná je v latinskej reči, ktorej pán Jendrek dobre rozumie.

- Čítaj bratu, pozri tu je dekrét od Omodejovcov, aby som ako veliteľ a kastelán prevzal velenie na mocnom kapušanskom hrade.

A brat Ján siahne na hrubú veľkú listinu. Naozaj v nej je napísané, že z poverenia mocných Omodejovcov dostáva brat Henrich rozkaz a poverenie, aby prevzal velenie na hrade kapušanskom.

- Prečo na kapušanskom?

Lebo na veľkošarišskom hrade bude Demeter, ako som počul. – rečie Ján.

- Vidíš, bratku, zamiešal si sa do krajinskej politiky a teraz musíš robiť vyšším pánom ďalšie služby.

Ale Jendrek je rozvážny a chlácholí brata:

- Iste si počul, jaké nové správy prišli zo stredy našej krajiny. Zvolili nového kráľa Karla. Odmietli iných. A ten bude sa chcieť ujať vlády čím skôr. A mocní Omodejovci sa tak ľahko nepoddajú.

- Ej, ej, bratku, to ku dobrému toto nevedie, ale skôr ku zlému.

- I mne sa tak pozdáva, že dôjde ku nejakým sporom, lebo košickí mešťani, čo sa postavili veľmi nepekne a ostro proti Omodejovcom, iste teraz sa budú opierať o nového kráľa. A z toho môže dôjsť ku veľkým nepokojom a vojne.

- Dobre rozmýšľaš, bratku, pripomína Ján. A pokračuje: Teda žiadajú, aby si im slúžil a obetoval sa za nich. Lebo nový kráľ bude sa snažiť dobyť najmocnejšie hrady v hornom Uhorsku, a to veľkošarišský a kapušanský, lebo to sú piliere ako oporné body Omodejovcov.

- Vidíš, bratku, rečie Jendrek, vieš, čo to znamená? Treba mi zaistiť si nejaké vojsko, aby mi pomohli pri obrane kapušanského hradu.

- Tak je, vyber si z našich mládencov dobrých junákov, ale aj zo susedných dedín. A daj ich dobre vycvičiť.

- A vezmem ku sebe aj nášeho Jožka Kvaku. Ten mi bude dobrým pomocníkom.

- Iste vezmi si ho. My sa bez neho obídeme, hoc nám bude chýbať.

A už pán Jendrek mal nové starosti. Cez týždeň už zháňal dobrých, zdatných mládencov, aby ich dal dobre vycvičiť. Jožka si zavolať.

- Milý Jožko, - vravel mu pán Jendrek - pomáhal si nám tu pri kaštieli. Ale teraz odchádzam za veliteľa kapušanského hradu. A beriem ťa so sebou.

- Vďačne pôjdem s vami, ak ma vezmete!

- Dobre, Jožko, zverbujem aj iných mládencov. Ale ty prídeš so mnou tiež. Len pomaly sa odober od rodičov a známych, a potom sa prihlás!

A Jožko Kvaka cítil sa ako by poctený a ako uveličený, že pán Jendrek jeho si vybral medzi svojich vojakov. Vďačne pôjde. Len čo povie otec a mať a jeho Borka?

Doma ťažko padlo otcovi, lúčiť sa čoskoro so svojím synom. I matka nariekala:

- Synu môj, len daj na seba pozor, aby si nám z tej vojny, čo sa iste skoro začne, vrátil zdravý domov.

- Nebojte sa, mati moja, dám na seba pozor!

A za pár dní sa už schádzali mládenci ako regrúti, aby sa pripravili na odchod na kapušanský hrad.

Potom, na druhý deň, Jožko odskočil ešte ku svojej Borke. Hovoril aj s jej rodičmi. Aj oni ho napomínali, aby pozor dal na seba. A Borka mu sľúbila vernosť.

- Jožko, daj na seba pozor. Budem ťa čakať.

A Jožko ju uistil: - Neboj sa. Veď budem po boku nášho pána Jendreka.

Vojakov dal naverbovať pán Jendrek. Kým sa nestal šarišským županom. Vypomáhal v hospodárstve bratovi Jánovi. Veď mali rozsiahle majetky v horno-toryskej doline. Ich predkovia dávno prišli zo Spiša a tu sa usalašili v krásnom údolí medzi horami.

Pán Jendrek je však svojou povahou celkom iný človek jako jeho bratia, ktorí akosi odmerane sa chovajú k tunajšiemu robotnému ľudu. Jendrek sa vie zbližiť s jednoduchým ľudom i so služobníctvom. Naučil sa dobre krásnej šarišskej reči. Sám ide medzi ľudí, vypočuje ich. Ak niekto má nejakú sťažnosť, prešetří a chybu hneď napraví. A kde môže, pomôže.

Jendrek však pri stretávaní s ľuďmi vybadal mimoriadne nadanie a dobrotu Jožku Kvaku. Preto pomaly mu zveroval rôzne menšie i väčšie úlohy. Keď bolo treba poslať do lesa s nejakým dôležitým odkazom, poslal Jožka. Keď bolo treba viac robotníkov na niektoré pole, zase Jožka posielal s odkazmi. A Jožko všetko dobre splnil podľa vôle svojho pána.

Aby si však Jožka viac zaistil aj na ďalšie služby, dal ho ku domácomu pisárovi, aby ho naučil písať a čítať. Ba uvažoval aj o tom, či by neskôr ho nemohol poveriť aj spravovaním menšieho majetku, majera, dvorca. Ale prišli do toho zlé nespokojné časy.

Pán Jendrek prevzal úrad šarišského župana a musel odísť z domu preč do sídla župy. Ale na žiadosť mocných Omodejovcov, čo boli v úzkom priateľstve s Matúšom Čákom Trenčianskym na západe, prevzal aj dôležitú úlohu kastelána kapušanského hradu na Maglovci. Hrad predtým nazývali Tobol –Tubul. Lenže sa hradný kopec od nepamäti volal Maglovec.

Ale to bolo v nespokojnej dobe, keď posledný kráľ uhorský z rodu Arpádovcov zomrel. A vtedy nastali veľké spory o trón. Niektorí magnáti totiž navrhovali za nového uhorského kráľa mladého českého kráľa Václava. Takej mienky bol aj Matúš Trenčiansky, pán Váhu a Tatier. Isteže pre Slovanov, ktorí boli najrozšírenejší v uhorskej ríši, by bolo akiste najlepšie. Lenže iní feudáli a magnáti pod silným vplyvom Talianov a Francúzov navrhovali Karla Róberta z Anjou (čítaj Anžú), teda cudzinca. Omodejovcom, ktorí mali veľkú moc na východe v Hornom Uhorsku, sa to nepáčilo. Za nového kráľa boli skoro všetci košickí mešťania, ktorí skoro nenávideli mocných Omodejovcov. Keď pri jednom spore bol zabitý mešťanmi jeden z rodu Omodejovcov, došlo k otvorenému nepriateľstvu medzi košickými mešťanmi a

Omodejovcami. Košičania sa opreli o pomoc nového kráľa. A Omodejovci chceli sa pyšným Košičanom príkladne pomstiť a naučiť ich poriadku v krajine.

Pán Jendrek predvídal, že dôjde medzi dvoma rozvadenými stránkami skôr-neskôr k otvorenému boju. Preto sa ponáhlal a naverboval veľa regrútov, ktorých dal dôkladne cvičiť. Dobré mu padlo, že prišiel na hrad aj z jeho rodného kraja Jožko Kvaka. Preto začal aj hrad zo všetkých strán opevňovať, aby odolal pripadnému útoku.

Nový a mladý uhorský kráľ Karol Róbert snažil sa získavať i postrachom i sľubmi mnohých magnátov svetských i cirkevných. Včas sa dozvedel o nepriateľskom postoji aj Matúša Čáka a Omodejovcov. Aby prekazil spojenie tých dvoch mocných rivalov, snažil sa vybrať sa čím skôr na Horné Uhorsko, čiže na územie východného Slovenska.

Keď s Košičanmi, mešťanmi, dojednal úzke priateľstvo a pomoc, ponáhlal sa na Spiš, aby získal spišských Nemcov. A tí naozaj mu prisľúbili výdatnú pomoc. Naverbovali jeho veliteľa dost' ľudí. Lenže aj Omodejovci sa obzerali, kde nájsť pomoc. Opierali sa najmä o sľuby mocného Matúša Čáka Trenčianskeho. Ten im prisľúbil, v čase potreby, proti vojskám nového kráľa poslať skoro 1 700 mužov, dobre vyzdrojených.

Pán Jendrek ako veliteľ mocného hradu, ktorý mal byť silnou oporou proti náporu kráľovského vojska, veľmi pozorne sleduje udalosti v krajine. Vie o veliteľovi hradu šarišského, Demetrovi, že tiež má starosť, jako obrániť hrad. Rád by vedel čosi bližšieho. Uvažuje, či by nebolo dobre poslať nejakého posla, aby sa dozvedel nejaké podrobnosti o vývoji v krajine a o pohybe kráľovského vojska. A tu mu dobre padol do oka práve smelý Jožko Kvaka. Hneď si ho dal aj predvolať.

- Dobré, Jožko, že si prišiel sem. Budem ťa tu veľmi potrebovať.

- Vďačne poslúžim, pane, s čím bude treba. – ochotne odvetil Jožko.

- Počkaj – vravel pán Jendrek – najprv dám napísať pisárovi list a potom pôjdeš s týmto listom na šarišský hrad. List doručíš osobne pánu Demetrovi, ktorý je veliteľom hradu. Trochu počkáš a prevezmeš od veliteľa hradu tiež dopis a prídeš späť. Lenže dávaj na ceste pozor ! Vezmi si dvoch odvážnych bojovníkov so sebou ! Lebo už po cestách sa potulujú všelijakí vojaci i špióni.

- Počkám – odvetil smelo Jožko – kým bude list napísaný. A všetko vybavím čo najlepšie.

List bol napísaný. Prevzal ho Jožko. Hneď zavolať dvoch pomocníkov. Vybrali si dobré kone. A hneď aj odcválali smerom ku Veľkému Šarišu. Tu bolo vtedy sídlo slávnej šarišskej župy. Hrad tu bol veľký a mocný, na vysokom vrchu. Ešte pod hradom troch jazdcov zastavila stráž. Obklúčila ich. Museli zosadnúť z koní. A vyzvedali sa podrobne, odkiaľ sú a načo sem idú. Ale keď ukázali písmo s pečaťou s adresou na veliteľa hradu Demetra, hneď ich prepustili. Ba ich aj odprevadili priamo ku veliteľovi.

Jožko Kvaka ako vedúci výpravy zoskočil z koňa prvý a hneď kráčal smelo ku veliteľovi hradu. Veliteľ hradu bol starší muž, opásaný peknou šablou. Sedel za dubovým stolom. A pri ňom boli ako by jeho podvelitelia, s ktorými iste sa radil. Keď zbadal prichádzieho vojaka Jožka, povstal a pýtal sa:

- Odkiaľ prichádzaš, vojačku?

- Od pána kastelána Jendreka, Henricha. Poslal ma ku vám s listom, na ktorý mám čakať na odpoveď. Pozdravuje Vás a prosí o odpoveď.

- A akože sa tam máte na hrade? Je dost' opevnený? – dozvedá sa veliteľ.

- Celé dni naši bojovníci opevňujú hrad. Nebojíme sa. Iste sa ubránime proti akémukol'vek nepriateľovi. – dodáva Jožko.

- Len pomaly, vojačku, lebo nepriateľ pride, keď sa nebudete ani nazdávať. A je zákerný. Nielen proti nám pôjde, ale aj proti vám. Musíte byť veľmi na pozore!

A veliteľ otvára list, pozorne číta. A hneď prikazuje pisárovi písať odpoveď. Zapečatí a podáva Jožkovi so slovami: - Pozdravuj vášho veliteľa magistra Henricha. Odovzdaj mu tento list. Pozor daj, vojačku na ceste. A ponáhľaj sa čím skôr na váš hrad.

A Jožko Kvaka s priateľmi vysadajú na kone a už aj letia dolu popri rieke Toryse. Na križovatke však zastavia sa trochu. Odbočia s koňmi do húšťa do lesa. Aby lepšie mohli pozorovať cestujúcich po ceste hore i dolu, obzerajú sa sem a tam. Ale vidia iba ľudí s koňmi a s vozami i pešiakov. Nevidno nijakých vojakov, cudzích bojovníkov.

Veliteľ šarišského hradu v liste píše magistrovi Hehrichovi, že kráľovské vojsko, ako má správy najnovšie, chystá sa aj proti šarišskému hradu. Preto hrad opevňuje a vyčkáva. Preto aj pán Jendrek nezaháľa. Prikazuje svojim bojovníkom tiež opevňovať hrad, zbierať kamene na hrad za hradné múry. Ale o pár dní znovu volá k sebe Jožka Kvaku. Chce sa doznať novšie správy.

- Počuj, Jožko, už ste si oddychli z jednej cesty a už ťa posielam na druhú cestu. Zase si vyberieš dvoch odvážnych našich bojovníkov. A pojdete na koňoch pozorovať hlavnú cestu, čo vedie od Šariša ku Prešovu. Zbytočne sa neukazujte. Idte bočnými cestami! Ale pred hlavnou cestou, čo vedie ku Prešovu, niekde na pokraji lesa zastaňte a pozorujte jaké vozy a jakí jazdci tade idú. Hlavne si všímajte, či nevidno na ceste nejakých bojovníkov. A hneď prídte mi to oznámiť, či nevidno na ceste ich.

- Vďaka to urobíme – odvetil smelý Jožko. A hneď prídeme. Keď však prišli ku hlavnej ceste, vedúcej do mesta Prešova, s údivom si všimli zaujímavé postavy, čo šli v skupinách po hlavnej ceste. Videli, že jedni mali aj kopie, iní meče. A veľa ich tam šlo.

Jožko však s priateľmi nepozorovaně sa obrátil a hybaj späť na kapušanský hrad s novými správami.

Pán Jendrek, len čo zbadal príchod troch jazdcov, už aj ide k nim a vypytuje sa:

- No, čo ste pozorovali na hlavnej ceste? Videli ste nejakých vojakov?
A vojaci ochotne hneď aj odpovedajú: - Dobré sme boli ukrytí na pokraji lesa. Mali sme dobrý výhľad na hlavnú cestu. Najprv šli šíky jazdcov a potom menšie a väčšie skupiny pešiakov.

- A boli odzbrojení? – dopytuje sa zvedavo pán Jendrek.

- Po boku mali veľké meče a v ruke štíty. Poniektorí mali aj kopie a luky.

- A ktorým smerom šli? Či neodbočovali na Veľký Šariš?

- Nie šli priamo rovno ku Prešovu.

- Isteže, to mohla byť posila od pána Váhu a Tatier na pomoc Omodejovcom. Idú na pomoc, aby pyšní košickí mešťani boli trochu pokorení. Ved' zaslúžia trest, lebo zabili nášho dobrého palatína Omodeja. Kráľovskí ozbrojenci, ako sa dozvedám, zo Spiša idú údolím Hornáda. Avšak kto vie, či spurný kráľ po neúspechu pri dobýjaní šarišského hradu nepošle istú skupinu bojovníkov aj sem k nám. Musíme na všetko myslieť. – takto nahlas rozmýšľa pred svojimi vojakmi.

Pán Jendrek dúfal, že dostane nejakú pomoc. Matúšova posila z Trenčína ponáhľa sa ku Košiciam na pomoc Omodejovcom. Akiste tam dôjde k rozhodnému boju. Hneď sa náhli k obhliadke hradu. Rozdeľuje úlohy a prikazuje obranné práce.

- Treba rozšíriť aj násypy a valy prehľbiť. Na vrchu valov treba zahľbiť ostré koly, kolíky, aby nepriateľovi sa nepodarilo tade preliezť. Preto kolíky musia byť pomerne husto rozložené. A potom nanosiť do hradu za hradné múry čím viac skál a

kameňov, aby sme nimi zasypali útočníkov, ak by sa odvážili po rebríkoch liezť hore. Ba pripraviť aj chumáče slamy, aby sme zapálené zhadzovali na útočníkov. Pripraviť aj dlhšie palice, aby im rebríky zhadzovali z múrov. Iste si narobia také čosi.

Pozor dajte najmä pri baštách! Jedni nech strážia južnú a druhí severnú baštu. A stráž pri hlavnej dubovej bráne nech sa strieda! Myslieť aj na odpočinok! O stravu som sa postaral. Budete si ju nosiť vo vedrách a šálkach potom rozdeľovať.

Na všetko musí myslieť pán Jendrek, aby sa nedal prekvapiť. Míňal sa však týždeň za týždňom a všade bolo ticho, klud a pokoj. Až keď nastal mesiac máj, nastal veľký ruch na cestách. Hliadky hlásia veľké pohyby vojska najmä údolím Hornáda. Veľká skupina pešiakov sa valí údolím Torysy od Levoče cez Slavkov. A už sú až skoro pri Krivanoch, kde rieka Torysa sa ohýba výchovným smerom. A to je nebezpečné znamenie!

Mladý kráľ radil sa často so svojimi vrchnými veliteľmi. Lebo košickí mešťania báli sa skorého prepadu zo strany nahnevaných Omodejovcov pre vraždu palatína. Preto súrili u kráľa, aby veľkú časť vojska, ktoré naverboval na Spiši a inde, sústredil hlavne niekde blízko Košíc.

Najvyšší poradcovia, čo dobre poznali situáciu v krajine a najmä v Hornom Uhorsku, a to v košickej kotline, v Šariši i na Spiši, radili kráľovi najprv pokoriť pyšné opevnené hrady v Šariši a to hlavne veľkošarišský hrad, ale aj kapušiansky. Ved' práve cez Šariš by mohol Matúš Trenčiansky posielat' posily vo veľkom počte Omodejovcom.

A mladý kráľ naozaj podľahol vrchným svojim radcom. Ved' ešte bol dosť neskúsený. Preto dal súhlas, aby ešte pred rozhodujúcim bojom, niekde pri Košiciach, boli pokorené dva pyšné hrady. Za najnebezpečnejší hrad bol uznaný veľkošarišský. Rozhodnuté poslat' sem dobre vyzbrojené jednotky. Kráľovskí poradcovia, hlavní velitelia, ktorí dobre sa vyznali vo vojenskom „remesle“, dúfali, že mocnému náporu hrad neodolá a skoro sa poddá.

Veliteľom hradu šarišského bol však skúsený bojovník Demeter. Ten dobre poznal mohutné obranné bašty i hrubočízne múry. Všade okolo hradu dal prehľbiť priekopy. Kde bolo možné, dal nabiť ostré kolíky, čo by bránili prenikaniu útočníkov.

I veľkú bránu dal spevniť hrubými dubovými podvalmi. A dal cvičiť bojovníkov, aby v čas obrany každý poznal svoje miesto, ktoré musí ubrániť.

Kráľ Karol Róbert sám viedol výpravu proti šarišskému hradu, a to v presvedčení, že skôr bude dobytý. Ale keď pritiahol vojsko ku hradu, kráľ bol nemilo prekvapený veľkosťou a mohutnosťou mocného hradu, na ktorom bolo vidieť plno ozbrojených obrancov. Darmo velitelia rozkazovali vojakom k útoku na hrad, darmo stavali aj rebríky ku hrubočíznym múrom, nedarilo sa im nijako. Odpor bol dobre organizovaný, okamžitý. Karol Róbert sklamaný bol, že dobýjanie hradu sa nedarí. Žiadal nové posily. Dosť dlho sa tu zdržal. Ved' ešte 9. mája 1312 píše spopod hradu šarišského rôzne listiny. Vždy dúfal, že ho dobyjú.

Veliteľ hradu Demeter so svojimi veliteľmi chodil pomedzi obrancov a posmeľoval ich i obrane. Vo dne, v noci bola tu pohotovosť. Stráže sa vymieňali. Kamene sa doplňovali. Každý rebrík, po ktorom by mohli útočníci vyliezť, bol včas prevrátený a kameňmi zasypaný. Košickí mešťania v obave, aby neboli prekvapení veľkým vojskom svojich úhlavných odporcov Omodejovcov, súrili u kráľa Karla Róberta, aby neodkladne prišiel im na pomoc. Preto kráľ po porade s veliteľmi upustil od ďalšieho dobývania hradu šarišského. Ale zato prikázal poslat' mocnú skupinu pokoriť aspoň menší kapušiansky hrad. Ale čakať mali ešte posily zo Spiša.

Pán Jendrek na kapušianskom hrade bol veľmi obozretný. Vždy vysielal výzvedné hliadky. A tie ho včas informovali o pohybe kráľovských vojsk ku šarišskému hradu a

odtiaľ preč. A mal aj tajných vyzvedačov, ktorí preoblečení sa votreli až do radov kráľovského vojska. Dozvedeli sa, že hrad nemohli dobyť a že kráľ dal rozkaz odtiaľ odťahnúť. Vraj košický mešťania súria pomoc kráľovského vojska. Len menšia vojenská jednotka zostala ešte neďaleko šarišského hradu. Vraj čakajú posily ešte zo Spiša.

Avšak pán Jendrek dobre uvažoval. Veď keď istá skupina vojakov čaká nejaké posily zo Spiša, môže sa spojiť s nimi. A práve tí môžu mať tajný príkaz od kráľa, aby napadli kapušiansky hrad, keď sa im nepoddal šarišský. Treba byť teda na pozore.

Ale pána Jendreka zaujímali pomery pri Košiciach, kam, ako predtým počul, aj Omedejovci, aj kráľ s košickými mešťanmi zhromažďujú väčšie skupiny bojovníkov. Rozhodol sa vyslať na výzvedy dvoch vojakov, rodákov z Brezovice. Tým viac dôveroval, len čo dal príkaz vybrať dvoch najbystrejších z vojačkov z obce Brezovice, už aj podveliteľ sa hlásil s nimi.

- Prosím, pán veliteľ, tu sme na váš rozkaz. Sú to chlapci z Brezovice, ktorí už boli na vozoch so staršími povozníkmi aj v Košiciach. Poznajú tieto kraje dosť dobre.

- Takých potrebujem, odvetil pán Jendrek a pokračoval. – Ale v dedine musíte si zohnať dedinské obyčajné šaty, aby vás nikto nepoznal. Vy pôjdete ako vyzvedači. Máte za úlohu dozvedieť sa, kde sa zhromažďuje druhé vojsko na strane Omedejovcov niekde okolo Rozhanoviec. Len či sa mi nestratíte?

- Nie, pán veliteľ, všetko urobíme, splníme – odvetili dvaja, Stacho a Ďuro. A hneď sa rozhovorili. – Veď mi sme s rodičmi chodili na vozoch až do Rozhanoviec a až do Košíc. Dobre poznáme tie kraje.

- Nuž dobre, riekol pán Jendrek – Lenže nesmiete nikomu prezradiť, odkiaľ ste a čo chcete. Musíte získať správy tak v okolí Košíc, kde sa vojsko zhromažďuje, ako aj v oblasti Rozhanoviec. Lebo to sú dvaja protivníci, košickí mešťani, ktorí zabilí nášho palatína Omedeja a potom sú to naši Omedejovci, ktorí sa mešťanom chcú pomstiť a ich príkladne postrestať. Mešťania sa spoliehajú na pomoc kráľovského vojska.

A Omedejovcom prisľúbil pomoc sám Matúš Čák Trenčiansky.

- Dostanete aj nejaké groše na cestu, ba aj požíveň. Hlásate sa hneď u nášho kuchára! A tí dvaja hneď sa pozbierali a odišli. V dedina zohnali si staré ošúchané sedliacke šaty. Keď šli, občas sa im podarilo sa povozit' aj na vozoch, čo šli smerom ku Košiciam. Inde zase museli len pešo chodiť. Ale ponáhľali sa. Aspoň do týždňa mali byť už späť.

Neminul ani týždeň a vyzvedači sa vrátili. Boli trochu unavení a ustatí. Ale hneď sa hlásili u veliteľa hradu, u pána Jendreka.

- Vitajte, chlapci! Tak čo ste nám priniesli? Čo ste tam pozorovali? Kde sa zhromažďuje vojsko? – tak sa vyzvedal pán Jendrek. A vojakom sa akoby rozviazal jazyk a začali:

- V okolí Košíc od sedliakov a robotníkov ako sme sa dozvedeli, že sem prichádza veľa vojska zo Spiša a z rôznych strán. Lebo košickí mešťania sa boja, že ich napadnú a stretajú mocní Omedejovi. Občas vidieť aj menšie i väčšie skupiny vojakov, aj so zbraňami, ako pochodujú.

- Ale čo ste pozorovali v okolí Rozhanoviec? – pýta sa pán Jendrek.

- Tam v dedinách pri Rozhanovciach je plno vojska. Prešli sme aj tadeto. Ba starí ľudia vraveli, že príde tu zo západného Slovenska aj mocný pán Váhu a Tatier, samotný Matúš Čák Trenčiansky. A že keď ten príde, a je to dobrý vojvodca, iste zvíťazí nad pyšnými Košičanmi i nad kráľovským vojskom.

Také a podobné správy dobre padli pánu Jendrekovi. Ale celkom ho neuspokojili. Myslel na svoju obranu, ba aj možnosť prehry, prípadne na možnosť ústupu pri silnom nápore nepriateľa. Dobre si poobrezal okolie kapušianskeho hradu, najmä

jeho severnú a západnú stranu. Lebo hlavná brána je sice zo strany Fintíc, od západu. Ale útok môže byť vedený z južnej a východnej strany. Všimol si však vrchoviny skalnatej, zväčša, ktorá sa tiahne severo-západným smerom ako by k obci Finticiam. Tade to by bolo možné ujsť pred presilou nepriateľa. Tu treba dať silné stráže. A nepripustiť, aby nepriateľskí vojaci sa sem dostali. Aj pre bránu, ale hlavne pre prípadný ústup západným a severným smerom.

A pritom prišlo mu na um, že raz, keď bol na poľovačke pri Šarišských Sokolovciach a šli okolo vysokej hory, ktorú ľud volá „Hradová hora“, počul od starších ľudí celé bájky o tej hore. Vraj sú tam okolo hory vykopané niekoľkonásobné šiance, priekopy. Tu sa vraj naši predkovia chránili pred útokom novoprišlým Maďarom-Uhrom, čo (asi v 11. - 12. st.) po zániku veľkomoravskej ríše prišli obsadzovať Šariš. Vraj tu v tajných skrýšach - pivniciach je skryté akési mocné vojsko, ktoré vyjde len vtedy, keď nášmu národu bude veľmi zle.

- Iste tu by sme mohli nájsť útočisko aj my v prípade presily na hrade. - pomyslel si – Ved' nebadane z hradu by sa dalo lesom prejsť, až sem. Ale koho poslať, aby aspoň jedna pivnica sa vyčistila ako úkryt pre nás? Hneď mu do hlavy ako by strelila jedna myšlienka, spomienka na Jožku Kvakú. A hneď si ho dal aj zavolať.

- Počuj Jožko, potraboval by som ťa aj tu na hrade. Ale mám pre Teba vážnejšiu úlohu. Chcel by som ťa poslať ku Sokolovciam, až hen tam za Terňu. Bol si tam niekedy?

- Bol som s našimi povozníkmi. Tam sme kupovali ovce.

- Dobré teda. Nepôjdeš do neznámeho kraja. Ja ti dám potrebné peniaze i potrebné jedlo si zoberieš. Ale pre richtára tiež ti dám aj list, aby ťa prijal a pomohol.

- Dobré, pôjdem a vybavím, čo treba.

- Ale prv ti chcem vysvetliť, o čo ide. Totiž ide tu o obranu nášho hradu. Ale keby pred presilou sme museli ustúpiť, nemáme kam sa ukryť. A práve tam na vysokej hore, čo sa menuje Hradová hora, sú veľké zasypané pivnice. Bolo by treba ich vyčistiť, aspoň jednu, a to pre prípad, že by sme museli ustúpiť z hradu. Tam by sme mohli nájsť dobrý a bezpečný úkryt, aspoň do istého času.

-Ale tam bude treba aj viac chlapov do práce – namieta Jožko.

- Akiste. Preto ti dám prípis pre starostu obce, aby ti pomohol a súcich chlapov ti dodal z dediny.

- Dozvieš sa od tamojších ľudí, jaké zaujímavé bájky rozprávajú o tomto starodávnom hrade, kde sú okolo hory aj šiance a priekopy. Pre nás by sa hodil ten vrch jako útočisko v prípade núdze.

- Dobré pôjdem a s chlapami vyčistíme jednu pivnicu a pripravíme ju pre prípad útočiska. - dodal Jožko.

Keď Jožko prevzal poverovací list, aj patričné groše a požíveň, slaninu s chlebom, už aj sa poberal ku koňovi, ktorý ho čakal vonku. Vysadol a už aj uháňal od kapušianskeho hradu smerom ku Tulčíku a obrátil smerom ku Terni a ku Sokolovciam. Hlásil sa u starosu obce. Ten po vysvetlení prípisu ochotne prijal Jožku a prisľúbil potrebné zariadenie. Hlavne šlo o zaistenie niekoľkých chlapov s lopatami a motykami, krompáčom. Richtárovi však prikázal, aby nikomu o tom nič nehovoril. Je to vec dôverná, tajná. V nepokojných časoch i to je potrebné.

Starosta obce bol už starší. Mal početnú rodinu, ale pozval Jožku ku večeri. A ich dedo začal rozprávať o Hradovej hure až neuveriteľné rozprávky.

Bolo to veľmi dávno, ako nám to naši dedovia rozprávali, keď na Hradovej hure bol veľký drevený hrad. A bolo to v dávnych časoch, keď akýsi cudzí národ (uhorský) privalil sa do údolia Sekčova. Ale naši slovenskí a šarišskí bojovníci nechceli pustiť týchto cudzincov. Miestami aj boje boli s našimi zbrojnošmi. Ba aj tu na Hradovej

hure sa odohral tuhý zápas s novými príšlecami. Nemohli ho dobyť, lebo zbrojnoši našich veľmožov sa udatne držali. Hoc hrad bol podpálený, ale nevydali ho do rúk cudzincov. Ba naši dedovia aj to rozprávali, že v tej Hradovej hure, kde sú veľké pivnice, sú ukrytí smelí bojovníci. A tí prídu na pomoc, keď nášmu národu bude dakedy veľmi zle. Odmlčal sa starý dedo, ktorý to rozprával so všetkou vážnosťou. (pozn. Naši archeológovia pri vykopávkach na tej hore našli aj železnú kópiu, veľa starodávnych črepov a iné, a to z 9. - 10. st., teda z obdobia veľko-pomoravského).

Minul sa týždeň – dva a pomerne všade je pokoj. Ale to len tu okolo Kapušian. A je krásny mesiac máj, keď všetko kvitne. Len radosť prejsť sa po prírode, lese, či lúke. Pánu Jendrekovi však iné myšlienky krúžia v hlave. Nespokojný je, lebo tuší, že kráľovské vojsko môže ho prekvapiť. Preto vyberá zo svojich bojovníkov zase dve hliadky na výzvedy. Jednu hliadku smerom na Spiš a druhú smerom ku Rozhanovciam. A prikazuje:

- Jedna hliadka pôjde hore povodím rieky Torysy až za Sabinov, ba zabočí pri Krivanoch smerom na Torysu, Slavkov. Ďalej netreba ísť. Ale všade dopytovať sa ľudí, najmä povozníkov, čo boli na Spiši. Vyzvedať sa o pohybe vojsk. - tak prikazuje pán Jendrek.

- A druhú hliadku posielam ku Prešovu a východne až smerom ku Rozhanovciam. Všade budete dávať pozor. Dopytujte sa ľudí a povozníkov, čo je nového okolo Rozhanoviec a Košíc, či nie sú tam nejakí vojaci. Kde sa zhromažďujú? A čím skôr sa vráťte!

Hliadky už aj sadajú na kone a odchádzajú. Pán Jendrek je akosi netrpezlivý. Tuší blížiacu sa nebezpečenstvo. Ide aj medzi svojich obrancov. Upozorňuje, kde treba spevniť hradné múry, priekopy a pod.

Neskoro večer prišli hliadky od Sabinova. Boli vraj na koňoch až pri Slavkove. Nedobré správy priniesli. Od ľudí počuli, že zo Spiša sa valí veľa vojska, ktoré kráľovi naverbovali spišskí Nemci. Na druhý deň prišli hliadky od Rozhanoviec. I tam je veľký pohyb vojska. Akiste tam sa chystá ku veľkému a rozhodnému boju. Lenže tá príprava podľa správ môže potrváť aj viac týždňov.

Horšie je s kapušianským hradom, ktorý práve posilou zo Spiša môže byť prekvapený. Preto pán Jendrek vyslala nové hliadky hore až za Sabinov. Ale tie čoskoro sa vracajú so smutnými správami, že ozbrojení Spišiaci sa blížia už ku Sabinovu. Ba aj okolo Veľkého Šariša pozorovať akýsi pohyb vojska, čo tam zostalo. Akiste čaká príchod Spišiakov. Aký majú ďalší zámer, to je záhadné. Jak je vážna predvídavosť?

Pán Jendrek už nemá záujem o východné oblasti. Vyslala hliadky smerom ku Sabinovu. Nakazuje dobre pozorovať cesty pred sebou. Keď niečo spozorujú, aby hneď sa vrátili.

- Už sa valia vojská od Spiša. Už sú v Sabinove, - hlási veliteľ prezvednej hliadky. Ešte vždy pán Jendrek vyslala na výzvedy. Ale aj tí sa skoro vracajú, s nedobrymi správami: - Vojsko vo veľkých zástupoch sa valí po cestách. Ale aj z Veľkého Šariša sa k nim pridávajú. - a tak hlásia na hrade. A pán Jendrek ešte ďalších poslala sledovať pohyb vojsk. A veliteľ, len čo sa vrátil hlási:

- Vojsko pred Prešovom zabočuje ku nám, ku Kapušanom.

- Už idú k nám. Iste chcú sa nás zmocniť ešte pred rozhodnou bitkou niekde pri Košiciach. Od šarišského hradu odtiahli. Ale nás si trúfajú. - takto uvažuje pán Jendrek. A myslí aj na svojho verného služobníka Kvaku, ktorého vyslal ku Šarišským Sokolovciam. Jak by ho teraz potreboval.

No nebolo času na dlhé rozmýšľanie, lebo nové hliadky hlásia, jak vojsko sa už blíži ku Kapušanom.

- Pozor, vojaci, nepriateľ sa už blíží, z hradu ich uvidíme. - takto upozorňuje pán Jendrek – Ale nebát sa! Nech každý stojí na svojom mieste! Nech ich nechajú vydriapať sa až ku nám. Zasypeme ich skalami, keď sa priblížia ku hradným múrom. A pripravte si dlhé palice, ktorými musíte včas zasiahnúť ich rebríky a ich provrátiť. Nesmieme pripustiť, aby jeden, jediný útočník vnikol k nám za hradby! - tak podobne prikazuje. Chodí pomedzi vojakov, rozpráva sa s nimi, radí, posmeľuje.

Nepriateľské vojsko sotva vkročilo do Kapušian, zastavilo sa, aby si odpočinulo. Bolo vidieť klásť ohne. Iste chcú sa občerstviť a posilniť pred rozhodným bojom. Ale čoskoro bolo badať, jak sa rozdeľujú na dve veľké skupiny a jak maširujú cez most, cez rieku Torysu. Jedna skupina sa odberá západným smerom, ako by smerom ku Tulčíku a druhá zase smerom severným. Ale obidve skupiny smerujú pod hrad. Ale čoskoro zastavili obidve skupiny. Asi dostali rozkaz zastať a odpočinúť si, prípadne tu prenocovať, tu pod šírým nebom. Kto vie, či neplánujú útok na hrad v noci, aby obrancov prekvapili. Takéto manévry vo vojnách sú časté a známe.

Pán Jendrek, opásaný šablou, prechádza sa po hrade. Napomína, radí, varuje: - Celú noc musíme byť na strážii a v pohotovosti, aby nás nepriateľ neprekvapil. Malé ohníky preto udržovať pri múroch!

Celá noc prešla, ale ticho bolo pod hradom. Len keď začalo sa brieždiť, ešte pred východom slnka, už bolo počuť silný ruch. Nepriateľ sa pripravoval k útoku, a to jedni z pravej, druhí z ľavej strany. Vojaci sa škriabajú po kameňoch, skalách a blížia sa ku hradným múrom. Jedna skupina, čo sa prv priblížila ku hradu, zbiera drevo, a nosí ku baštám. Iná skupina akiste robí rebríky. Iná skupina spúšťa vysoký strom. Na čo ho potrebujú? Či nechcú preraziť hlavnú mocnú, dubovú bránu.

Jožko Kvaka netrpezlivo pracoval na Hradovej hure. Ponáhľal sa s prácou. Ale čistenie veľkej pivnice im dalo veľa námahy. Zhora sa dostali do nej. Ale museli urobiť aj riadny vchod z jednej strany. A potom pivnica bola strašne zasypaná, znečistená. Čo sa narobili, kým aspoň polovičku vyčistili. Ale našli tam všelijaké staré črepy. Akiste z hrncov, v ktorých dávni obyvatelia si varili jedlo.

Jožko večerom si zašiel ku dedinským mládencom. S nimi si aj zaspieval. A reč na všeličo prišla, aj na dievčatá, čo pospevovali večer po dedine. A tu Jožkovi prišlo clivo. Spomenul si na svoju Borku. A taká túžba po nej sa ho zmocnila, že si nevedel sám poradiť. A to v ňom vzbudilo túžbu zaskočiť do Brezoviec. Preto na druhý deň chlapom rozdelil robotu a im nakázal, aby ďalšiu časť pivnice prečistili. On niekde odskočí, ale buď večer alebo na druhý deň sa vráti. Chlapi s tým súhlasili.

Jožko vysadol na koňa a hybaj smerom ku Brezovici. Mal dobrého a rýchleho koňa. O pár hodín na spenenom koníčku už sa blížil ku rodnej obci Brezovici. Až srdce mu zabúchalo od radosti. Zašiel prv ku rodičom a potom hneď ku svojej Borky. Aj jej rodičov postretol. Práve sa vracali z poľa. Bola to milá radosť pre Borku. - dobre že si prešiel aspoň na krátko – vravela mu – keby si nemusel sa vrátiť bolo by lepšie! - Ale čo si myslíš, Borka, nesmiem sklamať nášho dobrého pána Jendreka. Vieš, poslal ma až hen ku Sokolovciam pripraviť tam hradisko pre prípad ústupu, ak by bola veľká presila útočníkov pri dobýjaní hradu. - takto Jožko vysvetľoval.

- Ale či ste nevideli dajakých vojakov, Spišiakov tadeto ísť cez dedinu? - dozvedal sa Jožko Borky.

- Ja som v noci tvrdo spala, - vraví Borka – ale rodičia ráno vraveli, že v minulých nociach veľa vojska prechádzalo cez našu obec.

- Ach, to nie je dobre. - smutne odpovedá Jožko. - Iste šli dolu ku Prešovu a mohli napadnúť aj kapušanský hrad. Preto musím sa ponáhľať.

A dlho sa nezdržal, len sa rozlúčil so svojou Borkou a jej rodičmi. Zaskočil ešte ku svojim rodičom. Tí ho varovali. A potom uháňal na koni späť ku Sokolovciam.

Tu chlapi prikázanú robotu statočne splnili. Ale ešte Jožko musel sa dva-tri dni zdžať, aby všetko dal do poriadku. Zašiel ku starostovi obce. Poďakoval za pomoc a hneď sa odobral preč ku svojmu dobrému pánu Jendrekovi na hrad.

Kým náš Jožko odskočil do rodnej obce a kým porobil poriadky ešte na Hradovej hure, na kapušianskom hrade sa odohrali veľké udalosti. Nepriateľské vojsko dostalo prísny rozkaz stoj, čo stoj hrad čím skôr dobyť! Velitelia hnali vojakov až pod hrad. Dali narobiť rebríky, aby preliezli vojaci za hradby. Nanosili veľa dreva ku baštám. Tie dali podpáliť, aby veľký dym znemožnil obrancom obranu hradu. Potom chceli preraziť bránu veľkým pňom z vysokého stromu. Snažili sa rozbiť mocnú dubovú bránu. Darmo na nich z hradu zhadzovali skali i kamene. Hoc viacerí boli ranení, nedbali na to. Velitelia ich hnali a nútili, aby hlavnú vchodovú bránu rozbili. Dlho sa im to nedarilo. Obrancovia na nich mocne útočili.

Aj po rebríkoch sa viacerí pokúšali liezť. Ale obranci zhadzovali na nich kamene. Potom dlhými palicami rebríky im prevracali. Darmo proti obrancom obrátili šípy a oštepy. Nepoddali sa, i keď mnohí boli smrteľne zranení. Ešte ku baštám, kde horel veľký oheň, donášali konáre zo stromov, aby bol čím väčší dym. I to mýlilo a znemožňovalo obranu.

Pán Jendrek však chodil a posmeľoval. Ale myslel aj na poslednú záchranu. Dal prečistiť jednu pivnicu, kam by sa mohli skryť, keď by nepriateľ dobyl hrad. Škoda, že skôr na to nemyslel. Mohli sa predtým urobiť tajné chodby z pivnice. Škoda!

I keď mnohí útočníci prevažne boli zranení kameňmi, skalami, boli ťažko zranení a vyradení z boja, nepriateľ neustával, útočil. Velitelia nútili vojakov pod hradby, i na rebríky. Najmä nútili vojakov, útočníkov, aby s veľkým brvnom z vysokého stromu snažili sa preraziť a rozbiť dvere, hlavnú bránu. Hoc sa im nedarilo hneď, ale postupne zoslabili bránu tak, že napokon sa poddala a praskla.

Tu pri hlavnom vchode nastala seč, boj muža proti mužovi. Lenže útočníkov bolo veľa. Darmo jedni padli, už aj druhých velitelia nútili k boju. A tak domáci obranci napokon podľahli presile. Pán Jendrek bojoval so šablou v ruke tu i tam. Sotva si prekliesnil cestu ku pivnici, kam sa chcel skryť. Ale podarilo sa mu aj s niekoľkými veliteľmi. Myslel, že do pivnice nevniknú. Preto tam sa zatarasili kameňmi, skalami. Ale tam bola veľká tma. Len hmatali kamene.

V pivnici počuli, jak trubač odrúbil koniec bitky. To znamená, že hrad je dobytý. Až srdce sa zvieralo od zármutku pánu Jendrekovi. Sám bojoval na život a na smrť. Nedalo sa nič robiť.

Na hrade zostalo veľa mŕtvol aj ťažko zranených, ktorých útočníci hneď vynášali z hradu von do lesa. Tam mnohých pochovali. Ale na hrade hľadali kastelána, veliteľa hradu a jeho hlavných pomocníkov – podveliteľov. Keď medzi zranenými ich nenašli, otvorili pivnicu. Ale násilne, lebo dvere boli privalené veľkým drevom. Ale v pivnici bola tma. Museli si urobiť oheň a fakľu, aby sa tam vyznali a tak zbadali ukrytých.

- Tu sú ukrytí naši obranci – vykriklí vojaci, keď pri svetle spozorovali ukrytých. - Podťte s nami! - A už aj hnali pred sebou všetkých, čo tam boli. Ruky im poviazali a späť ich hnali do pivnice. A medzi nimi bol aj veliteľ, kastelán hradu pán Jendrek. Ťažko mu padlo také poníženie!

Jožko Kvaka na Hradovej hure sa dlhšie zabavil. Prešlo pár dní, kým pivnica bola ako tak očistená, aj šiance, aj priekopy okolo hory. Ale Jožko bol akosi veľmi nespokojný. Tušil, že na kapušianskom hrade sa mohlo odohrať niečo veľmi hrozného a smutného. Preto akosi napochytno dal ukončiť chlapom čistenie pivnice. Rozhodol sa čím skôr sa vrátiť na hrad.

Poďakoval chlapom, čo pomáhali. Prísne im zakázal, aby nikomu nič nehovorili o Hradovej hure, kde prečistili pivnicu. Možno, že sa táto skrýša niekomu ešte dakedy

pridá. Kto vie? Odišiel si po koníka, ktorého mu v dedine krmili a chránili. Vysadol na neho a hneď aj letel smerom na Terňu, aby skôr zabočil ku Maglovcu, na ktorom sa týči mocný hrad.

Len čo zašiel za vysoké hory a rozlúčil sa s Hradovou horou i zabočil za Terňu, už aj vidí z diaľky slávnu horu Maglovec. Už si predstavuje, jak poteší svojho dobrého veliteľa, pána Jendreka. Veď vykonal dobrú robotu. Tu na Hradovej hure by mohli nájsť dobré útočisko, ak by museli pred presilou ustúpiť. Tak rozmýšľal,

Celý zamyslený na spenenom koníkovi letel popri potoku Ternianskom. Prešiel cez Záhradné (Sedikart) a zabočil už ku malej osade Fulianke, čo je už v susedstve Kapušian, ako by priamo pod hradom. Zašiel pod les, kde videl pásť sa ovce. Medzi nimi zbadal aj starého baču.

- Dajže, Bože, šťastia, bača! – takto zdraví baču a vypytuje sa: - Ako sa máte a čo je tu nového?

- Čo nového, chlapče, vojačku? Odkiaľ ideš? A ty nevieš a nepočul si, jaká strašná bitka bola tu na hradom?

- Kedy a jako? – dozvedá sa Jožko.

- Práve som pásol ovce skoro ráno hen tam na svahu pod lesom, odkiaľ dobre vidno až na hrad. Na Maglovci už skoro ráno horel tam veľký oheň. Dym sa valil lesom. A okolo hradu bolo vojakov ako nejaké mušky. Z rôznych strán obliehali hrad.

- Ale či dobyli hrad?

- Ľudia, čo chodia na hory na drevo, vraveli, že hrad bol dobytý. Obranci nemohli sa ubrániť, lebo prišlo sem preveľa vojska. Že sám kráľ poslal toto vojsko. Ešte niektorí obranci, čo sa im podarilo utiecť z hradu, skrývajú sa po horách a lesoch.

- Ale čo sa stalo s veliteľom hradu a s jeho veliteľmi?

- To už neviem. Len pred ľuďmi vojaci, čo dobyli hrad rozprávali, že mnohých pochytali a ich väznia tam kdesi v pivnici.

Taká správa Jožka až omráčila.

- Ej škoda, že som skôr neprišiel. Ale čo je s mojím pánom Jendrekom?

Bača sa diví, prečo ten vojačik má takú starosť o svojho veliteľa na hrade. A dodáva: - Iste tvoj veliteľ bude medzi väzňami tam niekde na hrade v pivnici!

- Ako by sa dalo môjho pána zachrániť? – pýta sa baču.

- Ej, škoda, chlapče, nič nezmôžeš. Na hrade zostalo ešte veľa vojska. Tam sa nemožno dostať.

- Ale predsa bolo by treba niečo vyhútať, vymyslieť – uvažuje Jožko.

- Škoda, chlapče, - mierni ho bača – vojakov možno získať len s pálenkou a s peniazmi. Ale ty si daj s nimi pokoj! – dodáva bača.

Jožko však vedie koňa do lesa. Až diví sa bača, čo chce podniknúť. Odvážuje svoj meč. Hľadá dudlu-dutý strom. Tu odkladá svoju zbraň – meč i kópiu. Dakedy si po ňu zájde, aspoň aby mal na pamiatku. S koňom však vracia sa ku bačovi.

- Milý bača, nechám vám svojho koňa u vás. Ak sa do týždňa nevrátim, kôň zostane u vás. Vaším!

- A na čo mne koňa? Ja ho nepotrebujem ku paseniu oviec.

- To nie za to! Predáte si ho a peniaze si odložíte. - dodáva Jožko – Ale, milý bača, ja vám dám svoje vojenské šaty a vy mi dajte svoje obyčajné bačovské šaty. Lebo ináč ku vojakom sa nedostanem.

- Nedbám, chlapče, ale či ti to pomôže? – vraví bača.

- Mne sa zdá, že mi to pomôže! Len dajte!

A bača preberá vojenský Jožkov mundúr. Ukladá ho na svojom salaši v búde. A dáva mu svoje staré obnosené šaty. Jožko sa prevlieka. Ešte raz potľapká svojho milého konička, čo mu také dobré služby robil a odchádza ako by do neznáma.

Ale poniže pri potôčku stretáva akúsi starú ženičku.

- Daj Bože, dobrý deň, babička! – zdraví Jožko.
- Odkiaľ prichádzaš, synačku? – pýta sa.
- Ale veď ja som ako by zablúdil. Ale čo viete o vojakoch, čo dobyli hrad?
- Ach čo by som ja starká vedela? Ľudia u nás vravia, že kráľovské vojsko dobylo hrad a že veliteľov hradu kdesi tam na hrade uväznili.
- A iné neviete? – dopytuje sa Jožko.
- Nie, môj synu, neviem. – odvráva starenka.
- I za to ďakujem, - dodáva Jožko. A ide po ceste. Veľmi rozmýšľa. Tak sa vraví, že núdza železo láme a že utrpenie dáva rozum.

A ako by strelilo v tom ťažkom zamýšľaní Jožkovi do hlavy. Pomyslel si: Pôjdem ku vojakom. Predstavím sa ako bača, čo sa mi stratila ovca. Nejakú si ich získam. Mám i slivovičky trochu i pár grošov. Naraz počuť zpev. Jožko napína sluch, odkiaľ sa spev ozýva. Trochu zabočí na vyššie miesto v lese. A hneď zbadá dievčence. I čaká na nie.

- Odkiaľ idete, dievčence? Kde ste boli? – pýta sa. A ony:
- Nevidíš, že nesieme maliny? Tam, hľa na hore je veľa malin. Ochutnaj si! A Jožko pochutnáva.
- Ale sú dobré a sladké! – dodáva. Ale hneď sa im aj predstavuje:
- A či nepoznáte ma? Pomáhal som tunajšiemu bačovi. Práve idem hľadať jednu stratenú ovečku.
- Veď počuli sme, - dokladá jedna z dievčat - jaká to bola veľká bitka o hrad v minulých dňoch.

Aj iná sa zamieša do reči:

- Predtým sme sa báli, lebo tu na hrade i okolo hradu bolo plno vojakov. Ale už zväčša odišli. Ale počuli sme, že ešte menšia skupina zostala na hrade.
- Ale keď ste tu dievčatá, zaspievajte! – rečie Jožko.

A dievčatá už aj si notia a veselo spievajú. A Jožkovi to dobre padlo, aby sa ukludnil a dobre pripravil na veľkú úlohu, ktorá ho čaká na hrade.

A dievčatá, len čo zaspievali, už aj sa lúčia a privolávajú:

- S Bohom, s Bohom!

A Jožko zamyslený zostáva sám. Len aby sa podaril dobre vymyslený plán na oslobodenie väzňov, a akiste aj pána Jendreka!

Jožko celý zamyslený ide pomedzi stromy ku hradu. A tu náhle ho prestraší starší vojak, čo ide ku vstupnej bráne do hradu:

- Čo sa tu moceš, človečiku? Čože tu hľadáš?
- Ale, stratila sa mi ovečka, nuž ju hľadám, či sem voľakde nevliezla. – takto sa vyhovára Jožko.
- A či sa ty divíš, že sa ovce potratili? Veď tu bola trma-vrma pri dobýjaní hradu.

Jožko vidí, že má pred sebou jednoduchého vojaka, ktorý sa nestará o okolie, ale skôr o nejaké jedlo a pitie. Preto vytiahne spoza haleny malý krčiasik a ponúkne:

- Dostal som od baču na pokošovanie, ochutnanie aj namiesto vody. Napi sa a občerstvi!
- No, to je už reč. To si môžeme trochu pohovoriť pritom. – milo odvráva vojak.

Ale spoza brány prídu ďalší dvaja. Aj tých Jožko ponúkne. A oni vďačne si vypijú. A dajú sa do reči.

- Čo tu hľadáš medzi nami? – dopytujú sa Jožka.
- Ale, veď sa mi stratila ovečka, nuž ju hľadám. Či reku ste ju niekde nevideli?
- Chlapče, kde by sme ju mohli vidieť? My máme iné starosti. Veď strážime tu na hrade väzňov, čo sme ich tu prichytili.

A to práve Jožka začínalo veľmi zaujímať. Keď ich ešte ponúknul so slivovičkou, ešte viac sa vojakom otvoril jazyk. Jožko však akosi nedbalo udrel sa po kapse. A zaštrngali mu peniažky. A hneď vojaci ku nemu sa obrátili: - Veď ty máš nejaké groše. Daj nám z nich aspoň po jednom na pamiatku!

- Dal by som vám vďačne, keby ste mi pomohli – dobiedza Jožko.

- Ako ti pomôžeme, keď ovečku sme nikde nevideli. – na to vojaci.

- Ej, ej, bratia, - dohovára im Jožko – veď mne nejde len o ovečku, ale nášho najstaršieho brata, ktorého ste tu zavreli, ako ľudia vravia!

- Akého tvojho brata? Kde? – vypyujú sa vojaci, ktorých si Jožko už aj získal.

- Pozrite sa milí bratia vojaci, veď sme ľudia my ako aj vy. Máme si pomáhať vzájomne.

- Ale ako ti pomôžeme? Na čo myslíš? - vyzvedávajú sa vojaci.

- Nuž keď chcete znať, ja som tu prišiel hľadať nielen ovečku, ale aj prosiť o svojho staršieho brata, ktorého ste akiste uväznili.

- Akého brata to myslíš, azda niektorého z tých, čo sme chytili a čo sú na hrade v pivnici?

- Práve na jedného z tých väzňov. Pozrite sa, bratia vojaci, ja som prišiel postaviť sa namiesto staršieho brata. Veď on má rodinu, deti. Škoda ho tu. A vám ide o počet väzňov. Čo vám na tom záleží? - A znovu ich ponúknul so slivovičkou i pridol po dvoch grošoch.

A tu jeden dobrosrdečný vojak pozrel na všetkých a vravel, čo Jožka prekvapilo, ale aj potešilo:

- Priatelia vojaci, čo nám na tom záleží, jakých väzňov máme. Keď chce zachrániť ten pastierik brata, nech si stane namiesto neho a hotovo.

- Máš pravdu, - odvráva druhý vojak – nech sa stane namiesto svojho staršieho brata. Nám ide vlastne o počet väzňov.

Ale už aj vedú milého Jožka do tmavej pivnice. Museli otvoriť celkom dvere a dobre sa pozerieť, aby zbadali väzňov, ktorí sa prestrašene pozerajú.

Najviac iste bol prekvapený pán Jendrek. Nešlo mu do hlavy, ako sa Jožko sem dostal. Ale Jožko využil dobrej chvíľky a riekol: - Bratku, idem tu namiesto teba. Ty id' domov. A pozdrav našich!

Pán Jendrek nechcel očiam veriť, čo sa tu deje. Ale bolo treba hneď jednať. Okovy mal na rukách. To nič. Jeden vojak ho uchopil za rukáv a ťahal ho von. A na jeho miesto si vstúpil Jožko.

Vojaci vyviedli pána Jendreka z hradu do lesa. Ani si nevšimli, že má okovy akési na rukách. Aj tak on si ruky kryl. Len ho sotili dolu brehom, zasmiali sa i podali:

- Človeče Boží, utekaj domov. A nikomu nehovor, čo sa tu stalo!

Pán Jendrek celý vyjašený pozerá na vojakov. Keď ho našli v pivnici, videl v nich najväčších svojich nepriateľov, jako vrahov. Ale teraz vidí v nich najlepších dobrodincov. Nerozumie tomu, jako sa to stalo. Ide pomaly lesom a rozmýšľa. Nejde mu do hlavy, ako sa to všetko odohralo. Vojaci zmizli z dohľadu. Ale sám ako by nebol pri dobrom rozume. Či sa mu to sníva, či je to skutočnosť? Iba jedno verí, iba jedno jasne vie, že ho vyslobodil jeho verný služobník Kvaka.

Teraz nevidí v Jožkovi Kvakovi obyčajného, dedinského mládenca, ale hrdinu. Takého hrdinu, čo nasadil život za svojho blížneho! Necíti sa hodný takej veľkej obety. Jak dobre, že sa naučil tej krásnej ľudovej reči šarišskej! Z tehto dobrého ľudu vyšiel aj ten hrdina Kvaka!

Bola tmavá noc, len mesiac svietil. V tichom rozjímaní nad dobrotou Boha, čo vie aj zlo na dobré obrátiť, bol by zostal celú noc. Ale nesmie meškať! Musí ísť ďalej, brodiť sa tmavým lesom! Veď nad ránom ešte by ho mohli dobehnúť a chytiť!

I keď sa ťažko orientuje, ale ide pomaly ďalej, smerom preč od zlovestného hradu! A pritom ťažko sa prediera pomedzi stromy. Ale ako blesk prišla mu na um dobrá myšlienka. Vidíš, v nešťastí akosi rozum bystrejšie uvažuje. Spomína si na poľovku v noci a za šera.

Vtedy ho jeho spoločníci upozornili na hviezdu – severku, čo medzi menšími hviezdami jasnejšie svieti. Je to hviezda ako by na konci oja malého voza. Tie predstavuje menšie hviezdy (štyri a tri). Keď sa človek obráti k severke, pred sebou má sever a za sebou juh. A potom ľahko uhádnuť východ (vpravo) a západ. Ó, jak je vďačný tejto spomienke! Hneď si uvedomil, akým smerom, juhozápadným musí kráčať po lese. I keď občas obloha bola zatiahnutá oblakmi, predsa občas mrákavy pominuli a bolo vidieť krásne, čisté nebo.

Snažil sa však dolu svahom dostať sa na kraj lesa, aby sa lepšie mohol orientovať, kde je. Trochu vyčkal, kým sa začalo brieždiť, aby lepší mal výhľad na okolie. Ale čoskoro vykročil západným smerom. A čuj svete, o chvíľku zbadal obrysy akéhosi domca. Len čo sa bližšie priblížil, už aj pes zabrechal. Musel vziať do ruky nejakú palicu, aby sa chránil pred ním. Ale zbadal, že ktosi chodí už po dvore. Osmelil sa ozvať a pozdraviť sa.

- Čo tu robíte, človeče, tak skoro ráno? - ozval sa hlas domáceho.

- Ale, zablúdil som v lese – odpovie pán Jendrek a pýta sa ďalej: - Kde býva váš kováč?

- Hen na vyšnom konci, - odpovie domáci. - dobre, dobre, ďakujem, odvráva Jendrek a už aj obchádza bokom obec (akiste Fintice). A naozaj na vyšnom konci už badať oheň v šmykni, v domku kováča. Sem sa náhli a zdraví.

- Dobré ráno vinšujem, domáci pane. Ale kováč celý prekvapený sa pýta:

- Ako ste sa sem dostali, človeče boží? A prečo tak skoro ráno?

- Pozrite sa na moje ruky – vraví Jendrek.

- Čo sa vám stalo? Kto vám dal tieto železá na ruky?

- Priateľku, tam v dobytom hrade by ma boli zmrzачili, keby ma ktosi nebol zachránil. Len sa dajte do roboty a odstráňte mi tie okovy! – prosebne volá pán Jendrek.

- Ale veľmi vďačne. – odpovie kováč. A hneď berie kladivá, sekáč – Tu si položte ruky na klát, prosí kováč. A Jendrek natáhuje ruky na kláte, aby kováč mohol sekáčom odseknúť aspoň jedno ohnivo z pevného reťaza, čo mu ruky zvierá.

- Ej, ale dobrý kováč to bol – čo tak stisnul ruky do reťaza! No, len vydržte, hneď reťaz je dolu! – dodáva kováč. Niekoľkými údermi na sekáč, povolilo jedno i ďalšie ohnivá. A reťaz bola voľná!

- Vďaka, milý kováč! Príležitostne sa vám odvdáčim.

- Ale prečo vám tak ruky zovreli? – dozvedá sa kováč.

- To je veľká história, - dokláda Jendrek. – Po dobytí hradu kapušianskeho mňa ako veliteľa boli by akiste súdili i odsúdili na prísny trest. Ale môj služobník verný ma zachránil. – Odmlčal sa trochu a pokračoval:

- Nikomu o tom nehovorte, lebo časy sú zlé! A už aj sa poberal pán Jendrek preč. Veľmi ďakoval za pomoc.

Pán Jendrek teraz, keď už mal voľné ruky, mohol smelo vykročiť. Vyhýbal sa však hlavnej ceste, čo vedie ku Lipanom. Obchádzal stranou. Vyhľadával pešníky, cestičky po poli a lúkach. A vyhľadával miesta popod lesné stránne. Ale pred Lipanmi nešiel popri hlavnej ceste. A prešiel cez Torysu, na druhý breh. Práve prechádzal popod húštinu, kde chotár ľud menuje Pustovňou. Totiž zachovalo sa také ústne podanie, že kedysi dávno býval tu veľmi dávno pustovník. Nosil síce akési mníšske, pustovnícke háby, šaty, veľmi ošúchané. Lenže o ňom sa povrávalo, že prepadáva

povozníkov. Preto ľudia sa báli tade to prechádzať, i keď tade viedla stará tzv. kapitulská cesta, teda smerom na Spišskú Kapitulku.

Pán Jendrek obišiel popri rieke Toryse aj Krývany, aj Torysu. Po dlhej ceste bol značne unavený. V malých studničkách si uhašal smäd. Po lúkach pozoroval koscov, čo lúky kosili. Lenže on sa im vyhýbal. Keď už bol za obcou Torysou, už zďaleka zazrel obrysy slávnej Brezovice, svojho rodného kraja. A za obcou na vyvýšenom mieste zbadá už aj vrcholce kaštieľa. I potešil sa i zarmútil, že musí sa skrývať ako nejaký vyhnanec. A to všetko pre toho nešťastného nového kráľa Karla Róberta!

Nešiel do obce. Obchádzal domce a záhrady. Zabočil až na vyšný koniec, a to priamo do záhrad ku kaštieľu. Sotva preskočil drevenú ohradu, už aj pribehol ku nemu starý pes Nero. Po hlase hneď poznal svojho pána. Pohláskal ho po chrbte. A pes zakýval chvostom ako na privítanie. Ale na rozsiahlom dvorci vidí tu starého služobníka.

- Čo tu robíš, Maču? A čo je tu nového u vás? – pýta sa čeladníka.

- A či brat magister Ján je doma? – dozvedá sa.

- Hej, hej, domáci pán sú doma aj s rodinou.

- Ale či sú zdraví?

- Veru zdraví všetci a dobre sa majú. My čeladníci sa motáme po dvore za svoji zamestnaním.

Kým však sa zhováral pán Jendrek s čeladníkom starým, až aj z kaštieľa vyšla vysoká postava brata Jána. A ten hneď si všimol akéhosi nového príchodzieho, a hneď rozbehol sa k nemu.

- Vitaj, bratku Henrichu. Jak sme sa o teba obávali. – zdraví brata a ho úprimne objíma a bozká.

- A naozaj, mali ste sa aj o čo obávať. Ani veľa nechýbalo a bol by som zahynul v drapách tých divochov, čo dobyli hrad a ho aj zničili a spustošili.

- Ale jak si sa zachránil? Veď sme počuli, že na kapušianskom hrade bola veľká bitka. Mnohí popadali a mnohých uväznili.

- A práve z tohto strašného väzenia, z hradu sa mi podarilo utiecť.

- Ale jako? Veď bol hrad i väzni akiste prísne strážení!

- Ako, ako? Môj verný služobník Kvaka, rodák z Brezovice, zvláštnym spôsobom ma zachránil. Ale na úkor ťažkej ujmy na zdraví, akiste!

- Ako?

- Prišiel ma vymeniť do väzenia, do pivnice. Stanul si namiesto mňa! To je hrdina. Ani neviem, ako sa dostal do hradu. Iste ho prísne potrestali za to.

- Aj po ceste z hradu domov som premýšľal o tom ako sa tomu vernému služobníkovi odvdáčiť. – vraví vážne Jendrek.

- Iste bude treba o tom vážne uvažovať! – dodal magister Ján i pokračoval: - Hlavná vec, že si doma živý a celý! A to po toľkých skúškach a nebezpečenstvách.

- Ale čo je s bratmi? – pýta sa Jendrek.

- Poznáš Kakaša? Ten doma neposedí. Iba ja sám sa starám o veľké naše hospodárstvo. A vy všetci lozíte po svete. – pripomína Ján.

- Kto by bol pomyslel, že sa dožijeme takých smutných časov? – ako by sa vyzvedával Jendrek.

- I ty si chcel byť rytierom, vojakom i županom. A mohol si na to škaredo doplatiť. – zdôrazňuje Ján.

- A čo je s Rikolfom? – vypytuje sa Jendrek.

- Rikolf je tiež nespokojná duša. Ešte pri dobýjaní spišského hradu sa chcel vyznamenať. Postavil sa na stranu kráľa a proti Omodejovcom, čo aj teba postavili na koňa. Kráľ Karol daroval mu za to veľké majetky. Ale čo je mu z toho? Poznáš

jeho búrlivú povahu! Vieš, aké mal nepríjemnosti s pánmi z Hrhova (Gorgey). Iba ja som nestranný. Nemiešam sa do krajinských záležitostí, a sedím doma. Venujem sa rodine a hospodárstvu. Veď máme plno dvorcov v celej torysskej doline aj inde. – takto vysvetľuje Ján svojmu bratovi.

- Máš pravdu, bratku! – dodáva Jendrek.

- Tebe však radím, milý bratku, aby si sa tu doma zo začiatku veľmi nenaukazoval. Radšej zmizni na náš dvorec do Leľatkova! A ja odkážem bratom, aby sa ťa nejakou zaujali pred samotným kráľom, žeby ťa netrestal. Lebo počul som, že kráľ a jeho radcovia strašne sa hnevajú na tých, čo sa postavili proti Karlovi kráľovi.

- Ale čo budeme tu tak naprázdno hovoriť? Poďme dnu, iste si hladný?

- Pravdu máš! – prikývne Jendrek.

Pán Jenderek bol vyhladovaný a ešte viac prestrašený od toho všetkého, čo zažil tejto noci. Chutilo mu jedlo. Ale len čo sa trochu občerstvil, vybral sa ku rieke Toryse obzrieť majetok tam aj s domcami. Toto chcel darovať svojmu vysloboditeľovi Kvakovi, ak sa ráz vyslobodí živý a zdravý. Ale potom vysadol na voz a šiel ku Slavkovu. Tam sa môže tiež trochu zdržať. Veď bližšie bude ku Spišskému hradu aj ku dcére Anne a zaťovi Františkovi.

Hlavným veliteľom žoldnierov, kráľovho vojska, čo bolo vyslané dobyť Kapušiansky hrad, bol akýsi magister Franciscus. Bol verným služobníkom mladého kráľa a zárivým nepriateľom všetkých veľmožov, čo sa postavili a sprisahali proti kráľovi. Veľmi ho mrzelo, že jeho vojsko ťažko muselo bojovať o hrad. Nečakal taký urputný odpor obrancov hradu. Musel nasadiť všetky svoje zálohy. A sám dozeral na počiatok útoku na hrad. Zaujímala ho postava magistra Henricha. Hoc ho už dávno nevidel, ale predsa mal by ho poznať medzi väzňami. Ale i keď jak pozorne prezeral väzňov, Henricha nemohol poznať. Myslel si, že je azda, ako ostatní, veľmi hlinou zalepený. Lebo boli väznení v mokrej pivnici. Predsa len mal by ho poznať. Preto sa vypytuje jedného veliteľa:

- Koľko bolo všetkých väzňov?

A veliteľ stráže hneď pohotove odpovedá: - Všetkých bolo dvadsať.

- A kde sú ostatní, čo zostali na hrade po jeho dobytí? – pýta sa generál.

- Mnohí boli pobití, ale iní poutekali.

- Čo? Poutekali? – kričí generál a pokračuje: - Veď som vydal prísny príkaz, aby uzavreli ústupovú cestu z hradu. Prečo ste to neurobili?

A veliteľ s obavou: - Kým sme obkľúčili hrad zo všetkých strán, aj zo zadu, kde je vchodová brána, predsa niektorým sa podarilo utiecť!

- A kam ste pochytaných väzňov zavreli na hrade? – dozvedá sa generál.

- Všetkých sme hodili do pivnice k ostatným, čo tam boli prv pokrytí.

- Dobre, dobre, - akosi sa uspokojoval generál. Ale pokračoval vypytovať sa: - Keď sú tu všetci, nech vystúpi dominus Henrich!

Nastalo veľké ticho! Nik sa neozval a nik nevystúpil. Až teraz na strážcov prišiel strach. A pomysleli: - Tomu diablovej nie je dosť presný počet väzňov. On chce akéhosi pána Jendreka. Či to nebude ten vymenený? Či nás neoklamal ten pastierik, čo nás častoval dobrou slivovičkou? Ten, čo si stanul namiesto neho? Také a podobné hrôzo-strašné myšlienky vírili hlavami vojakov-strážcov. Tušili, že všetko teraz praskne a vyjde najavo.

Zlostne kričí generál: - Kde je dominus Henrich, kastelán hradu? Veď mi bolo hlásené, že je zajatý a uväznený. Ešte raz sa preto pýtam: - Koľko bolo všetkých väzňov?

Veliteľ rázne odpovedá? – Bolo ich presne dvadsať!

Ale kde je hlavný vinník, dominus Henrich, veliteľ hradu?

Znovu všetko mlčí. A nazlostený generál reve, v zlosti kričí:

- A prečo tu medzi väzňami nie je dominus Henrich? Ako mohol zmiznúť, utiecť, stratiť sa? Preto všetkých strážcov, čo strážili väzňov, natiahnuť na lavicu a biť (na dereš), kým sa nepriznajú!

Najprv jedného prinútili ľahnúť si na tvrdú dobovú lavicu. A na rozkaz kruhý vojak ho začal po zadku biť hrubou palicou. A ten stukal od bolesti, stonal. Ale nepriznal sa. Hneď natiahli druhého. Ale ten, sotva jednu-dva dostal vykričal:

- To všetko zapríčinil ten pastierik!

Už to prasklo.

- Ktorý pastierik, jaký? Hovor! – kričí generál.

- Nuž prišiel ku nám, - vraví skoro s plačom bitý vojak – akýsi pastierik, čo hľadal stratenú ovcu a ten zamenil vraj svojho brata. Či to nebude ten?

- Nech vystúpi z väzňov ten pastierik! – kričí generál.

Celý vyblednutý spomedzi väzňov vystupuje Jožko Kvaka. Šípi, že nebude s ním dobre, že ho čaká iste veľký trest. Ale do vôle Božej odovzdaný, ide smelo, vykračuje pred väzňov.

Generál si ho premeriava skúmavo a kričí:

- Tak, ty si ten vtáčik, čo si oklamal strážcov? Čo? Odkiaľ si? Ako sa menuješ?

Jožko Kvaka stojí pred nemilosrdným sudcom. Čo má povedeť? Jak sa brániť? Hneď sa treba rozhodnúť. Nemôže mlčať, keď ho strážcovia vlastne usvedčujú! Musí povedať pravdu, svätú pravdu, za ktorú hodno aj trpieť! Zblednul Jožko. Ale stojí rovno ako sviečka. Bol rozhodnutý urobiť menšie zlo s klamstvom, ako vyhnúť sa väčšiemu zlu a zachrániť svojho pána Jendreka. Preto kludne vypovedá?

- Ja som Jozef Kvaka z Brezovice.

- Ták, vtáčiku, ty si vyslobodil toho naničhodníka magistra Henricha, keď si stanul na miesto neho? – reve generál. A Jožko, hlboko dojatý, mlčí, dlho mlčí.

I generál sa akosi trochu odmlčal, aby lepšie mohol rozmýšľať. Zdá sa mu, že stojí pred ním nie úbohý pastierik, ale hotový špión, ktorý všetkých strážcov zákerne oklamal, len aby vyslobodil svojho pána z Brezovice. Je to jasné! Veď už vypočúval nejedného zlodēja, špióna, zloducha! Vyzná sa v tom. I tomuto pastierikovi vidí až do duše.

Ale vo svojej generálskej pýche, že sa nemôže pomstiť svojmu úhlavnému nepriateľovi, Henrichovi, vymýšľa hrozný trest. Človek, keď sa poddá úplne svojim zverským pudom, akým je najmä hnev, nenávisť, potom takému sa rozum úplne zatemní. A preto jedná neľudsky. Stáva sa horším ako zviera. Hnev bol a bude vždy najväčším a najhorším radcom človeka! Už pohanskí Rímani vraveli: - Beda premoženým! Radikálne iné stanovisko má kresťanstvo, ktoré hlása nadvládu ducha nad hmotou, čo je podstatou každej ušľachtilej kultúry. Preto kresťanská kultúra s odpúšťaním sa diametrálne a zásadne líši od pohanskej kultúry, čo dáva prednosť násiliu a pomste. Práve v tom je veľkosť ľudskej dôstojnosti, že človek vie odpustiť aj najväčšiemu nepriateľovi. Sila ducha, nezaťažená zlým svedomím, vie premôcť zlosť a hnev. Veď aj hnev je vlastne protipólom lásky. Preto i telesný trest ako výchovný prostriedok, už či viac alebo menej zaslúžený, nemal by ponižovať ľudskú dôstojnosť. Preto všetky násilnosti a vojny sú znakom nízkej kultúry a potupením ľudského ducha.

Generál, i keď bol akiste kresťanom, ale mal tvrdú vojenskú povahu. Bol hlboko našťvaný, nazlostený, že sa mu vymknul z rúk ten, na ktorom sa chcel dôkladne pomstiť pre jeho namyslenosť a vzburu proti novému kráľovi, ktorému on tak oddane slúži. Preto vymýšľa, ako stretať tohto odváživca. Hoc by mal moc vyriešiť

najvyšší trest, neurobí to. Zdá sa mu to málo a neprimerane ku spáchanému činu. V zlosti a v zaslepenosti preto kričí:

- Natiahnite ho na dubovú lavicu a odtnite mu obidve ruky po zápästie! – rozkazuje a ukazuje na svoje ruky.

Hneď priskočili dvaja drábi ku Kvakovi. Jožkovi vypadli horké slzy z očí. Mysľou mu preletela strašná myšlienka: - Čo si počnem bez rúk? Ako ma privítajú rodičia a Borka? - Ale hneď sa premohol. Ako by mu dobrý duch šepkal: - Neboj sa! Obetuješ svoje ruky pre záchranu dobrého človeka, svojho blížneho! I svet to raz uzná!

V živote sa často stáva, že maličkosť rozhoduje o osude človeka. Lebo z malých vecí povstávajú veľké. Staré grécke príslovie vraví, že svet sa riadi maličkosťami. Z malého semienka vyrastá veľký strom. Lenže aj z malej chybičky povstávajú veľké chyby. Aby človek v danej chvíli vedel sa rozhodnúť ku veľkej obeti, musí byť k tomu dobre disponovaný, vychovaný. Z malých sebazaprení a z malých drobných obetí získava sa sila pre prinášanie aj väčších obetí. Kým dôjde ku zvýšenému vypätiu duchovných síl, aj ku hrdinskému činu, už dávno predtým musí byť sila vôle posilnená i zocelená v pevný charakter.

Niekedy stačí malá myšlienka, výrazné slovo, aby vzpružilo myseľ ťažko skúšaného človeka. Premôcť pochybnosť a zachovať trpezlivosť v ťažkej skúške možno len silným sústredením mysle na veľkú pravdu, veľkú lásku. Práve v najväčšom utrpení, v kríze a bolesti potrebuje človek duchovnej potechy a pomoci. Viac ako smädný vody!

Zarmútený Jožko, čo predvídal veľké bolesti, keď ho viedli drábi ako by ku poprave, pohliadol hore k nebu, koľkoráz večer ho videl s trblietavými hviezdčkami? A nebeská obloha vždy vie mocne zapôsobiť na vnímavú dušu. Ale teraz tá čistučká obloha, ako kus krásneho neba sa ku nemu prihovárala: - Neboj sa! Ty máš čisté svedomie. Predsa urobil si dobrý skutok z lásky ku blížnemu. Vydrž všetky bolesti! Boh ti pomôže všetko pretrpieť! Neboj sa!

Jožko keď vidí dvíhať zlovestnú sekeru, zatvára oči. Posilňuje ubolené srdce myšlienkou na kríž. Aj Kristus nevinne trpel! Ba viac trpel ako ja a iní!

Strašný bol pohľad prítomných žoldnierov-vojakov na toho, čo z vyššieho rozkazu bol donútený previesť takého hrozného dielo. Je pravda, že disciplína a poriadok musí byť, hoc my tu nemusíme byť! Disciplína totiž je podriadenie nižšej vôle vôli vyššej, vôli zodpovednej. Ale je nešťastím, ak disciplína sa zneužíva ku zlu!

Keď jedným úderom, širokou sekerou-toporom, naraz vojak odrúbal úbohému Jožkovi ruky, po zápästie, skričal len toľko trpiaci:

- Ach, Bože môj! - Ale v tom jednom slove bol výkrik nielen bolesti, ale aj nádeje v božiu pomoc.

A neúprosný generál zreval: - Odviežte ho, zaviažte mu rany. A pošlite ho do čerta domov! Nech vidí svet, jak sa trestá ten, čo vyslobodí zradcu krajiny!

Prítomní vojaci, i keď na oko odsudzovali neznámeho pastierika, ale v duši ho ľutovali. Videli v ňom hrdinu, čo zachránil svojím utrpením život inému!

Generál ešte vydal rozkaz ostatných väzňov previesť do šarišského hradu. A odišiel.

Úbohý Jožko cítil strašné bolesti v rukách i v celom tele. Myslel, že odpadne od bolesti, keď vojaci mu handrami zaväzovali ruky, aby tak veľmi nekrvácal. Prichádzalo mu nevoľno. V hlave sa mu krútilo. Ale premáhal sa. Mal zdravé srdce. A posilňovala ho myšlienka, že prináša veľkú obeť pro dobro svojho blížneho.

Keď ho drábi odviazali z dereša, z dubovej lavice, Jožko bol ako zbitý, ako živá mŕtvola. Ale drábi ho chytili po pazuchy. Hneď ho vyviedli von z hradu. Keď zostali s ním sami, smutne akoby na rozlúčku povedali?

- Tu je cesta, môžeš ísť domov! Ľutujeme Ťa, ale nemohli sme ti pomôcť. Náš generál je ako hotový diabol!

- Ďakujem! S Bohom! – odvráva Jožko, celý zničený a potupený. Ale poďakoval sprievodcom. I oni ináč hodnotia svojho zúrivého generála. Lebo človek s čistým rozumom a s nezkalenou vôľou nemohol by škodiť inému, tobôž ho dať zmrzačiť, a urobiť žobrákom. To je neľudské a pod dôstojnosť človeka! Azda raz príde ku slovu vysoká a čistá kultúra, kde bude človek človeku naozaj bratom a nie vlkom!

- Kam ísť teraz? – pomyslel si Jožko, keď zostal sám.

- Žeby zašiel liečiť rany na rukách. Teda čím skôr do dediny!

A ponáhľa sa dolu svahom do Púchova, ktorý leží hneď pod hradom pri Sekčove a pri malom potôčku Kráľovčíku. A vbehne do najbližšieho domu.

- Doma je niekto? – pýta sa a lakťom ubolenej ruky klope na dvere.

- Kto si? Odkiaľ ideš, človeče? A čo ti rukám, že krváčaš? – takto ho víta v starom domčeku prestrašený starček Čuba.

- Pozrite sa, ako ma tam hore na hrade zmrzčili! – smutne odpovedá Jožko a dodáva: - Chcel som zachrániť svojho dobrého pána Jendreka, ktorého zavreli do väzenia, keď hrad dobyli. Namiesto neho som uprosil strážcov, aby mňa zavreli. A ten hrozný generál, čo dobyl hrad, zo zlosti, že nemohol potrestať pána Jendreka, rozkázal ma takto zmrzačiť!

- Veď sme pozorovali priamo z dediny, jak sa hrnie veľké vojsko pod hrad a jak sa začalo dobýjať. Bolo ich tam ako mušiek všade. Tušili sme, že tam musela byť veľká bitka. Aj toho veliteľa Jendreka trochu sme poznali. Počuli sme, že je to dobrý človek. A len preto na neho sa hnevali páni, že nedržal s novým kráľom, ktorého Taliani nakomandovali našej krajine. Nuž preto, že si ho vyslobodil takto ťa ožobráčili? Hotové hovädá! Nemajú v sebe ľudského citu!

Takto so žiaľom chlácholí utrápeného mládenca starý Čuba.

- Veru tak! Pre toho pána Jendreka, čo bránil hrad proti kráľovskému vojsku! – dokladá Jožko.

- Ale milý strýko, poradte mi, kto by ma tu v dedine mohol liečiť? – prosebne volá Jožko.

- Kto? Nuž tam na vyšnom konci býva stará Dora. Tá pozná každú bylinu. Už nejedného vyliečila. Poď so mnou. Zavediem ťa!

- Počuj Dora, doma si? – volá strýko Čuba, keď s Jožkom došiel ku jej domu.

- Hej, doma, doma som. Čože by ste chceli odo mňa? – dopytujúc došla starena.

- Nuž, hľa, pozri sa, jak ten generál, beštia, ožobráčil tohto vojačka. Dal mu odťat obidve ruky v zápästí. Pomôž mu! Ujmi sa ho!

- Vďačne pomôžem a poslúžim. Keď som pomáhala iným, pomôžem aj tomuto šuhajovi. – dodáva stará Dora. Už aj kladie na šporák do hrnečka vody a byliny, aby sa to povarilo.

A starý Čuba poberá sa domov. Nejde mu do hlavy, jak môže človek iného, mladého človeka tak hrozne zmrzačiť! Nešťastné vojny!

- Ale viem, synku, že si aj hladný a smädný. - vraví starena – Pozri, tu je hrniec s kyslým mliekom. Napi sa! A ja ti hneď s odvarom z bylín obviažem ruky, aby sa ti zahojili a neboleli. Len buď trpezlivý! Vidiš, čo zlostní ľudia narobia! – takto stará Dora potešuje trpieceho Jožka.

- Ach, ďakujem. Jaká ste dobrá! Toto mlieko mi veľmi chutí, lebo som veľmi smädný.
– spokojne vraví Jožko. – Už skoro tri dni nič som nejedol a nepil. A teraz po strate toľkej krvi nie div, že som veľmi smädný!

A starká ho posmeľuje: - Synku, len vypi všetko! A keď treba, dám ti ešte viacej.
A dám ti aj chleba s maslom, aby si sa posilnil. Nehanb sa! Jedz!

A Jožko si spomína, jak dobrý chlieb vedela piecť doma jeho dobrá mamička.

- Ale jak ja budem žiť s takými okaličenými, okyptenými rukami? – žalostí trpiaci Jožko.

- Neboj sa, synku! – ukludňuje ho starenka. – Ja som už videla ľudí bez rúk i bez nôh a žili. Našli sa dobrí ľudia, čo sa ich ujali a pomohli!

- Ale kto sa mňa ujme? Ako ja budem jesť bez rúk? Či vždy budem odkázaný na iných?

- Ale kdeže, hlavu hore! Neboj sa! – dodáva mu odvahy starenka. – Nezufaj! Nestrácaj chuť do života! Pozri, ja ti priviažem lyžicu o rukáv a budeš sám jesť! Inokedy ty vezmeš lyžicu so svojimi zubami a strčíš si ju pod rukávec. A pomôžeš si i s kolenom. Len treba chcieť a nestrácať nádej do života! – takto ho potešuje milá Dora.

- Ďakujem, milá Dora, za dobrú radu. Naozaj pocvičím sa. Nepoddám sa! Budem sa snažiť tak jesť, jak mi radíte! Výborná rada!

- Vidíš, šohajko, tak treba! Len chcieť! Netreba klesať na mysli. Celý život sa musíme učiť, boriť sa so životom! Kto sa nepoddá, vyhrá!

Takto dodáva odvahy Jožkovi milá starenka. Šťastie, že sa ku nej dostal. Bude mu liečiť nielen telo, ale aj jeho dušu!

- Ach, tie vojny, čo ožobračujú nevinných ľudí, - poťažkáva si starena. – Prečo sa ľudia musia zabíjať? Kedy to už raz prestane?

Stará Dora, len čo povarila bylinky, už aj prikladá Jožkovi na jeho ubolené ruky. Aby len bolesť sa zmenšila. A hneď kladie do hrnčeka druhé plátno, tenké a toto namáča do odvaru i prikladá na rany. Chová sa ku tomu zarmútenému vojačkovi ako ku vlastnému dieťaťu. Spolu s ním sama trpí! Vidieť jej to na tvári. A stará sa o neho ako vlastná mať.

Správa o vojačkovi, žobrákovi rozniesla sa po celom Púchove a celých Kapušanoch. Nie div, že aj starosta, hlava obce prišiel obzrieť zarmúteného vojačka.

- Odkiaľ si milý šuhaj? – vypytuje sa starosta. – Čo sa to s tebou stalo?

- Ach, milý starosta, jak dobre, že ste prišli ku mne! Už sám som pomýšľal vás zavolať na pomoc. Ale nechcel som sa ukazovať s takými zmrzačenými rukami v dedine pred ľuďmi. Veď len preto, že som vyslobodil svojho dobrého veliteľa, pána Jendreka, preto mi dal ten zlostný generál odrúbať obidve ruky v zápästi. – smutne dodáva Jožko.

- Ej, ej, chlapče, keď sa veľkí páni bijú, netreba sa miešať medzi nich!

Celý zamyslený starosta po chvíli však vraví: - Ale konečne, na to som, aby som pomohol, keď.

- Treba, veru, treba pomôcť! – odvráva Jožko. – Treba ma liečiť tak, jak to robí starostlivá Dora. Ale treba ma odviezť aj domov, do rodnej obce, do Brezovice!

- A ty si chlapče z Brezovice? A nepoznáš Milu z Brezovice, čo sa ku nám priženil?

- Ale ako by som ho nepoznal. A kde je?

- Pracuje tu na pánskych majetkoch s koňmi.

- Jak dobre, práve on by ma mohol previesť domov.

- I to sa môže stať, - dodáva starosta – len treba ho vypýtať od šafára. Lenže teraz je veľa poľnej roboty. Možno neskôr, asi o týždeň – dva.

- I tak dobre. Nedbám, - prihovára sa Jožko – pozdravte toho Miľu. Ale popýtajte aj tohto šafára, aby uvoľnil ho na jeden-dva dni dobrého Miľu, žeby ma odviezol domov!
 - Nuž, urobím čo sa dá. Poprosím i šafára aj iných, aby Miľa uvoľnili na istý čas. Potom sa Miľo prihlási tu na dvere našej Dory. Len buď trpezlivý. – takto ubezpečuje starosta ustarosteného Jožka. Ale aj to ho potešuje. Predsa sa nájdu dobrí ľudia, čo sa ho ujmu a pomôžu dostať sa domov ku drahým rodičom.

Práve bol daždivý čas. Starká nikam nechodila, iba že zaskočila si na drevo na dvor. A tak mala dosť času posedieť si s Jožkom utrápeným i ho potešiť v jeho veľkých životných skúškach. A on zase jej zveril svoje kríže a ťažkosti, ktoré ho priam skoro dusili.

- Keby ste vedeli, milá teta, jaké ja mám veľké starosti – tak nesmelo začal Jožko.

- Aké starosti? – dopytuje sa Dora.

- Aké nemilé starosti? Keď som rukoval totiž, lúčil som sa nielen so svojimi rodičmi, ale aj so svojou Borkou. Sľubovala mi, že sa za nikoho nevydá, iba za mňa a že mi bude verná na život a smrť. Ale teraz? Či zochce takého žobraka? Či by sa za mňa nehanbila? – takto až so slzami v očiach sa Jožko žaluje.

- Ale Dore dobre padlo, že ubolený Jožko tak úprimne otvára pred ňou svoje srdce so všetkými bolesťami i starosťami. Lebo takému človeku, čo všetko v sebe tají a pred nikým sa neposťahuje, len všetky nepríjemnosti v sebe dusí, takému v živote je najhoršie. Kto sa však vie zveriť so svojimi bolesťami i tajnými starosťami vieruhodnému človeku, tomu sa oveľa skôr uľaví na duši i na tele!

- Vieš, Jožko, jaké zlé časy ja som prežila? – tak to nesmelo začína starena. – Stratila som manžela, ba aj deti. Zostala som sirota ako kôl v plote. Čo som sa naplakala, dobre som si oči nevyplakala. Veľa som trpela, ale odovzdala som sa do vôle Božej. Lebo dobrotivý Pán Boh aj zlé vie na dobré obrátiť! Často som vzdychala:

- Bože, buďte mi na pomoci! A to mi dodávalo odvahy i útechy.

- Ani ty, Jožko, nezúfaj. Ak je tvoja Borka počestná dievka a nie nejaká pobehlica, iste ti zostane verná! Lebo česť je viac ako život! Viac než zdravie. Preto, ak Borka je statočná deva, neodmietne ťa, ani za to, že si zmrzačený a bez rúk!

- Ach, keby sa tak stalo! – povzdychol si Jožko. – Keby mi zostala verná, keby ma neodmietla! Mal by som oporu vo svojom živote!

- Len dúfaj a modli sa za svoju Borku. Ešte všetko sa môže dobre stať! Skončiť! – ubezpečuje ho starena. I to dodáva akejsi neznámej sily zarmútenému Jožkovi, žeby zostal trpezlivý a aby nestrácal odvahy do života.

Jožko nevychádza z domu, iba ak na dvor. I to zväčša len večer, aby ho nik nezbadal. Nechce prísť na oči ľuďom, ktorí by o ňom rozchyrovali po celej dedine. Ale večer počúva ozvene krásneho spevu na vyšnom konci, kde si vyspevujú mládenci a na nižnom konce, kde spievajú dievky. Jak rád si spomína na veselý život v rodnej obci. Všade bolo plno radostného spevu, i pri práci na poli i doma po dedine. Ale teraz musí trčať a skrývať sa ako nejaký zbojník! Ach, dobre by bolo, keby skôr sa dostal domov do Brezovice.

Starena vyšla do dediny a všeličo sa dozvedala od ľudí. Rozprávali o hrade, jak bol dobytý cudzím vojskom a jak bol zbúraný. Až dolu brehom sa kotúlali veľké kamene z múrov hradu.

Starenka Dora bývala trochu v ústraní, akoby na pokraji dediny. Ľudia cez deň sa rozchádzali za prácou a len večer boli doma. I ona musela občas odskočiť ku senu, aby ho vysušila pre svoju kravičku. Ináč celé dni bola doma a mohla plne sa venovať zarmútenému Jožkovi. Vonku mala pripravené drevo. I z brezy mala dostatok suchej kôry. Lebo v piecke im dobre svietila ako nejaká lampa. A pri malom svetle mohla Jožkovi všeličo rozprávať, aby ho rozptýlila a potešila.

- Ani nevieš si predstaviť, milý Jožko, ako je to s našou dedinou. Počula som od dávnych našich dedov a babičiek, že pred mnohými vekmi sem privandroval akýsi cudzí národ z juhu. A že po nich zostali staré čudné názvy niektorých susedných dedín, ako Fintice, Sedikart (Záhradné). I Kapušany vraj založili akýsi cudzí strážcovia kráľovských ciest. Lebo názov Kapu je cudzie slovo a znamená bránu. Bo obrancovia ciest tu dali základ vyvýšenej malej osade, od ktorej celá veľká osada neskôr prevzala názov Kapušany. Lenže okolitý ľud tu bol čisto slovenský, preto cudzí ľud čoskoro sa pomiešal a poslovenčil. A po starých časoch zostali len nepatrné pamiatky v starých názvoch dávnych chotárov a osád.

- Ale či náš slovenský národ nebol tu prv pred tým cudzím ľudom? – pýta sa zvedavý Jožko.

- Akoby nie. Veď aj ten vrch, kde vypínajú sa rummy kedysi mocného hradu, sa menuje Maglovec. Prečo? Lebo pod hradom dávno bola staroslovanská osada s názvom Magylovec, z čeho ľud urobil novší názov Maglovec. Ba od najstarších ľudí som počula, že náš národ, čo veľmi dávno sa usadil tu, pod Tatrami a Karpatmi, dávno pred veľa stáročiami, mal veľkú ríšu, zvanú veľkomoravskú a že mal aj svojich kráľov, ako napr. Svätopluka. Len neskôr po zániku tej mocnej ríše z juhu prišli Uhri- starí Maďari a obsadili naše kraje. A ich veľmoži potom si stavali mocné hrady a neskôr po dedinách aj kaštiele.

- A ja som zase počul o Brezovici – zamiešal sa starene do reči Jožko – že tam tiež akýsi cudzí ľud prišiel do obce a okolia. Vraj akýsi Nemci zo Spiša, či Nemecka. I pán Jendrek a jeho bratia odtiaľ prišli. Lenže pán Jendrek sa priblížil celkom ku nášmu šarišskému ľudu. Naučil sa aj našej reči, hoc v kaštieli ináč sa rozprávali, po nemecky. I ja som si ho obľúbil, bo bol dobrý človek. Preto som ho vyslobodil, i keď ma preto ožobráčili, lebo pán Jendrek sa postavil na stranu Omodejovcov i Matúša Trenčianskeho, ktorí chceli na ubrázdený trón uhorský za kráľa českého Václava. Z juhu Maďarska však iní veľmoži na nátlak cudzích feudálov a grófov zvolili cudzinca Karla Roberta. A ten preto, keď sa ujal moci, začal prenasledovať svojich protivníkov. Preto vyslal vojsko dobyť Šariš i Kapušanský.

- Vidíš, Jožko, koľko sa náš národ natrpel od cudzoty! Ale aj ten veliteľ hradu, pán Jendrek ako hovoríš, hoc z cudzej rodiny pochádzal, ale bol dobrým človekom. A ty si sa obetoval za neho. Iste bude na teba pamätať.

- Kiežby sa tak stalo! – povzdychol si Jožko.

- Milá teta, keď tak rozmyšľam, napadlo mi, prečo na svete jedným ľuďom je dobre a druhým zle?

- Milý synku, - začala vysvetľovať Dora – to nielen teba trápi, ale skoro všetkých ľudí. Lebo to tak musí byť! Hej, musia byť ľudia dobrí a zlí! A tak to je na svete, že jedným sa dobre darí a druhým zle! Ale odpovedz Jožko, prečo je svetlo i tma? A prečo stromy sú vysoké i nízke?

- Nevie, milá teta, - odpovedá Jožko.

- Tak to má byť! Ale keď tak mudruješ, povedz mi, čo je najrýchlejšie na svete?

- Vták, čo rýchlo lieta. Či nie? Či blesk? Či svetlo? Nuž, neviem. – vraví a vzdáva sa odpovedi Jožko.

- Vieš, čo je najrýchlejšie? Čas! Hej, čas je najrýchlejší, lebo kým vypovieš slovo, už nepatrí prítomnosti, ale minulosti. Čas je najrýchlejší, lebo je akoby kvapkou v mori večnosti.

- Ale, Jožko, keď tak mudruješ, hádaj, čo je vo svete najmocnejšie?

- Iste najmocnejší je dub. Ak nie, potom kameň, skala, prípadne železo! – odpovedá Jožko.

- Neuhádol si, Jožko. Vieš, čo je najmocnejšie? Ani by si nemyslel. Slovo, hej slovo je najmocnejšie. A vieš prečo? Slovom rozkáž kamenárovi, aby rozbil skalu. A múdрым slovom panovníci riadia celé veľké ríše a národy. Či nie tak?

- Naozaj, je to tak! Uznáva Jožko.

- Ale čo je najlepšie a čo je najhoršie na svete? – dáva otázku starena zvedavému Jožkovi.

- Med, určite, lebo je najsladší a najlepší? Či nie? – dozvedá sa Jožko.

- Nie med. Ale vieš čo? Jazyk! A prečo? Lebo jazyk je pre reč – to je čosi najkrajšie a najvzácnejšie na svete. Lebo slovom odkrývame svoje myšlienky z hlbín duše. Lenže jazykom a rečou môžeme i dobre robiť i zlé. Čo nie je pre zlý jazyk ťa dal zlostný generál ožobračiť?

- Tak je, milá starenka! Máte pravdu!

- Ale, milý Jožko, ešte mi povedz, kto je v živote najšťastnejší?

- Čo sa dobre má a nič mu nechýba. Či nie? – odpovedá Jožko.

- Nie! Čo teda? Čisté svedomie!

- Naozaj, máte pravdu! – dodáva Jožko a pokračuje: - Ved' práve svedomie akoby mi bolo šepkalo, keď ma viedli akoby na popravu, žeby som vydržal hoc jaký trest pre záchranu nášho dobrého pána Jendreka!

Inokedy starenka rozprávala aj iné príhody.

- Predstav si, Jožko, čo som počula na trhu, keď som dávnejšie bola v meste.

- Čo takého zaujímavého? – dopytuje sa Jožko.

- Stalo sa to v jednej dedine v našom kraji. Ženy aj spomínali tú dedinu. Len som si to nezapamätala. Chlapci totiž na dedine hádzali kamene jeden do druhého. Ale jeden kameň práve padol do oka mladej dievky, ktorá sa už mala vydávať. Zostala slepá na jedno oko. Ale jej mladý, čo ju chcel vzieť za ženu, vraj prehlásil: - Keď som ju mal rád s dvoma očami, budem ju rád mať aj s jedným okom. A vzal si ju za manželku. Čo povieš o tom?

- To bol poriadny a počestný čeladník! – odpovedá smelo Jožko.

- Vidíš Jožko, aj tvoja Borka, keď je statočná dievka, slovo dodrží a vydá sa aj za teba, hoc jak ťa zneuctili a zmrzčili! – tvrdí Dora.

- Ach, keby sa tak stalo! – povzdychol si Jožko. A dodal: Ved' v noci sa mi snívalo, že Borka ma navštívila. Obviazala mi rany na rukách, vybozkala ma. Ba pýtala sa, kedy pôjdeme na sobáš do kostola. Jaj, Bože, keby sa to len tak stalo!

- Milý Jožko, všetko sa tak môže stať, len treba dúfať. A treba sa modliť na dobrý úmysel! – dodáva Dora.

Starenka vedela aj rôzne krásne rozprávky. A tak, aby zabavila, trochu i potešila, ustarosteného Jožka, povedala mu rozprávku o synovi jedného hradného pána. Zalúbil sa do bačovej dcéry. Chcel ju vziať za manželku. Rodičia ani počuť nechceli. Ba vyhľadali mu dcéru susedného šľachtica a prinútili syna sa s ňou oženiť. Ale keď bola na hrade veľká svatba, prišla tam bačova dievka a skočila z hradu a zabila sa. Keď to počul syn hradného pána, utiekol z domu a viac sa domov nevrátil.

- Len aby si moja Borka niečo neurobila, - povzdychol si Jožko.

- Neboj sa Jožko, tvoja Borka je statočná deva a dobre vychovaná. Nesklame ťa, vydá sa za teba. Ja som presvedčená. A potom iste aj pán Jendrek, ktorému si život zachránil, bude na teba pamätať. Iste sa ti za to nejako odmení!

Takto potešovala stará Dora nášho Jožka, len žeby nezúfal, len aby bol trpezlivý a oddaný do vôle Božej.

- Ešte dačo ti poviem, čo som v dedine počula. Rozprávali ženy o tom, jako jedna slúžka v meste pomútila hlavu jednému mužovi, čo mal ženu i deti. Už mal odísť do

mesta a mal už opustiť rodinu. Ale v lese zlámal nohu. A tak bol odkázaný na pomoc svojej manželky, čo ju chcel opustiť. Nešťastie mu otvorilo oči.

- Máte pravdu teta! – dodal Jožko. – Isteže utrpenie privádza človeka ku vážnym myšlienkam a dodáva sily ku zvýšenej trpezlivosti.

- Vidíš Jožko, i tebe sa otvárajú oči v utrpení, aké na teba zoslal dobrotivý Pán Boh. Lebo Boh i karhá i trestá, ale aj napomína. Veď si ešte mladý. Málo si skúsil v živote. A teraz, keď dobrotivý pán Boh zoslal veľkú skúšku na teba, bo pre dobrý skutok pri záchrane svojho dobrého veliteľa si prišiel o ruky, len teraz chápeš, že aj veľké utrpenie má veľkú cenu pred Bohom i pred ľuďmi. Uznaj, že v utrpení pyšný stráca zo svojej namyslenosti a spravodlivý sa stáva dokonalejším i skromnejším. Veď i ten generál, čo s tebou tak neľudsky jednal, keď ťa tak prísne dal potrestať, iste keby predtým bol mal nejaké utrpenie, iste by nebol tak kruto jednal s tebou!

- Tak je, tetka, dobre ste to povedali! – dodáva Jožko.

- Viem, milý Jožko, čo si o mne myslíš! Ale i ja som prežila veľké utrpenie. Pozri zomrel mi manžel i deti. Zostala som sama. Čo som sa len naplakala, i namodlila. Ale nezúfala som. Pustila som sa do práce. V zime som priadla a vyšivala. A v lete som sa trápila s obilím i senom pre svoju kravičku. I chodila som na pánštinu pracovať, aby som čo to zarobila. Horko-ťažko som žila. Zbierala som i liečivé rastliny a liečila som ľudí. Potom som aj iným pomáhala. A preto dobrí ľudia i na mňa pamätali a všeličo mi priniesli.

Jožko ďakuje tetke za povzbudivé slová. Lenže je trochu už netrpezlivý. Lebo Miľo Hamorský akosi mešká a sa nehlási. A už prešiel týždeň, dva.

- Kde je ten môj krajan, Jožko Kvaka? – pýta sa neznámy muž, čo klepe na dvere u Dory.

- Tu je tu, - odpovedá Dora – len na chvíľku zašiel do záhrady. Hneď ho zavolám, - milo odpovedá starena. Len čo Jožka zavolala, hneď sa Jožko ponáhľal. Svojho krajana hneď poznal. I srdečne ho víta:

- Vitaj Miľu, dobre že si prišiel. Už som myslel, že si zabudol na mňa. Iste si počul, jak som narukoval ku nášmu dobrému pánu Jendrekovi a jak pre jeho záchranu ma zmrzčili na tom nešťastnom Kapušanskom hrade. Tu ma lieči dobrá starena. Ale chcel by som ísť domov. Tam patrím.

- Veď preto prichádzam. Hovoril mi o tom náš starosta, ktorý ma vypýtal od nášho šafára. Teraz už sa končia poľné práce, môžem ťa odviezť domov do Brezovice. Aspoň navštívim svojich rodičov a známych. – tak sa prihovára dobrý Miľo.

Dobre padlo to Jožkovi, že jeho krajan Miľo ho odvezie domov ku rodičom. Len jak sa rozlúčiť s tou dobrou, starostlivou starenou? Veď celé dva týždne sa starala o neho ako o svojho vlastného syna. V jeho utrpení liečila mu nielen telo, ale aj dušu. Zaháňala v jeho hlave všetky zlé myšlienky. A vlievala do neho nádej, úfnosť v lepšie časy i chuť do života.

A starena nabalila masla, chleba, syra na cestu milému Jožkovi. A vybozkala ho ako svojho syna. Ba i do plaču sa dala, keď Jožko jej ďakoval a lúčil sa s ňou.

- Dobrá teta, - obrátil sa Jožko pri rozlúčke – ako sa vám odvdčať za to všetko, čo ste mi tu urobili? Vyhojila ste mi rany na rukách, ale aj rany na mojom ubolenom srdci! Poradili ste mi i potešili ste ma v mojom veľkom zármutku. Do smrti vám to nezabudnem. Nech dá Pán Boh, aby som vám sa mohol aj ináč povdčať za všetko!

Tak sa lúčil Jožko s dobrou starenkou. A starena plače, akoby strácala vlastného syna. Veď aj ona pri mladom šuhajovi, hoc jak bol utrápený, celkom ožila, akoby omladla. Vďačná bola Bohu, že mohla zahnať chmáry netrpezlivosti dobrého šuhaja a ho v bôli potešiť. I sama čerpala silu ku lepšiemu životu, odovzdanému do vôle Božej.

Miľo na dvore netrpezlivo čakal s vozom na dvore. Jožko pomaly vyšiel na voz. A vzal aj batôžik s poživňou, čo mu strčila starena, plačúca pri svojom domci. A už aj pohli sa kone s vozom, aby Jožka odviezli do jeho rodného kraja.

Povozník Miľo pošibal kone, keď vychádzali z Púchova a z Kapušian. I Jožko ešte raz obzrel sa na nešťastný hrad, ktorý prežil kruté časy nepokojov vojen. Videl jeho obnažené múry, čiastočne rozváľané i les, tiež miestami spálený a opustený. Ešte raz si vzdychol, kým odvrátil svoj zrak od pyšného hradu, ktorý mal rád, ale ktorý ho poznačil kruto na celý život.

Pomyslel Jožko aj na svojho vraného koníka, čo ho daroval bačovi. A myslel aj na svoj meč i kópiu, čo ukryl v hrubom dube. Voľakedy si to raz vyzdvihne. Prípadne pošle niekoho. A myslí pritom i na rodičov a Borku. Jak ho len privítajú? Jak ich zarmúti? Ale zaháňa všetky chmúrne myšlienky. Starká ho veľmi potešila. Veď žiť musí a iste nájdú sa aj dobrí ľudia, čo sa ho ujmu!

A pohonič Miľo je tiež zhovorčivý. Rozprával, ako si našiel ženu v Kapušianoch pod hradom i jakú mal svadbu. Totiž jeho otec chodil na trhy do Prešova, ba niekedy zaskočili aj do Kapušian, kde tiež boli v isté významnejšie dni trhy. A tu mu do oka padla pekná dievka. Neodolal jej a prišiel si ku nej. Sem sa priženil.

Keď išli popri Veľkom Šariši, spomínal Jožko, jak bol na výzvedy až na tom mocnom hrade, ktorý sa nepoddal vojskám nového kráľa Karola. Prešli už aj Sabinov, Pečovskú Novú Ves i Červenicu. Bolo treba však aj kone napojiť i nakŕmiť. Urobili si malú prestávku a odpočinok. Obidvaja, pohonič i Jožko, zišli z voza. Jožko zubami si rozmotal batôšček, do ktorého starenka mu vložila chlieb i maslo so syrom. Miľo ho až obdivoval, jak vie si pomáhať okyptenými rukami a jak si pochutnával na chlebe i masle a syre.

Potom už smelo uháňali ku Lipanom. Odtiaľ jedna cesta vedie hore ku Kamenici a Plavču. Oni sa však pustili vľavo, a to popri rieke Toryse, skoro po starej ceste, po ktorej sa šlo až na Spiš a na Kapitulú. Tu videli, jak chlapi kosia lúky. Už slnko pomaly sa chýlilo ku západu. A pomaly sa blížili cez Krivany ku Toryse a potom už ku Brezovici. Jožkovi však vírili v hlave nedobré myšlienky. Mal obavu, jak ho príjmu jeho rodičia i Borka. Bol tiež zvedavý, či je doma už pán Jendrek.

Keď sa blížili celkom ku rodnej Brezovici, vzdychal si Jožko: - Jak ma len príjmu moji rodičia? - Ale dúfal, že ujme sa ho aj pán Jendrek a ten akiste poteší aj jeho rodičov.

Už slnko naozaj zapadlo, keď boli pred Brezovicou. Pastieri už naháňali dobytok domov. Pastieri praskali bičami. A radi boli, že už končí sa ich robota a že sú doma a že si trochu odpočinú. Lebo za kravami a jalovicami treba naozaj veľa lietieť a ich zháňať, aby neutiekli na oziminy a najmä na ďatelinu.

Ulica, po ktorej kone rezko kráčali, bola skoro prázdna. Iba sem-tam pobehovali deťúrence, čo sa veselo hrali a bavili. Ale na husi a kačice museli dávať pozor, bo sem tam pobehovali po ulici.

Keď zabočili hore ku bráne, kde bývali rodičia Jožkovi, už aj Jožko zbadal otca na dvore. A ten, len čo zbadal povoz, blížiaci sa k ich domu, hneď poskočil a šiel otvoriť bránu do dvora.

- Drahý synu, predsa si sa vrátil? – a skoči ku vozú i víta si svojho syna. – Chvála Bohu, že si tu! – volá a podáva mu ruku, aby zišiel pozorne z voza. Ale pribehla aj matka. Sotva však zbadala jeho obvinuté, jeho ruky, s plačom volala:

- Synu môj, čo sa ti stalo s rukami? Len keď sme ťa čakali i modlili sme sa za teba.

Jožko nesmelo, ale veľmi pozorne schádza z voza a uberá sa s rodičmi do izby. Tuší, že musí ukázať rodičom svoje okyptané ruky a musí im podrobne vysvetliť, čo sa sním stalo, a to všetko len pro záchranu pána Jendreka, veliteľa toho

Kapušanského hradu. Rodičia tušia, že čosi veľmi zlého sa stalo s Jožkovými rukami. Nemôžu ani zrak odvrátiť od jeho rúk. A Jožko cíti potrebu čím skôr rodičom podrobne vysvetliť, ako k tomu došlo a potešiť ich. Preto smelo začína:

- Milí rodičia, drahý otec a drahá mama, neplačte! Chvála Bohu tu som ináč zdravý. Čo sa stalo s mojimi rukami, hneď vám vysvetlím. Chcel som zachrániť nášho dobrého pána Jendreka, ktorého po dobytí Kapušanského hradu vojaci uväznili. Ja som prišiel po dobytí hradu. A chcel som pána Jendreka, čo ho uväznili v pivnici, stoj čo stoj, nejako vyslobodiť. Preto v preoblečení do bačovských šiat dostal som sa ku vojakom na hrade, čo strážili pivnicu a väzňov. Nahovoril som im, že idem namiesto brata do väznice, do pivnice. A oni dali sa nahovoriť. A keď som sa postavil namiesto pána Jendreka, jeho prepustili. Mohol odísť preč z hradu a mohol sa dostať po horách až domov. Akiste už je dávno doma. Ale potom prišiel generál a chcel potrestať väzňov. Záležalo mu najmä na veliteľovi hradu, čiže na pánu Jendrekovi. A keď toho nenašiel a zistil, že ja som sa postavil namiesto neho, dal krutý rozkaz mne odrúbať obidve ruky po zápästie. Bol to strašný trest. Ale ja som bol rozhodnutý zachrániť pána Jendreka, lebo ináč by ho boli zmárnili. Nuž vidíte, to je všetko! Urobil som dobrý skutok pri záchrane svojho veliteľa pána Jendreka, lebo ináč by ho boli zmárnili, hoc som upadol do veľkého utrpenia! Ale veril som, že dobrotivý Pán Boh mi to odplatí.

- Synu môj, či si nemohol sa niekde skryť a zachrániť si takto život? – dopytuje sa otec. I mama stonala od plaču a vypytovala sa: - Či si musel toto všetko prežiť? Či si nemohol niekam sa skryť?

- Nie nebolo možné. Ja som bol rozhodnutý zachrániť nášho dobrého pána Jendreka, ktorého by bol zlostný generál úplne zničil. – takto chlácholí Jožko zarmútených rodičov. A dodáva: - Iste pán Jendrek na mňa nezabudne a iste sa mi za to odvdáčí.

- Hej, hej, synu môj... – dokladá ustarostená mamička: - Nech dobrotivý Pán Boh ti odplatí tvoju veľkú obeť, ktorú si priniesol pre záchranu nášho dobrého pána Jendreka. Už my ti pomôžeme liečiť sa.

- Milí rodičia, aj starostlivá stará teta tam pod Kapušanským hradom ma celé dva týždne liečila, i posmeľovala ma aby som nezúfal, ale mal úfnosť do života. Ved' som ešte mladý a ináč zdravý.

I toto posmelilo ubolených rodičov.

- Netreba tratiť hlavu, - dodáva otec, - Hlavná vec, že sa vrátil z tej nešťastnej vojny. Iste nejako len bude. A iste pomôžu nám aj pán Jendrek.

- Ale kde je ten tvoj povozník? – pýta sa mama – Zavolaj ho niečo okúsiť a občerstviť sa.

A Miľo potešuje rodičov: - Nebojte sa! Neplačte! Urobil váš Jožko veľký a dobrý skutok, keď zachránil život pánu Jendrekovi. Iste sa mu odvdáčí za to! Koľko ľudí vo vojnách bolo ťažko poškodených? A žijú i trápia sa. A váš Jožko bude žiť. Nájdu sa dobrí ľudia, čo mu pomôžu. – tak potešuje Miľo Jožkových rodičov.

Jožkov otec Dominik odskočil ku humnu priniesť pre kone dobrého sena a z komory ovsa. Zaslúžia si po takej ďalekej ceste! A musia si trochu oddýchnuť, aby sa pripravili na spiatočnú cestu.

Medzitým povozník Miľo zašiel navštíviť svojich rodičov, príbuzných a známych. Nebolo konca kraja ich rečí. Zvedaví boli, ako tam žije doma so svojou mladou ženou. Ved' mu povila už tri deti. Ale žiadali od neho najmä to, aby im porozprával o Jožkovi Kvakovi, jak prišiel o obidve ruky a kto ho tak zmrzačil.

Miľo, povozník ponavštevoval aj príbuzných a známych priateľov. Ved' už dávno ho nevideli. Aj o ňom sa dozvedávali, ako žije a pracuje. On im vystetlil, že roboty

doma má dosť i na panskom. Ale ujde sa času aj doma pomáhať a obrobiť aj svoje roličky.

Na druhý deň Miľo povozník prišiel sa rozlúčiť s Jožkom. Jeho rodičia mu zabalili dobrý kúsok slaniny, chleba do zásterky, aby mal čo prekusiť a sa občerstviť na dlhej spiatocnej ceste. I s rodičmi svojimi sa miľo rozlúčil. Veľa teda nemeškal, lebo chcel ešte toho dňa byť vo svojom novom domove, tam ďaleko za Kapušanským hradom.

Ako blesk rozšírila sa správa o Jožkovi a o jeho okýptených rukách. Prichádzali susedia aj iní známi. Poniektorí len pokyvovali smutne hlavou, keď videli okýptené ruky Jožkove.

I v kaštieli sa dozvedeli skoro o Jožkovom príchode domov. A pán Jendrek, ktorému práve Jožko zachránil život, hneď sa ponáhlal ku nemu.

- Vitaj, milý Jožko: - tak začal pán Jendrek a pokračoval: - Počul som, jak ťa ten nešťastný generál dal zohyzdiť. To je hotový diabol. A mňa keď pustili z pivnice, len čo si sa postavil namiesto mňa, ponáhlal som po horách a dolinách čím skôr ku domovu. A šťastne som aj došiel.

- Ukaž mi svoje ruky! To všetko ten ukrutník generál zapríčinil v zlosti, že nemohol na mne sa pomstíť pre toho nešťastného nového kráľa. Ale neboj sa, ja sa ťa ujmem. Dám ti jednu celú osadu s mlynom tam pri rieke Toryse. Tam budeš žiť a budeš mať aj čelad', čo ti bude pomáhať. – dokladá pán Jendrek.

- Ďakujem, pán Jendrek, - odvetí Jožko – že sa tak staráte o mňa. Aj rodičov som potešoval, aby neplakali a uistoval som ich, že vy iste budete na mňa pamätať a mi nejako pomôžete.

- Neboj sa milý Jožko, veď zachránil si mi život pred tým zlomyselníkom, čo pre vernosť ku tomu mladému kráľovi a pre lakomstvo na majetky by bol hotový ľudí ničiteľ. Aj s bratmi som hovoril o tom, že ti darujem celý majetok s mlynom tam za obcou pri Toryse.

- A vy rodičia, neplačte! Ja sa postarám o vášho dobrého Jožka, ktorý ma zachránil pred tým ukrutným generálom, čo by ma bol zmárnil keby ma bol živého chytil. Pozrite sa, veď i tu doma ešte sa musím skrývať.

- Žofka, prines dačo na občerstvenie pre pána Jendreka! – rečie otec Dominik. A matka Žofka už aj donáša kus dobrej slaniny a núka pánu Jendrekovi.

- A jak si sa Jožko dostal domov? – dopytuje sa pán Jendrek.

- Nuž navštívil ma v Púchove, tam pod hradom sám starosta. A poradil mi, že by som sa mohol dostať domov s Miľom Hamorským, ktorý je tam priženený. Nuž on ma domov priviezol. Zajtra pôjde späť do svojho nového domu, do Kapušian a Púchova. – takto vysvetľuje Jožko.

- A nebolia ťa ruky po takom strašnom údere? – dopytuje sa pán Jendrek.

- Už ma nebolia. Ale veľmi ma boleli. Lenže v Púchove jedna starenka svojimi liečivými bylinami ma liečila, aby mi zastavila krvácanie, aj aby rany na rukách sa zahojili. Ba, tá starenka nielen rany na tele mi liečila, ale aj rany duše. Tak ma potešovala ku trpezlivosti a odovzdanosti do vôle Božej, tak mi vlievala útechy a sily do života, že jej to nikdy nezabudnem. Odvtedy oveľa ľahšie znášam svoje poníženie i okýptenie svojich rúk. Lebo som si vedomý, že som urobil veľký dobrý skutok, keď som zachránil váš život.

- Dobre, dobre, milý Jožko! – prihovára sa k nemu pán Jendrek. – Neboj sa, dostaneš veľký majetok a budeš mať aj svoju čelad'. Pomôžeme ti. – takto uspokojuje ťažko skúšaného Jožka jeho veliteľ, pán Jendrek.

Jožku Kvaku navštívila aj matka Borky, jeho snúbenice. Bola zvedavá, jako sa má Jožko bez rúk. S plačom vstúpila do domu Kvakovho. Sotva pozdravila, už aj otočila sa k Jožkovi, ktorý sedel v izbe.

- Vitajte u nás! – takto milo Jožko vítal matku svojej Borky.
- Ale, jak sa máš Jožko? Jak budeš žiť bez rúk? – dopytuje sa matka Borky.
- Pozrite sa milá mamka, - odvráva Jožko. – Ináč som zdravý. A viem aj bez rúk jesť. Vezmem lyžicu do zubov a strčím si ju do rukávca. A môžem takto ľahko jesť či kašu, či polievku.
- A kto ťa tomu takto naučil? – dozvedá sa.
- Tá starinka Dora, čo ma dva týždne liečila v Púchove.
- Až sa potešila matka Borky, keď počula Jožka, jak on neklesá na mysl, ale jak je silnej vôle a jak má veľkú chuť do života.
- Pozrite sa, - začína znovu Jožko, - už ma aj pán Jendrek, ktorému som zachránil život za cenu môjho zmrzačenia, bol navštíviť. A sľúbil mi, že mi daruje z veľkej vďačnosti celý jeden majetok pri Toryse a bude tam aj čelad', ktorá mi bude pomáhať.
- Keď tak, milý Jožko, potom o teba je postarané.
- Ale jako sa má moja Borka? – dozvedáva sa ustarostený Jožko.
- Žiali a plače za tebou. Ale ona tvrdí pred nami rodičmi, že keď ťa mala rada, keď si bol zdravý, bude ťa mať rada ja teraz, keď si zmrzačený. Ved' počula, jaký veľký a dobrý skutok si urobil, že si vlastne svojimi rukami zachránil život nášmu dobrému pánu Jendrekovi.
- Tak je, milá matka. – vraví Jožko – Odkážte mojej Borky, aby aj ona prišla ma navštíviť. Ďakujem jej za vernosť. Vedel a veril som, že mi zostane verná a že ma aj v mojom nešťastí neopustí.
- Nie, neopustí ťa, moja Borka, nie neopustí! – potešuje Jožka.
- A zavolajte moju milú Borku, aby prišla čím skôr k nám!
- Iste jej to poviem. A ona iste príde a navštívi vás čím skôr! – dokladá Žofka.
- Milá dcéra Borka, - tak nescelo začala rozhovor so svojou Borkou ustarostená mať, keď prišla a keď sa vrátila od Jožka Kvaku.
- A jako sa má Jožko? – dopytuje sa Borka.
- Najprv som ho ľutovala, takého žobraka bez rúk, ale keď som videla, jak on aj s tými okýptenými rukami vie jesť, celkom ma prekvapil. Ved' je ináč zdravý šuhaj. A vieš, čo mi povedal?
- Čo také zvláštne? – pýta sa Borka.
- Vraavel, že bol ho navštíviť aj sám pán Jendrek, ktorému vlastne za cenu svojich rúk zachránil život. A že mu sľúbil celý jeden majetok pri Toryse, ale aj s mlynom. Ba že aj čeladníkov mu tam zaistí. Keď takto, nuž potom o Jožka je postarané. – dodáva Žofka na potechu svojej Borky.
- Vidíte, mama, jak dobre som sa rozhodla, hoc ľudia všeličo radia! Zostávam mu verná. A keď dostane majetok, budeme žiť spolu celkom dobre.
- Tak je, milá dcéra! Ved' aj ty takto urobíš dobrý skutok, keď sa ujmeš toho ťažko skúšaného Jožka. Preto vyber sa čím skôr do Kvakových!
- A Borka neodkladala. Hneď na druhý deň, čo matka tam bola, vybrala sa navštíviť Jožka.
- Vitaj, milá Borka, vitaj! – tak srdečne ju víta Jožko Kvaka, sotva otvorila dvere do ich domu.
- Sadni si a porozprávaj, ako sa máš a či si nezabudla na mňa takto zmrzačeného. Lenže svojimi rukami vlastne som zachránil život nášmu dobrému pánu Jendrekovi. A ten už aj bol u nás i sľúbil mi celý majetok, že mi daruje i s mlynom i s čelad'ou.
- Vidíš, Jožko, ja som ti zostala verná, nech ľudia vravia čokoľvek. Povedala som, že keď som ťa mala rada zdravého budem ťa mať rada aj po tom všetkom, čo sa s tebou stalo. – takto smelo vraví Borka.

- Ja som veril tomu, že ty mi zostaneš vernou i v mojom nešťastí. Ved', sadni si, milá Borka!

I Jožkova mať Žofka privítala Borku a takto k nej prehovorila:

- Vitaj, milá Borka u nás! Veľmi som sa potešila tomu, že si nezabudla na nášho ťažko trpiaceho syna Jožka. Nepočúvaj na zlé reči ľudí! Azda nebo ťa sem poslalo! Ujmi sa nášho Jožka a Boh ti to stonásobne odplatí! – radostne matka Žofka sa rozprávala s Borkou.

- Neboj sa, Borka o mňa! Keď budeme spolu, všetko premôžeme s pomocou Božou, - tak ju posmeľuje Jožko – dostaneme aj majetok, s mlynom, osadu i s čaľadou. A vidíš, že ináč som zdravý. Vyžijeme! Uvidíš, že budeme spokojne a dobre spolu žiť na tomto majetku. – tak a podobne Jožko chlácholí milú Borku. A ona zase natešená odchádza z ich domu. A sotva sa vrátila domov, už aj matke rozprávala, ako sa stretla s jej Jožkom.

- Je to celkom zdravý šuhaj, milá mama. Vydám sa za neho, nech hovoria ľudia, čo chcú! Ved' má prisľúbený aj veľký majetok, osadu s mlynom od pána Jendreka. A pomôže aj čaľad'.

- Máš pravdu, - vraví Žofka – i ty urobíš dobrý skutok, keď sa vydáš za neho.

Toho roku bolo krásne leto. Bolo dost' ovocia aj dobrej úrody. Pán Jendrek vrátil sa zo Slavónie. Ale ešte sa neukazoval na verejnosti. Odišiel na menší hospodársky dvorec do Leľatkova. Ale sotva tam sa usalašil, o pár dní prišiel posol z kaštieľa s prosbou, aby prišiel do Brezovice, bo sa zide celá ich rodina.

Skutočne pán Jendrek vybral sa domov, do Brezovice ku rodine. Ved' počul, že prišla domov aj sestra Margita, čo sa vydala za Baloga Tronaľa.

Doma naozaj všetci boli doma. Iba sestra Alžbeta neprišla.

- Už sme ťa dávno nevideli. Vitaj u nás! Báli sme sa o teba. – takto mu prišiel naproti brat Kakaš.

- Jak sa máš? Si zdravý, po tom všetkom, čo si prežil? – víta ho brat Rikolf. I sestra i brat Ján ho milo vítajú.

Jendrek, ktorého v kaštieli volajú jednoducho staromódne Hendrichom, nestačí odpovedať na kladené otázky. A brat Ján hneď aj so sestrou pripravujú malé občerstvenie. A keď si sadnú za stôl, hneď sa im rozviaže jazyk a v družnej besede môžu si vymieňať svoje náhľady na život, svet i celú krajinu.

- Prečo ste sa tak křčovite držali na tom Kapušanskom hrade? Keď ste videli veľkú prevahu kráľovských vojsk! – pýta sa Rikolf.

- Mal som rozkaz udržať hrad za každú cenu. Preto sme sa bránili aj proti presile – odpovedá Henrich.

- Ale prečo ste sa nevzdali, keď ste vybadali, že proti vám ide veľká presila veľké zástupy kráľovského vojska?

- Lebo sme mysleli, že vojsko po márnom útoku odíde od hradu, ako sa to stalo na hrade šarišskom. – dokladá Henrich.

- Ba poslali nám ku hradu aj odkaz, že by sme sa vzdali, že nám umožnia voľný odchod. Ale my sme im neverili. Ba pokladal som to za zbabelstvo.

- A predsa ste sa museli vzdať. – dokladá Kakaš.

- Lenže rozbili nám hlavnú bránu. A tam nastal hrozný nápor. Nemohli sa naši ubrániť. – tvrdí Henrich.

- Prečo ste sa nevzdali? Ved' ste boli len nepatrnou hrudkou proti veľkej presile! – tvrdí Kakaš – Ako si sa teda zachránil ty?

- Ako? Ani sám neviem, jak sa to záhadne stalo. Keď rozbitá bola hlavná brána do hradu, bili sme sa na život a smrť. Padali pod mečom chlapci na jednej i druhej

strane. Ale nebolo pomoci proti obrovskej presile. Hrozilo nám obklúčenie. A vtedy som skočil s mojimi veliteľmi do spodnej pivnice. Tam sme sa zatarasili kameňmi. Mysleli sme, že nás tam nenájdu. – takto vysvetľuje Henrich.

- A ako vás našli, jak ťa uväznili? – dozvedáva sa nepokojný Kakaš.

- Nepriateľskí vojaci rozbili aj dvere do spodnej pivnice a prišli s fakľami. A tak nás našli, a poviažali nám ruky. I postavili ku pivnici sedieť silnú stráž. Nedalo sa nič robiť.

- No a kto ťa zachránil? – dopytujú sa zvedaví bratia.

- Predstavte si, že bol som v pivnici s väzňami, keď naraz priviedli k nám môjho služobníka Jožka, rodáka z Brezovice, ktorý bol preoblečený ako by za nejakého pastierika.

- Ale jak ťa vyslobodil?

- Nuž prišiel ku mne a mi povedal: - Bratku, odíď domov a ja idem namiesto teba. A rozkázal vojakom: - Vyvedte ho, je to môj starší brat!

- A čo sa stalo s tým pastierikom, Jožkom, tvojim služobníkom? – dotieravo sa pýta brat Henricha.

- Nevie, jak ten Jožko Kvak získa tých vojakov, že ho pustili ku nám. Len to viem, že mňa vyviedli von, kopli do mňa a kričali: „Pakuj sa z hradu. Ale nikomu ani slovo!“

- A jak si sa dostal domov?

- Jak? Nuž po lesoch a vrchoch som sa prebýjal v noci, kým som nenaďabil na lúky pod lesami. Lebo bál som sa ísť po riadnych cestách, aby ma nejakí cudzí vojaci nezajali. Horko ťažko v noci som musel prebrodiť mokriny i lesy, kým som sa dostal ku Toryse a rodnej Brezovici.

- Hlavná vec, že si doma, že si sa zachránil. – dokladajú bratia.

- A čo sa stalo s tým pastierikom, tvojim verným služobníkom? Znovu bratia ho zahrňujú rôznymi otázkami.

- Keď prišiel ten zlostný generál na hrad, aby potrestal vzbúrencov a odbojníkov, išlo mu hlavne o mňa. A keď ma medzi väzňami nenašiel, strašne sa pomstil Jožkovi Kvakovi, ktorý si stúpil namiesto mňa a ktorý ma vlastne zachránil pred veľkým trestom. Za trest, že oklamal strážcov, odrúbali mu obidve ruky! Strašné! Musíme sa ujať toho zmrzačeného šuhaja! – takto končí svoju reč Henrich.

- I my tak myslíme, - zamieša sa do reči Rikolf – že tvoj záchranca zaslúži si poriadnu odmenu.

- Vojna je vojna! – dokladá Kakaš – Tu padne veľa aj nevinných ľudí.

- Bratia, toho Kvaku sa musíme ujať. – rozhodne prehlasuje Henrich. – Ved' zachránil mi život pred tým nešťastným generálom. Nemohol sa vypomstiť na mne, nuž vypomstil sa na mojom dobrodincovi Jožkovi. – tak odôvodňuje svoje rozhodnutie Henrich.

- Súhlasíme s Tebou, bratku! Patrí mu veľká odmena za záchranu! – dokladá Rikolf, k čomu všetci prítomní prikyvujú.

Henrich však aby odvrátil pozornosť od svojej osoby, pýta sa bratov:

- A jak dopadlo tam pri Rozhanovciach, kde sa odohrala veľká bitka?

- Bola to strašná bitka! - tvrdí Rikolf a pokračuje: - Keby bol tam prišiel Matúš Trenčiansky, a to je výborný a skúsený vojvodca, iste by Omodejovci boli vyhrali. Ale bez neho to prasklo.

- Ako prasklo? – pýta sa Henrich.

- Ako? A prečo? Omodejovci nemali dosť záložného vojska. A naše zálohy boli ukryté v lesoch. A udreli včas na ohrozenom mieste. A potom aj košíckí mešťani naverbovali preveľa vojska.

- Ale či sa zúčastnili boja aj križovníci? – pýta sa Henrich.

- Boli tam aj križovníci, johaniti. Keď Spišiaci ustupovali proti presile, priskočili práve križovníci na rýchlych koňoch a zahnali nepriateľa ďaleko.
- A či boli tam aj križovníci z Chmeľova? – znovu sa dozvedáva Henrich.
- Ale neprišiel ani jeden. Zdá sa mi, že sa to našim veliteľom ani kráľovi nepáčilo. Nevie, či kráľ na radu svojich radcov proti ním nezakročí a ich nepotrestá. Prípadne či ich nepreloží niekam na chudobnejší Spiš. (čo sa aj stalo, keď r. 1313 boli preložený až na horný Spiš do Lendaka)
- A že ty Rikolf bol si tam aj ranený? – znovu sa ozýva Henrich.
- Hej, bol som ranený, keď Omodejovci veľmi na náš útočili. Vyrazil som s inými a zastavili sme ich útok, i keď ma ranili. – odvetí Rikolf. – Ba aj sám kráľ po bitke prišiel ma navštíviť, ba sľúbil mi isté majetky za to, že som bol ranený, - dokladá Rikolf – veď musel som sa liečiť z rán, utržených v boji aj pár týždňov.
- A ty bratku, Kakaš, nebol si ranený, keď si sa zúčastnil tej veľkej bitky? – pýta sa Henrich.
- Neveľa chýbalo, že by som bol ranený, keď som sa zamiešal s inými do boja, keď Omodejovci zúrivo na nás útočili. Horko ťažko som sa zachránil. Keď zúrili boj. A bili sme sa nemilosrdne. Keby Omodejovci boli mali lepšie a mocnejšie zálohy, neboli by sme vyhrali. – takto pripomína Kakaš.
- Ale čo bude s tebou? – obrátil sa Rikolf na Henricha.
- Otázka, či mi kráľ udelí milosť. Iste pôjde to ťažko, i keby ste sa za mňa prihovorili. Konečne poznáme Hermana v Slavónii. Pôjdem k nemu. Azda na druhom konci krajiny, tam na juhu, skôr sa nájde pre mňa nejaká služba.
- Nemaj starosti, - prihovára sa Rikolf – my s bratom Kakašom máme dobré spojenie s kráľom. Iste sa ťa zastaneme. Ale podľa krajinských zákonov, neviem, neviem, či nestratíš z niektorých svojich majetkov, ako napr. Novú Ves pri Sabinove. A dobre by bolo, keby si sa veľmi na oči neukazoval a keby si aspoň načas zmizol zo šarišskej župy. Iste dobre by bolo, ako vravíš, stratíš sa z očí, niekam zmiznúť a ísť do Slavónie na juh krajiny.
- Vidíte, čoho sme sa dožili! – žalostne dokladá Henrich.
- Prečo si nás neposlúchal a prečo si sa tak krčovite držal Omodejovcov? – vytýkal mu Rikolf.
- Matúš a Omodejovci, ako viete, boli pánmi Horného Uhorska. – vysvetľuje Henrich – Zdá sa mi, že Matúš správne predvídal, aj s Omodejovcami, aby nad väčšinou Slovanov v Čechách, Poľsku i v Uhorsku vládol český Václav.
- A mne sa zdá, že ty si akosi veľmi zaľúbený do tých Čechov, ktorí si chceli získať naraz tri kráľovské koruny. – vyčítavo vraví Kakaš.
- Veď Václav bol riadne korunovaný prv za uhorského kráľa. A predtým bol zasnúbený s dcérou Ondreja III. (1295). A keď bol v Budíne, budil pozornosť pre svoje rytierske chovanie. A potom, dokonale ovládal cudzie reči, ako latinský, nemecký, český, ba i maďarský jazyk. Preto aj náš spišský biskup Jakub, náš vzdialený príbuzný, priklonil sa k nemu. – dokladá Henrich.
- My vieme, že aj Oto Habsburský, čo bol synom Alžbety, dcéry uhorského kráľa Bélu IV. , mal nárok na uhorský trón, a to po násilnej smrti Václava (1306). Ale najviac prívržencov si získal rod Anjouovcov (čítaj: Anžúvovcov) z Neapola. – hovorí Rikolf.
- Je pravda, - hovorí Henrich – že Karol Robert po babičke Márii, ktorá bola sestrou uhorského kráľa Štefana V., mal tiež nárok na uhorský trón. Ale aj matka Václavova bola dcérou uhorského kráľa Ladislava IV. Preto Václavovi v Uhorsku dali meno Ladislav V. A pritom bol už zasnúbený. Takže, uznajte, mal právo na uhorský trón z dvojakého dôvodu.

- Darmo vykrúcaš, bratku Henrich. Teba ten český kráľ akosi očaril, - vytýka mu Rikolf.

- Už či očaril, alebo neočaril, to je vedľajšie. – ohradzuje sa Henrich- Ale pravdu vravím, že mne sa ten Václav páčil. Stretol som sa aj s českými kniežatami v jeho sprievode. A tí pripomínajú nielen príbuzenské, ale aj historické právo na uhorský trón.

- Akéže historické právo? – pýta sa Kakaš.

- Českí šľachtici sa odvolávajú na dávne časy, keď ich panovník, známy pod menom Bořivoj, ešte v 9. storočí sa spojil s ostatnými Slovienmi, ktorým vládol kráľ Svätopluk.

- Ty blúzniš! – vyrútil sa na neho Kakaš – Ty si sa zamiešal medzi ten bedársky slovenský ľud v Šariši a len jemu chceš slúžiť. A zabúdaš na našich veľkých predkov, na nemeckú a uhorskú šľachtu! Tá je základom a chrbtovou kosťou celého Uhorska a nik iný!

Henrich sa však nedal pomýliť. Vie odôvodniť svoje tvrdenie. Veľa čítal, veľa študoval. I na prépošstve na Spiši všeličo počul. Preto smelo pokračuje:

- Ja som čítal v starých kronikách i počul od učených ľudí, že ten sloveský ľud tu v Šariši už dávno tu, kým prišli sem Uhri, starí Maďari a neskôr Nemci. Darmo, jemu patrí táto zem! Treba ho uznať. Či ten pracovitý ľud Spiša, Šariša i celého horného Uhorska, ktorý som dôkladne poznal a s ním sa spriatelil, nezaslúži, aby raz mal tiež svojho vládcu, prípadne aspoň zo susedného českého národa?

- Divím sa tvojim rečiam. – odvráva Rikolf a pokračuje. – Nie div, že si tak dlho zostal na strane Omodejovcov a Matúša, keď si do tohto národa taký zamilovaný! - A Kakaš pripomína: - Prečo Matúš tak preskakoval, raz na jednu a raz na druhú stranu? Raz ku jednému a potom ku druhému kráľovi? Na sneme (1308), ktorý zvolil Karla za kráľa, Matúš nebol prítomný. Nuž prečo potom odskočil ku Čechom?

Henrich však nedá sa len tak ľahko odbiť. Vyzná sa v takej politike. Preto ďalej vysvetľuje:

- Hej, Matúš naozaj nebol prítomný pri voľbe Karla, ktorého ale zvolili zväčša na nátlak cudzincov, Talianov i pápeža (Bonifáca VIII. i Klimenta V. z Aviňonu).

- Ale predsa Karol bol dvakrát korunovaný za kráľa uhorského. A stál za ním sám kardinál Gentile, i skoro celá uhorská šľachta. Ba zo začiatku aj Matúš. – tvrdí Rikolf.

- Keby kráľ nebol podľaohol cudzím veľmožom, keby nebol zabavil Matúša úradu najvyššieho taverníka, iste by sa pomery boli ináč vyvíjali, - tvrdí Henrich. I dodáva: - Všetko sa okosi zmenilo po smrti Václava (1306), keď mal zaujať trón Oto Bavorský. Ale cudzinci tlačili, ba pomáhali aj cirkevní a iní magnáti, len a len svojho nápadníka Karola. A keď košickí mešťani palatína Omodeja zabili, už nastali veľké spory. A tak sa dala predvídať veľká pohroma dvoch protivných strán.

- Vidieť, že dobre si pozoroval pomery v krajine. Ale keď si zbadal, že sa chystá veľká vzbura proti novému kráľovi, nemal si sa pridať ku vzbúrencom! – vytýka mu Rikolf.

- Ľahko sa ti povie. Ale kto sa vyzná v tom zmotanom svete? Ako som sa dozvedel od Omodejovcov, čo podali žalobu na košických mešťanov, jeho kráľovský dôvernici urobili ich ako žalovaných a tí, až keď našli ochrany na kráľovskom dvore, obrátili sa ku Matúšovi. I mňa vlastne Omodejovci postavili za šarišského župana i za kastelána hradu Tubul-Tobol. – ohradzuje sa smelo Henrich.

- Predsa však, - obracia sa na neho Kakaš – nemal si sa miešať medzi vzbúrencov. Radšej si mal niekam zmiznúť, odísť, stratiť sa a tak vyhnúť sa neprijemnostiam, ktoré ťa mohli stáť aj život.

- Dobre sa ti to povie, bratku. Ale či som k ukrivdeným Omodejovcom, svojim bývalým dobrodincom, spojeným s Matúšom ma naraz ukázať chrbát? Či by to nebolo zbabelstvo? Ba aj zradcovstvo? Vy ste sa dostali do iného prostredia, do iných pomerov. Ale ja som si pokladal za svoju česť vytrvať na svojom mieste a nesklamať tých čo ma tam vyslali. – tak sa ohradzoval Henrich.

Brat Ján sa veľmi nemiešal do takých a podobných bojových rečí. I tak občas odskočil ku služobníctvu s rôznymi príkazy. Ba radil sa aj v kuchyni, ako pripraviť dobré pohostenie pre bratov a celú rodinu. Keď ale vybadal, jak bratia v rečiach idú až do tuhého, tu sa raz pridol ku jednému potom ku druhému, aby ich utíšil. Ba napokon všetkých zahriakol:

- Už dost! Už sa nehádajte! Vy sami krajinu nezachránite ani nerozbijete. Na to sú vyšší páni! Nech tamtých na vyšších miestach bolí hlava a nie vás! – ba po malej prestávke dodal celkom priateľsky a bratsky – Nechajte to všetko. Radšej poďme do vedľajšej miestnosti, kde nám kuchyňa pripravila milé občerstvenie! Zakuste z našej slaninky i z dobrého jedla. I napite sa z dobrého vína! - I dodal akoby na poučenie: - A brat Henrich, ktorý prežil veľkú skúšku, čo ho mohlo aj život stať, nech sa poučí zo svojich skúseností sedieť radšej na menšom ako na väčšom koníku! A my ho musíme chrániť.

Takto si bratia vymenili svoje náhľady na životné otázky celej krajiny. Ale v rodinom kruhu bolo dobre posedieť poradiť sa i potešiť. Keď však po dobrom pohostení sa všetci lúčili, sľúbili si, že sa zídu znovu pri inej príležitosti.

Jesenné práce už boli v plnom prúde. Pán Henrich, ktorého menovali ľudia Jendrekom, bol už smelší. Bol už aj pokojnejší, lebo bratia ho uistili, že sa ho ujmú pred kráľom. Lenže v hlave mu čosi vážne vrtelo. Nedala mu pokoja myšlienka, ako sa odvdáčiť Jožkovi Kvakovi, ktorý za cenu svojich rúk zachránil mu život.

Naozaj vďačnosť – to je sestrou obety. Čím väčšia je obeta, tým väčšia má byť povďačnosť! A nestačí ju vyjadriť len slovami, hoc jak úprimnými. Treba to dokázať nejakým veľkodušným skutkom. Lebo vďačnosť – to je ako podlžnosť za nejaký veľký, hrdinský čin. Isteže Jožkova obeta bola veľká, mimoriadna, hrdinská. Patrí mu za to vďaka i odmena! Preto pán Jendrek nemá pokoja, kým sa Jožkovi nejako veľkoryso neodvdáčí!

Aj s bratmi hovoril o tom, jako by sa mal odmeniť Jožkovi, svojmu záchrancovi. Všetci uznali, že zaslúži si mimoriadnu odmenu. Bolo by treba mu darovať celú jednu malú osadu, malý majer s mlynom tam pri Toryse.

Pán Jendrek dal zavolať Jožka do kaštieľa, aby s ním išiel obzrieť majetok čo mu chcel darovať z veľkej vďačnosti. Vysadli na voz a šli.

- Pozri, Jožko, tu pri Godišskom jarku pod lesom, budeš mať dobrú, veľkú lúku. A pri lúke, na veľkej stráni v hore, budeš mať les, svoj les. Máš tu krásne stromy, buky, smreký a iné. Aby si mal dost dreva pre seba i svoju čel'ad'. Stromy môžeš použiť aj ku stavbe nových budov. Lebo kým sa postaví nový dom pre Teba, budeš bývať pri rodičoch. Až potom sem sa presťahuješ!

- Ale teraz sadajme na voz a poďme. Ukážem ti novú osadu, čo ti chcem darovať. Je tam až pri Toryse. A bude sa menovať Kvakov, a to podľa tvojho mena!

- Nemusí to byť. – úctive poznamenal nesmely Jožko, ktorého prekvapila veľká povďačnosť pána Jendreka.

- Tak bude, ako vravím. – pokračuje pán Jendrek – Tak bude ako hovorím. Ty si to zaslúžiš. Aby aj ľud a celé okolie pamätalo na teba!

Povoz prešiel cez Brezovicu a mieril ku rieke Toryse, lebo tu bola malá osada i s mlynom, tu blízko pod Homolkou.

- Pozri, Jožko, - začal pán Jendrek – táto osada s mlynom bude tvoja, a to aj s roľami i lúkami. Je to úrodná zem. Budeš sa mať tu dobre!

- Ani si to nezaslúžim. – skromne dodáva Jožko.

- Stokrát si to zaslúžiš. Sľúbil som a dám ti to. I bratia moji z kaštieľa s tým súhlasia. Ved' je to akoby pole krvi. Ved' ty si vylial svoju krv, keď ti odrúbali obidve ruky v zápästí, aby si ma zachránil pred tým zlostným generálom. Vždy som si ťa vážil. – pokračoval Jendrek – Myslel som, že raz budeš aj správcom na niektorom našom majetku. Preto som ťa dal vyučiť i písaniu u nášho pisára. Škoda, že prišli také zlé časy. Škoda, že ťa tak zmrazčili! Ale na tomto majetku pomôže ti čelad', čo vypomôže i pri poľných prácach i pri stavbe. A keď sa oženiš, celá tvoja rodina bude mať z čoho žiť. – takto upokojoval starostlivý pán Jendrek svojho zachrancu, Jožka.

- Spomenuli ste, dobrý pán Jendrek, aj svadbu, ženbu. – začal Jožko – Báľ som sa toho, ale vďaka Bohu, moja verná snúbenka Borka zostala mi verná. Uistila ma. Bol som v ich dome. Vydá sa za mňa. Mám už starosť o svadbu.

- Nezabudni ma zavolať za svedka, - vážne poznamenáva pán Jendrek – Možno príde aj môj brat Ján. A pošlem vám na svadbu v sude dobrého vínka aj čosi iného. Len sa dobre priprav milý Jožko!

- Vďaka vám, pán Jendrek! Už ste aj pozvaný za svedka, aj so svojim cteným bratom Jánom. Nechceme veľmi odkladať. Svadba bude asi začiatkom októbra. Už sme boli s Borkou aj na fare sa poradiť a napísať ohlášky. Už bude v jeseni po všetkých poľných prácach, a ľud bude voľný. – takto smelo Jožko vysvetľuje svoje plány.

- Len všetko dobre priprav, milý Jožko, aby sa to podarilo. Pomôžeme ti pritom. – chlácholil Jožka dobrý pán Jendrek.

Brezovica je veľmi stará dedina. A leží pri rieke Toryse, ktorá vyteká až hen spoza Vyšného Slavkova a preteká celým Šarišom. Práve povodím rieky Torysy viedla na Spišskú Kapitulu. Lebo tu býval biskup Jakub koncom 13. a začiatkom 14. storočia. Po ňom zostal už len prépošt, ktorý ale mal veľké právomoci na poli cirkevnom. Aj celá hornotorysská dolina patrila nielen cirkevne, ale aj politicky do právomoci Spiša a spišského prépošta. Jemu museli odovzdávať aj z cirkevného desiatku patričnú časť z úrody. A mal k tomu určených svojich poverencov, ktorí o to sa dôsledne starali.

Až je divné, že stará Brezovica aj po prilive Nemcov zo Spiša udržala svoju svojskosť a rýdzo slovenský ráz. Totiž rodina Rutkera, z ktorej pochádzajú aj magister Ján i Jendrek (Henrich), mali so sebou aj príslušné služobníctvo. Ale vedeli sa prispôbiť miestnym pomerom. Ba naučili sa aj slovenskej reči, aby mohli s ľuďmi jednať. Najmä pán Jendrek vedel sa veľmi zblížiť s ľuďmi a s miestnym obyvateľstvom. A vedel si aj mládež získať svojim priateľským jednaním. Preto si obľúbil aj Jožka Kvaku.

V Brezovici bol aj veľký kostol, ktorý postavila vlastne rodina bratov Jána a Jendreka – Henricha, a to nedávno, iba asi pred 10-12 rokmi. Ešte sa pamätajú. I Jožkov otec vozil kamene s inými občanmi na tento veľký chrám z okolitých lesov a hôr. A dobre vyučení majstri ho stavali. Bol umelecky vhodne postavený, a to v gotickom štýle, v dobovom slohu, aký vtedy panoval v celej Európe.

Kostol ale bol zasvätený sv. Kvirínovi. Bol to panónsky svätec, mučedník. Iste úcta sv. Kvirína prešla sem zo Spiša, lebo tam je v Kurime kostol zasvätený tiež sv. Kvirínovi. Práve tu starí ľudia v Kurime i v Kučíne zachovali starú tradíciu, že práve tu niekde medzi Kuromou a Kučinom, bola starodávna dedina, kde ľudia už bývali. Ba starí dedovia aj to rozprávajú, čo počuli od starých ľudí, že ich predkovia dávno patria ku tomu národu, ktorému bolo za časov veľkomoravského panovníka kráľa Svätopluka prinesené učenie kresťanskej viery Cyrilom a Metodom. (Naozaj naši

archeológovia objavili poniže Kurimy veľkomoravské sídlisko z 9. storočia.) A práve v tejto Kurime je aj známa veľká kaplnka, ktorá je v slohu veľkomoravskej rotundy, kam každoročne sa konajú starodávne púte zo širého okolia. A Kuřim je aj na Morave pri Tišnove, ba Kouřim je aj v Čechách. To znamená, že úcta sv. Kvirína sa rozšírila široko-daleko. Od osobného Kvirín je teda názov Kurima.

V tomto chráme sv. Kvirína mal skromný sobáš aj náš Jožko Kvaka. Za svedkov mu prišli, ako sľubovali magister Ján a Jendrek. Bol rád Jožko, že sa mu starostlivá deva, Borka, jemu tak skaličenému obetovala. Ale mali skromnú svadbu. Veď to boli časy, keď poddaný ľud skromne, chudobne žil. Preto aj svadba sa skromne skončila bez zvláštnych okázalostí. A ľudia si Borku vysoko vážili, že obetovala svoj mladý život takému ináč počestnému mládencovi, ktorý z lásky ku blížnemu obetoval svoje ruky. Aj u miestnych obyvateľov bol vo veľkej vážnosti aj Jožko. Jemu žičili šťastia aj v manželstve.

Čoskoro po svadbe prišiel posol z kaštieľa s odkazom: Pán Jendrek odkazuje Jožkovi, že by bol pripravený, lebo v niektorý deň budúceho týždňa príde pán Jendrek a pôjdu obzrieť majetok, darovaný pri Toryse. Borka preto sa poponáhľala s upratovaním, lebo príde k nim veľký hosť.

A naozaj čoskoro o pár dní povoz s pánom Jendrekom sa zastavil pri ich dvore. Z voza zišiel pán Jendrek a šiel priamo do domu Kvakovho. A hneď aj zdraví.

- Zdravstujte! Doma ste Jožko?

- Hej, doma, doma! Práve vás čakáme. – rečie Jožko a víta hosť'a.

- Dobre, dobre, Jožko, pôjdeme obzrieť majetok, ktorý ti bude darovaný!

- Vďačne pôjdem s vami. Hneď som hotový!

- Milý Jožko, pozri najprv na úradnú listinu, ktorú nám zostavil a napísal miestny farár Kliment spolu s vicearchidiákom toryským. Ide o darovanie tohto majetku tebe. Táto listina neskôr bude overená a prepísaná na dôvernom mieste, kde sa také listiny potvrdzujú, a to na Spišskej Kapitule. Ale je ešte čas na to, kým si postavíš nejaký domec tu na tomto mieste, na tomto novom tvojom majetku, ktorý bude nosiť tvoje meno, Kvakov.

- Dobre, dobre, pán Jendrek, ďakujem vám za všetko. – dodáva Jožko a pripomína – Viem, že s tým budú starosti, hlavne zo stavbou. Ale poradím sa s našimi chlapmi v obci. A tí iste pomôžu.

- Tak je, milý Jožko, pomôžu ti iste ľudia z obce. Veď keď prevezmeš celý majetok s mlynom, budeš mať aj svoju čeľaď. I tá ti pomôže. Len sa nebáť! Všetko to pôjde pomaly!

Pán Jendrek takto posmeľuje ustarosteného Jožka, ktorý sa stane majiteľom veľkého majetku. Ale dodáva:

- Podľa tejto listiny ti dnes aj so starostom odovzdám celý majetok i s mlynom tu pri Toryse. Je písaný úradnou rečou, po latinsky. Ale ja ti ju preložím, aby si jej rozumel.

Počúvaj:

- My dolupodpísaní, a to magister Ján a magister Henrich, ako aj v zastúpení svojich bratov Kakaša a Rikolfa, týmto úradne potvrdzujeme: Celú našu osadu pri Toryse, povyše Brezovice, a to aj s mlynom a so stromami a celým príslušenstvom, ako s roľami, lúkami, pašienkami a lesmi dobrovoľne a právoplatne darujeme nášmu dobrodincovi Jozefovi Kvakovi za jeho verné služby, lebo zachránil život magistra Henricha, i keď za to musel strašne trpieť tým, že mu odťali obidve ruky. Tento majetok je teda ako pole krvi, krvou vykúpený. Odteraz osada sa bude menovať Kvakov. Celá teda osada so všetkými majetkami sa týmto odovzdáva do večného vlastníctva jemu, totiž Jozefovi Kvakovi, obyvateľovi Brezovice, jeho deťom i potomkom. A to celkom zdarma a bez akejkoľvek náhrady. Úradný prepis podľa

krajinských zákonov vykoná sa v najbližších rokoch na hodnovernom mieste na Spišskej Kapitule. Dané v Brezovici pred sviatkom sv. Kríža, roku Páne 1312. Podpísaní Magister Ján, Magister Henrich, Peter, arcidekan a farár v Toryse, Kliment, farár v Brezovici, manu propria (vlastnoručne).

Keď pán Jendrek skončil čítanie a dal Jožkovi do rúk listinu a pred starostom dodal:

- Vidíš Jožko, jak si ťa vážim, že si mi zachránil život! Odo dneška táto celá osada s majetkom je tvoja. Pán starosta je svedkom ako úradná osoba!

- Ani si to nezaslúžim, pán Jendrek – skromne odpovedá Jožko.

Ale starosta posmelil Jožka: - Zaslúžiš milý Jožko, zaslúžiš! Poďakuj za to pánu Jendrekovi!

-Veľmi vám ďakujem, pán Jendrek, za všetku starostlivosť o mňa, a to za celý majetok s osadou i s mlynom. Pousilujem sa dobre gazdovať a vypomôžem aj Vám, ak bude treba.

Keď sa vrátili od Torysy, Jožko pohostil pána Jendreka i pána starostu. Borka priniesla ešte zo svadby a trochu medovice i vínka. A otec i mať len tíško načúvali, čo sa to robí, jak dobrý pán Jendrek na ich syna, čo ho vyslobodil z nešťastia pamätá.

A otec Dominik dodáva svojej manželke Zuzke:

- Darmo, pán Jendrek, je dobrý človek. Je celkom iný ako ostatní v kaštieli. On sa nehanbil ísť medzi čelad'. Naučil sa dobre aj našej slovenskej, šarišskej reči. I zastával nás a chránil keď bolo treba. A že sa postavil proti tomu novému kráľovi? Ved' ho cudzinci, ako som počul postavili za kráľa. Lebo naši šľachtici i páni chceli i s Matúšom Trenčianskym za kráľa voliť českého kráľa Václava. Nestalo sa tak. Preto nový kráľ kruto sa pomstil svojim odporcom. A tak bol by iste zahynul aj pán Jendrek , keby ho nebol zachránil náš syn Jožko, i keď za cenu svojich rúk.

Keď sa viezli, a to pán Jendrek so starostom a Jožkom cez rieku Torysu, všimli si, jak tu na poli orie čeladník Martin. Zastavili sa pri ňom trochu.

- Ako sa orie Martin? – pýta sa pán Jendrek.

- Ďakujem za opýtanie. Dobre sa orie teraz po teplom daždi. Ešte v jeseni sme roľu zahnojili, aby v zime si odpočinula.

- A prečo to? – pýta sa zvedavý Jožko.

- Lebo skoro na jar chcem tu zasadiť kapustu i ľan a nejakú zeleninu.

- Vidíš, Jožko, - dodáva pán Jendrek – už v jeseni treba pamätať na jar. Včas treba pamätať, čo kde a čo budeš siať alebo sadiť! Tu ku rieke bližšie môžeš na jar zasieť jačmeň, alebo jarec chce marec. Ale tam vyššie pod Homolku zasej zase radšej ovos. A dohliadaj na čelad', aby hlboko orali.

- Dám si na tom záležať a budem dohliadať na roboru. – dokladá Jožko.

Až sa divil Martin, že takto Jožko smelo rozpráva. Vybadal pán Jendrek a preto zdôrazňuje:

- Milý Martin, aby si rozumel celej veci, musím ti prezradiť, že Jožko sa stáva majiteľom tejto osady i s mlynom, lebo mne život zachránil. Budeš mať nového gazdu! Poslúchaj ho! Táto osada bude sa menovať odo dneška „Kvakovom“, a to podľa Jožka Kvaku, pamätaj si to Martin!

- Vďačne poslúchať budem aj nového gazdu, Jožka Kvaku. Ved' s nami rástol a vieme, čo všetko vytrpel. Radi mu budeme slúžiť. – dodal Martin.

Teraz už vysadli na voz i so starostom a viezli sa ku mlynu.

- Ako sa melie mlynáru? – pýta sa pán Jendrek.

- Ale dobre, dobre, hoc vody máme trochu menej. – odpovedá mlynár.

- A poznáte tohto nášho Jožka Kvaku? – pýta sa pán Jendrek. A starosta sa len usmieva.

- Akože by som ho nepoznal. – vraví mlynár Galo – Chodil aj s otcom tu do mlyna. A keď bol menší, pásol tu dobytok. Lenže dávno som ho nevidel. A počul som, akú krásnu mal svadbu.

- Hej, hej, bola to krásna svadba, akú Brezovica nepamätá. – dodáva starosta.

- Ako sa má žena i deti? – dozvedá sa mlynára pán Jendrek.

- Ďakujem za opýtanie, pán Jendrek. Zdraví sú. Starší Ďurko sa učí za kováča a druhý chce byť tesárom. – dodáva starý Galo.

A tu obráti sa pán Jendrek ku Jožkovi: - Vidíš Jožko, budeš mať v osade už kováča i tesára. A myslí aj na iných remeselníkov, akých treba v každej osade!

- Máte pravdu, pán Jendrek, treba myslieť na takých remeselníkov!

Starosta ešte dodáva: - Bez remeselníkov žiadna osada neobstojí. Najmä ak ide o stavbu nových domov.

Ale mlynár akoby nerozumel všetkej tej reči, ktorá sa točí okolo nášho Jožka. Preto pán Jendrek, čo vybadal u mlynára akési neporozumenie, vysvetľuje:

- Milý náš mlynár Galo, vidím, že našich rečiam akosi nerozumiete. Lebo my dnes aj so starostom boli sme odovzdať celý majetok tu pri Toryse i s týmto mlynom do jeho vlastníctva. Lebo Jožkovi, ako svojmu veľkému dobrodincovi ďakujem za záchranu svojho života. Preto z vďačnosti mu darujem celý tento majetok s celou osadou i s mlynom.

- Už teraz tomu rozumiem, pán Jendrek, - dodáva mlynár. – Jožko si to zaslúži. Počul som o jeho hrdinskom skutku. Zaslúži si to! Pekne je to od vás, pán Jendrek, že pamätáte takto na nášho Jožka.

Odchádzajú i so starostom z mlyna. Pán Jendrek ukazuje Jožkovi ohraničenie osady, aj kamenné medzníky na pokraji osady. I dáva mu rady:

- Keď budete stavať dom, nuž robte to na vyvýšenom mieste, trochu ďalej od rieky. Voda z Torysy totiž sa často vylieva, najmä na jar a počas búrok. Preto zasad' okolo vody topole a vrbý, aby breh bol od búrlivej vody chránený. A les máš blízko pri Hamborku. Odtiaľ si dovezieš dreva na dvor, a to tak pre domácnosť, ako aj pre stavbu. A ku domu postav aj stodolu a ovčiareň!

Také a podobné praktické rady dáva starostlivý pán Jendrek. A Jožko len prikyvuje, celý je naradovaný, jak tu bude gazdovať. Veď od malička sa priúčal i doma aj v dedine každej robote pri stavbách aj pri poľnej robote.

A čeladník Martin i mlynár Galo hneď to rozhlásili po celej dedine a celom okolí, kto bude novým gazdom tu pri Toryse.

Odteraz Jožko skoro denne dochádza od domova do osady, ktorá nosí jeho meno. Riadi práce na poli i v mlyne. Ale radí sa často so svojím dobrým otcom Dominikom, aj so staršími v obci. A občas odskočí aj do kaštieľa ku pánu Jánovi. Vžíva sa do úlohy gazdu, samostatného hospodára. Nezabúda ani na svoju domácnosť a rodinu. Pomôže i Borke kde treba. Pošle jej pomocníkov i dievčatá. Veď treba i dobytku sa venovať v chlieve. Dievky vďačne vypomôžu. A čeladníci hneď narubú dostatok dreva pre kuchyňu. Pravda, i otec Dominik, i keď je už starší, ale pomáha, kde treba. I matka Zuza. A Jožko na voze zaskočí aj do lesa. Dohliada, aby sa les nezničil.

Pán Jendrek, namrzený pre lakotu šľachty, odišiel z domova. Odišiel do ďalekej cudziny. Zhabali mu majetky. Zobrali mu aj Novú Ves pri Sabinove (Pečovskú). Lakomá šľachta nahovorila nového kráľa, aby všetkým, čo mu odopreli poslušnosť, odobral majetky. Mladý a neskúsený kráľ dal sa zneužiť a svojim verným pomocníkom rozdával majetky iných. Pán Jendrek šiel do Slavónie, ku známemu magistrovi Hermanovi, ktorý tu bol vojvodcom-bánom. Tu skôr zabudne na všetky

príkoria. Ale počul, že šarišským županom sa stal akýsi Mikša z rodu Ákoš, ktorému kráľ daroval aj Novú Ves, čo mu patrila.

Jožko Kvaka samostatne hospodári. Využíva rady starších. Ide mu to. Ale na jar už zvoláva murárov, tesárov, majstrov, lebo chce budovať nový dom. Síce jarné práce ho značne zaujali. Ale potom už sa venoval príprave ku budovaniu novej stavby-domu. Preto nakazuje voziť ku stavbe kamene, vápno a ostatný stavebný materiál. I z lesa vozia dlhé smrekové trámy. To bude na strachu i na veľkú stodolu a sýpku. V máji a v júni stavba dobre pokročila. I leto bolo dobré, teplé, pomerne suché. Stavebné práce skoro nerušene mohli pokračovať. A tak začiatkom jesene už sa mohol sťahovať do nového domu. A ponáhľal sa s tým, lebo čaká zase novú rodinku – prírastok do domu.

A roky utekajú. A naraz dostane pozvanie do kaštieľa. Neodkladá. Ponáhľala sa, i keď má dosť iných starostí.

- Tu si, Jožko Kvaka? – víta ho v kaštieli pán Ján – Dobre, že si prišiel. Dostali sme odkaz od brata Henricha, že čoskoro príde domov aspoň na kratší čas.

- A akože sa má pán Jendrek? – dozvedáva sa Jožko.

- Je zdravý. Ale už dlho nebol doma a túži za domovom. A chce aj túto darovaciu zmluvu tam až v Spišskej Kapitule dať do poriadku. Keď príde brat Henrich, odkážeme ti, aby si hneď prišiel.

- Dobre, dobre, vďaka prídem. Len odkážte - dodáva Jožko.

Jožko však chce urobiť nejakú radosť pánu Jendrekovi. Preto zvoláva svojich služovníkov Valenta a Dzurika.

- Chcel by som vás poslať na ďalekú cestu, čosi nakúpiť aj niečo vybaviť.

- Boli ste niektorí už v Prešove, alebo v Solivare? – pýta sa Jožko.

- Ja som bol už v Prešove, aj v Solivare. – vraví Valent. Ba i Dzurík tvrdí, že tam raz bol.

- Nuž dobre, keď poznáte túto cestu, pošlem vás tam. Bude treba nakúpiť soli v Solivare, aj čosi vybaviť v okolí Kapušanského hradu. Tam totiž v Púchove liečila ma istá starenka Dora a rád by som sa jej chcel odvdáčiť.

- Čo tam budeme robiť? A čo bude treba vybaviť? – vypyujú sa obidvaja čeladníci.

- Najprv pôjdete do Solivaru. Ešte vám prinesiem písmo z kaštieľa, aby vám soľ neodkladne vydali. A potom zídete až za ten Kapušanský hrad. Odnesiete milej starenke, čo ma liečila po strašnom zmrzačení, trochu medu i múky i soli. A ju pekne pozdravíte odo mňa. Ale zídete aj pod les a pod hrad Kapušanský. A tam vyhladáte aj baču, ktorému som daroval svojho koňa. Lebo bača mi dal na prevlečenie aj svoje šaty.

Takto vysvetľoval Jožko svojim čeladníkom ich vážnu úlohu. Ale ešte dodal:

- Od baču sa dozviete, kde som pod hradom skryl do duba svoju zbroj, totiž kópiu i meč. On vám ukáže, aby ste to našli. Bude to vzácna pamiatka pre mňa i pre pána Jendreka.

- Všetko vybavíme, ako prikazujete. – osvedčujú sa čeladníci.

- Nuž dobre, - pokračuje Jožko - pozdravte tam starú Doru v Púchove v Kapušanoch. Dávam pre ňu aj pár dukátov, ktoré jej vy odovzdáte. Len obráťte sa potom na baču pod hradom. On vám pomôže nájsť moju starú zbraň. Len pozor dajte. Kone občas nakrmte. Kde budete nocovať, pozor dajte na seba i kone! A zo soli i starke Dore dačo dajte! Len tak sa potom vrátite domov. Aj na cestu dostanete požíveň i pár grošov. – takto vysvetľuje Jožko vážnu úlohu, ktorú zveril svojim čeladníkom.

Vybrali sa obidvaja, Valent i Dzurík do ďalekého sveta. Na voz naložili si prv trochu sena i ovsu pre kone. Dobre sa obliekli. Valent i Dzurík najprv sa snažili

vybaviť prvú žiadosť svojho gazdu, totiž nákup soli v Solivare. Keď sa im to podarilo včas vybaviť, potom už cez Prešov sa pustili ku Kapušanskému hradu. Obdivovali jeho mocné múry. Hoc boli poškodené miestami, predsa zďaleka ich bolo vidieť. Chceli však milo prekvapiť starenku Doru, ktorá liečila Jožka. Dlho sa dopytovali v Kapušanoch, kde býva. Ktože by ju v obci nepoznal? Keď zaklopali na jej dom, len oči otvorila, čo za cudzinci ju idú vyrušovať.

- Milá starenka, - takto začal starší Valent – prinášame vám pozdravy od nášho gazdu, od Jožka Kvaku, ktorého ste vy liečili po jeho zmrzačení.

- Ach, vitajte u nás, milí mládenci. – takto milo ich víta milá Dora.

- Len sadkajte si! Koňom dajte požíveň. A rozprávajte mi o vašom milom gazdíčkovi Jožkovi Kvakovi!

- Milá starenka, ani si neviete predstaviť, jak si vás vysoko váži náš gazda Jožko Kvaka. Často na vás spomína, aj rozpráva, jak ste ho liečila a jak ste mu dávala odvahy do života. Veľmi nám nakazoval, vraví Dzurík – aby sme Vás veľmi srdečne pozdravili. A priniesli sme vám aj trochu medu i múky, ba aj trochu soli, lebo sme boli v Solivare.

A akože žije váš gazda Jožko? – dozvedáva sa Dora.

- Dobre sa má, lebo pán Jendrek, ktorému zachránil život a pre ktorého bol tak zmrzačený, daroval mu z vďačnosti celý majetok pri rieke Toryse, aj s mlynom. A volá sa po jeho mene tá osada „Kvakovom“.

- Ale či žijú jeho rodičia a či on je len sám? – dozvedáva sa starenka.

- Rodičia mu ešte žijú a mu aj pomáhajú. Ale čo vám povieme, čo by ste ani neverili.

- A čo by to bolo také zaujímavé, zvláštne? . vypytuje sa starenka Dora.

- Predstavte si, - pokračuje Valent – že náš Jožko sa oženil. Ba jeho manželka Borka mu už povila tretie dieťa. A Jožko je obľúbený v celej obci, ba v celom našom kraji. On často zájde aj do kaštiela ku pánom. Radí sa s nimi, ba občas im aj pomáha, najmä počas žatvy. A oni zase jemu pomáhajú. Už má aj nový dom, kde býva s rodinou. A my, čeladníci, radi ho poslúchame. Je to dobrý, starostlivý gazda.

Len čo odobrali sa od dobrej starenky Dory, už aj ponáhľali sa ku bačovi pod hrad. Samozrejme, že kone nechali u starej Dory. Bača len oči vyvalil, keď sa mu predstavili dvaja švarní šuhajci.

- Odkiaľ prichádzate, mládenci? – pýta sa ich bača, čo pod hradom pasie ovce.

- Prichádzame od nášho gazdu Jožka Kvaku, ktorý vám daroval svojho koňa, a ktorému vy ste darovali svoje háby, šaty. Ináč by sa nebol dostal do dobytého hradu medzi zbrojnošov.

- A akože sa má chudák Jožko Kvaka? – starostlivo sa vypytuje bača.

- Dobre sa má. – vraví Dzurík, a pokračuje – I oženil sa, má už aj rodinku, ženu a tri deti. Lebo pán Jendrek, ktorého zachránil na hrade, hoc zato bol zmrzačený, daroval mu celý majetok aj s mlynom.

- Ale milý bača, či viete, načo nás poslal ku vám náš gazda?

- Kto by to uhádol? – skromne odpovedá bača.

- Viete, čo nám náš gazdíčko nakázal? Aby sme vás milo pozdravili, a aby sme popýtali vás, že by ste nám ukázali kde skryl svoju zbraň, meč i kópiju.

- Iba to? To je jednoduchá vec. Ja som myslel, že žiada za koňa nejaké groše. Ale keď len to, hneď vám ukážem. Počkajte, ovečky zaženiem do košiara a hneď s vami pôjdem ku tomu dubu, kde Jožko skryl svoju zbraň.

Naozaj, Bača pozháňal ovečky a zahnal ich do košiara. A hneď s mláďencami, čo prišli od toho vojačka – Jožka, šiel pod hrad. Hneď im ukázal starý dub, v ktorom bola veľká diera a kam Jožko skryl svoju zbraň.

- Mládenci, - volá na obidvoch bača – vyskočte len na ten starý dub. A dobre sa pozrite do dudly, do diery. Tam iste nájdete starú zbraň. Naozaj Valent s Dzurikom vydriapali sa na dub. A hneď z neho, z diery, dudly, vytiahli kópiju aj meč, čo už pomaly hrdzavel. A hneď radostne kričali:

- Tu je zbraň nášho gazdu, Jožka. Tu je! To bude pre neho radosť!

Neskoro večer vrátili sa Valent s Dzurikom ku starej Dore, kde aj prenocovali. I starenka obdivovala veľký meč a kópiju, čo Jožko ukryl do stromu, keď šiel do vojskom dobytého hradu vyslobodiť uväzneného svojho pána Jendreka.

Ale Valent s Dzurikom dlho sa nezdržali u starej Dory. Len sa pekne občerstvili, i pekne sa poďakovali za nocľah a pohostenie. A hneď s koňmi a vozom sa uberali domov. Boli veľmi radi, že sa im všetko dobre vydarilo. Tešili sa najmä z meča a kópije, z čoho Jožko bude mať ešte veľkú radosť.

- Tu sme doma. Všetko sme dobre vybavili. I zbraň sme našli. - takto sa hlásili u svojho gazdu Jožka, keď prišli domov.

- Ale boli ste aj v Púchove u starej Dory? - dopytuje sa Jožko.

- Boli sme - obidvaja svorne odpovedajú. - Stará Dora sama je a má sa dobre. Len o tebe, milý gazdík, sa dozvedávala, ako sa máš. A veľmi bola rada, že sme jej priniesli aj múky i medu, trochu i soli.

- Teraz si odpočinite, kone nakrmte. - dodal Jožko.

- Ale jak sa má starý bača, ktorý vám pomohol nájsť moju zbraň? - ešte sa dozvedáva Jožko.

- Dobre sa má. Pasie ovce pod hradom. A spomína na tie ťažké časy, keď vojsko obliehalo hrad a keď ty si bačovi daroval koňa a on ti dal svoje šaty. A kázal nám aby sme svojho gazdík srdečne pozdravovali.

- Dobre sa má, dobre! Chvála Bohu, že sa vám všetko podarilo vybaviť. Ej, dobrý bača! - dodáva Jožko.

Jožko Kvaka mal radosť zo svojej Borky. Povila mu tri deti a ďalšie môžu prísť ešte. Je to starostlivá žena! Stará sa o deti aj o domácnosť, ba aj o celú čelad'. A Jožko k nej rád prichádza, ale až neskoro večer, po práci, keď všetko dá do poriadku a keď všetko prekontroluje, či všetka čelad' je doma. I rád sa pobaví so svojimi deťmi.

Pri denných starostiach ani nebadal, jak utekajú dni i mesiace. Hlavná vec, že žije, že má dobrú žienku i deti i pracovitú čelad'. I do mlyna občas zájde ku starému Galovi, ktorý sa stará o mlyn i o potok Gerendeľ. Lebo občas musí haťiť vodu, aby sa zhromaždila. Lebo len tak zaženie vodné koleso, čo prenáša pohon až do mlyna na veľké mlynské kamene. Ved' z nich vychádza dobrá múka, čo je súca na pečenie chleba i koláčov.

Služobník z kaštieľa, Onda, prichádza do Kvakova s odkazom, že treba ísť do kaštieľa, lebo pán Jendrek vraj prišiel domov z ďalekej krajiny. Jožko to najnutnejšie vybaví, odkáže aj Borke a už aj sa poberá do kaštieľa ku pánu Jendrekovi.

- Vitaj Jožko, - víta ho pán Jendrek, len čo sa Jožko ukázal v kaštieli - len nedávno som sa vrátil z ďalekej Slavónie. Už som veľmi túžil po domove, hoc aj tam som sa mal dobre s pánom Hermanom. Je to múdry, statočný muž, ktorý sa stará o svoju krajinu! - takto vysvetľuje pán Jendrek.

- Ale, milý Jožko, ty sa pochváľ, ako sa máš ty aj s rodinou?

- Vďaka, milý pán Jendrek! Už máme tri deti a ďalšie čakáme. I správa majetku dobre ide. V novom dome sa dobre býva. A dobré rady ste mi dali. Vždy sa poradím aj so staršími chlapmi. Aj úrodu tohto roku dobrú sme mali. Ale aj tá Torysa sa vyliala a narobila aj menšie škody. Jak dobre, že sme vsadili, jak ste radili okolo brehu topole a vrbí! - takto dodáva starostlivý Jožko.

- Ale mám pre vás aj milé prekvapenie. - rečie Jožko.

- A čo by to malo byť?

- Predstavte si, že poslal som svojich čeladníkov až pod Kapušanský hrad a tam v dube, v dudle, našli moju ukrytú zbraň, kópiju i meč. Až prídete ku nám, do môjho domu, ukážem vám ju. - hrdo dodáva Jožko.

- Milý Jožko, lenže ja by som rád využil svoju prítomnosť doma na to, aby sme už raz urobili poriadok s tým majetkom, kde bývaš. Rozhodol som sa, že pôjdeme i s bratmi až do Spišskej Kapituly, kde dáme úradne overiť darovaciu listinu tejto tebe darovanej osady.

- Len odkážte a prídem do kaštieľa, pôjdem s vami spolu až na Spiš, keď je to nutné.
- takto sa prihovára Jožko.

Už sa písal rok 1315. Dobré bolo leto i úroda. Znovu zavolali Jožka do kaštieľa. Hneď prišiel i vysadol na voz. Páni z kaštieľa mali pekný koč, na ktorý vysadli. A hneď sa pustili na ďalekú cestu cez Hambork, Nižný i Vyšný Slavkov a pomedzi lesy na Spišskú Kapitolu. Škoda, že nežil už prépošt Jakub, biskup, ktorý bol aj kancelárom istý čas českému kráľovi Václavovi, čo sa uchádzal o trón v Uhorsku. Biskup Jakub mal spojenie aj s Omodejovcami i s Matúšom Trenčianskym. Ťažko mu padlo, že v Uhorsku poniektorí šľachtici a magnáti dali si natískať za kráľa cudzinca Karla Roberta a nie Václava!

Pán Jendrek predtým častejšie chodil na Spišskú Kapitolu. Dobré sa poznal s biskupom Jakubom, prépoštom i s jeho kanoníkmi. Bol tam ako doma. Sem prichádzali často aj českí šľachtici. S nimi rád si porozprával. Azda tu sa mu zapáčilo české meno Jindřich-Henrich. Azda preto aj ľud nazval ho neskôr Jendrekom. (Doteraz takéto mená sú v Krásnej lúke pri Šarišských Dravciach).

Tu v kruhu českých šľachticov, čo pripravovali Václavovi aj cestu na trón v Uhorsku, všeličo počul o krajinskej i svetovej politike. Ešte dobre, že sa naučil po slovensky a šarišsky. Celkom dobre sa porozumel s českými pánmi. Práve oni mu pripomínali zo svojich dejín, jak dávno pred niekoľko storočiami bol veľký slovanský štát, veľká ríša veľkomoravská, ku ktorej patrili okrem Slovienov aj Češi, najmä v dobe kráľa Svätopluka.

Ale i na kapitule nastali veľké zmeny. Prišli sem aj noví ľudia, noví kanoníci, noví úradníci! Iba pár starších kanoníkov ostalo. I to dobre. Lebo oni ešte poznali dobre Kakaša i Rikolfa a Jána. Až ľutovali Henricha, že upadol do nemilosti kráľa Karla Roberta. Kanoníci najlepšie poznali magistra Kakaša, ktorý mal isté nepríjemnosti s pánmi z Hrhova. Dobré starí kanoníci počuli o bitke pro Rozhanovciach ako aj o dobytí hradu Kapušanského. Potešilo ich, že Henrichovi zásluhou jeho služobníka, verného Jožka Kvaku, podarilo sa uniknúť z rúk zlostného generála, verného služobníka nového kráľa.

Celú predpisovú akciu viedol vlastne magister Kakaš. Ten mal veľké skúsenosti s prevodom a darovaním majetkov. Preto Kakaš predkladá celú overovaciu záležitosť skúseným cirkevným úradníkom. Vysvetľuje, jak a prečo ich brat Henrich sa dostal do nemilosti kráľa a prečo stratil aj Novú Ves. Aj to pripomína, jak brata Henrich za zvláštnych okolností zachránil jeho verný služobník Jožko Kvaka, ktorému nešťastný generál dal dorúbať v zápätí obidve ruky. Pripomína aj nútnosť ďakovať za takú veľkolepú obeť darovaním majetku s mlynom.

Pisári, ktorým sudcovia najprv diktovali obsah darovacej listiny, urobili len kópiu akoby prvopis a akoby len predlohu. Až podľa nej potom zostavili úradnú overenú listinu. Listinu, pravda, museli všetci bratia podpísať. Lenže brata Henricha museli vynechať, keďže bol vtedy v nemilosti u kráľa.

Listina napísaná na pergamene a opatrená aj pečaťou kostola sv. Martina, ktorú užíval aj sám prépost, zneje (je zachovaná v štátnom archíve v Levoči) takto:

Kapitula sv. Martina na Spiši, dnes vo štvrtok pred sviatkom sv. Víta a Madesta (tj. 15. júna) úradne potvrdzuje, že osobne tu prítomní synovia bývalého župana Rikolfa, a to magister Kakaš, so svojim synom Mikulášom, magister Rikolf a magister Ján z jednej strany a z druhej strany Jozef Kvaka (Kohak), verný služobník magistra Henricha, brata tu spomínaných bratov a bývalého šarišského župana a kastelána hradu Šariš a Tubul, v našej prítomnosti živým slovom sa osvedčili vo veci darovania osady s mlynom i pozemkami pre Jozefa Kvaku (Kohaka) takto:

My úradne potvrdzujeme za právoplatné rozhodnutie spomínaných magistrov, ktorí darujú osadu, nedávno založenú i s mlynom a so všetkým majetkom i príslušenstvom spomínanému Jozefovi, synovi Dominika. A to preto, že spomínaný Jozef dal si okýptiť svoje ruky (odtáť), len aby zachránil život magistra Henricha. Tohto magistra na rozkaz kráľa uvrhli do väzenia, odkiaľ spomínaný Jozef magistrovi Henrichovi pomohol sa vyslobodiť. Odteraz celá osada s majetkom, ktorý je ako by pole krvi (draho vykúpený) bude nosiť jeho meno a bude akoby na jeho meno pokrstená. Za tento majetok zaplatí Jozef Magistrovi Hendrichovi spolu 50 mariek striebra, ale ostatné všetko dostáva ako dar. Celá osada týmto aj s mlynom a príslušeným majetkom prechádza úradne i právoplatne do vlastníctva a majetku Jozefovi a jeho potomkom, a to v medziach a s ohraničením, ako je na tvári miesta poznačené a od susedných majetkov oddelené.

Dané vo štvrtok pred sviatkom Gala, vyznavača roku pána 1315.

Až neskoro večer vrátili sa bratia zo Spiša do Brezovice. A Jožko Kvaka tiež sa vrátil na svojom voze so svojim čaľadníkom.

- Borka, vidíš, už je všetko riadne na nás prepísané. V Spišskej Kapitule to urobili. – takto oslovil Jožko manželku, čo už s lampášom čakala manžela z ďalekej cesty.

- A boli tam všetci bratia z kaštieľa? – pýta sa Borka.

- Všetci prišli, ale všetok prepis vlastne viedol magister Kakaš. – dodáva Jožko.

- Jak dobrý je pán Jendrek, keď myslí na nás a keď nám daroval celý tento majetok. Pán Boh nech mu to odplatí za jeho dobrotu! – srdečne dodáva starostlivá Borka. I tak veľa si vytrpel. Veľa zaslúžiš!

Jožko Kvaka žil skromne, ale statočne. Nepovyšoval sa nad ostatnými. A myslel i na otca a matku i bratov. Aj obci pomáhal, ak bolo treba. Aj v kaštieli, ak mali nejaké ťazkosti, pomohol so svojou čel'adňou. A nezabúda ani na svojho dobrodincu, pána Jendreka. Keď príde domov z ďalekej krajiny, zavše zaskočí ku nemu. Nepríde prázdno. Vždy mu niečo prinesie, aby ho potešil. A pán Jendrek zase zájde aj ku Jožkovi, aby na vlastné oči videl, jak tam hospodári.

A keď brat pána Jendreka, Ján, z vyššieho rozkazu mal dodať pre vojsko kone, Jožko i sám prispel. Veď sám choval týchto vrchoch okolo Homolky bolo kde pásť ovce, i statok.

Jožko sa dožil vysokého veku. O rodinu sa vzorne staral. I deti dobre vychoval. I remeslu ich dal vyučiť. Doma si nechal najstaršieho. A tek keď sa oženil, už aj Borka jeho mala v neveste dobrú pomocníčku. Aj ľudia z blízkeho i ďalekého okolia si veľmi vážili Jožka a jeho rodinu. Aj zďaleka keď prišli do mlyna, zvyčajne zašli aj gazdu navštíviť.

Kvakov že raz zanikne, kto by bol pomyslel. Veď Jožkova rodina sa značne rozrástla. Ale po 200 a po 300 rokoch predsa osada zanikla. Konečne to je údel každej menšej osady. Lebo veľké osady vždy pohlcovali menšie. Prišli všelijaké

nepredvídané príhody, ako požiare, búrky i nákazlivé choroby. A Kvakov zostal prázdny.

I meno jeho, meno osady, meno Jožkovo je divné. Ale dedinský ľud, čo mal pred domom zvyčajne každý studňu, musel aj vodu z nej ťahať. A s čím? S vedrom? Kto nemal reťaz, musel mať povraz. A kto nemal ani to, musel použiť ku tomu dlhú palicu s hákom. A takúto palicu ľud volal „kvaka“. I pradedo Jožka akiste preto dostal také meno, lebo s kvakou, ale so zvláštnou, s veľkou kvakou vyťahoval s vedrom vodu zo studne.

Preto sú na Slovensku známe obce s názvom Kvačany i Kvakovce (vo vranovskom okrese). I keď osada Kvakov zanikla, ako Šlemov nad Brezovičkou (Hamborkom), ako Lačnov pri Nižnom Slavkove a iné. Predsa tento Kvakov zostal ako chotárny názov dodnes. A ešte dlho tento názov chotára Kvakov pri Toryse a neďaleko Brezovice bude pripomínať hrdinstvo krvavých rúk a meno dedinského počestného šuhaja, Bohatiera z Maglovca!

Z Á V E R

Pre lepšie porozumenie tejto poučnej historickej rozpravy treba pripomenúť dvoje:

1. Všetko má svoju príčinu. Nič sa nedeje bez príčiny! To je nielen poučka filozofická, ale je to životná pravda.

I názvy dedín a miest nie sú náhodilé. Majú istý vzťah ku prírode, ku svojim zakladateľom apod. Aj v oblasti hornej Torusy niektoré staré osady dávno zanikli, ako L'el'atkov pri Nižnom Slavkove, Šlemov pri Brezovičke, Lačnov-Putnov-Bačove pole (t.č. Pusté pole) pri Krivanoch, ale aj Kvakov pri Brezovici. Ich názvy sa zachovali iba ako mená chotárov, polí lúk a lesov.

Na krídlach spomienok a fantázie zaleteli sme do dávneho obdobia zo začiatku 14. storočia, aby sme vyzdvihli z prachu zabudnutia hrdinské činy skromného a obetavého šuhaja Jožka Kvaku. Ved' pritom podarilo sa nám odtrhnúť aspoň trochu záclonu dávnej minulosti veľkej oblasti poriečia hornej Torusy. A pripomenuli sme si aj ťažké časy poroby i krásne činy neznámych dobrodincov, ktorí priniesli veľké obeť pre dobro a záchranu človeka i pre pokoj spoločnosti a národa.

2. Staré príslovie vraví: „Utrpenie dáva rozum“ (Vexatio dat intellectum). Ľudia, postihnutí duševnou alebo telesnou vadou, sa vo svete zväčša podceňujú, ba až, bohužiaľ, znevažujú. A predsa treba sa objektívne bez predsudkov pozerať na život človeka. A treba si vážiť každého človeka a každý národ! Lebo nielen zdravie a pohoda, ale aj utrpenie je jedno najväčšie dobrodenie ľudstva. Len kto trpí, prináša obeť, môže povedať, že niečím je! V žiadnej škole sa človek nenaučí toľko ako v škole utrpenia!

V utrpení poznáva vyšší zmysel života. A pyšný v utrpení stráca zo svojej namyslenosti, zlostný zo svojho hnevu, ba aj spravodlivý stáva sa lepším, skromnejším. Treba si vážiť invalidov! Len z hrdinských činov obetavých a trpiacich bude žiť spoločnosť i národ! Utrpenie núti ku rozmyšľaniu jako mierniť bolesť a ťažkosti a jak zaistiť lásku, porozumenie a pokoj!

S T R U Č N Ý O B S A H

Jožko Kvaka je rodákom z Brezovice, odkiaľ prišiel na Kapušanský hrad za kastelána aj magister Henrich. A tu konal užitočné služby svojmu pánovi. Vyslaný bol ako pozorovateľ s listom aj ku veliteľovi Šarišského hradu. Ba Henrich poveril ho pripraviť pri Šarišských Sokolovciach na Hradovej hure aj útočisko v prípade nutného odchodu z hradu.

Vojsko kráľa Karla Roberta ešte pred rozhodujúcou bitkou u Rozhanoviec (15. júna 1312) zaútočilo na hrad Kapušiansky a ho po urputnom boji aj dobylo. Veliteľa hradu magistra Henricha uväznili v pivnici, stráženú vojakmi. Ale Jožko Kvaka preoblečený za pastiera, hľadajúceho stratenú ovcu, získal vojakov ku tomu, že dovolili si sadnúť do pivnice namiesto údajného svojho staršieho brata (magistra Henricha).

Na druhý deň, keď veliteľ kráľovského vojska prišiel na hrad, aby potrestal vinníkov, aj veliteľa Henricha, sklamane zistil, že Henrich je preč a namiesto neho

zostal iba jeho služobník Jožko Kvaka, čo oklamal strážcov. Takto vlastne zachránil Henricha. Ale rozzúrený veliteľ za trest dal Jožkovi Kvakovi odrúbať obidve ruky až od zápästia. Takého ožobračeného ho dal pustiť z hradu.

Jožko, chudák, starenkou v Kapušanoch bol ošetrovaný. Neskôr dostal sa domov, ale zachránený magister Henrich aj z vďačnosti Jožkovi prisľúbil a daroval mu jeden celý majetok s mlynom pri rieke Toryse za Brezovicou. Doteraz ten chotár sa volá K V A K O V. A tam Jožko žil i s rodinou dlhé časy.

Poznámka: Autor sa pridrižiava historických udalostí, ba aj niektorých známych historických osôb. Pritom však dáva deju istý spád, aby lepšie vystihol humánne dielo pri ochrane invalidov, ľudí telesne postihnutých. Lebo medzinárodný rok invalidov r. 1980 práve bol inšpirátorom ku tejto historickej rozprave.

Tu sa vyzdvihuje vysoko humánna myšlienka, že nielen zdravie je dobrodením ľudstva, ale aj utrpenie je veľkou milosťou. Lebo vyvoláva súcit a núti k zamysleniu nad zmyslom života. Už starí mudrci vraveli: Utrpenie privádza k rozumu (Vexatio dat intellectum). Práve v dobách vysokého pokroku vedy a techniky treba mierniť ľudskú spoločnosť, aby nezabúdala na vyššie všeludské mravné a duchovné hodnoty, v kultúre i civilizácii, ktoré jedine by mohli zaistiť lásku a porozumenie medzi národmi a trvanlivý pokoj!!!

Vysvetlivky:

Názvy osôb v tejto rozprave sú zčasti skutočné, a to podľa historických záznamov starých listín, ako Kvaka (Kohák), Jendrek-Jindřich-Henrich, Kakaš, Rikolf, šľachtici z rodiny Bokša i iní. Niektoré mená sú podľa mien osobných v Kapušanoch, Brezovici a inde. Piesne ľudové a to regrútske i svadobné sú z Kapušian – Púchova. Darovacia listina bola pôvodne napísaná v deň ku sviatku sv. Modesta a sv. Víta, ktorých sviatok sa slávil asi okolo 15. júna. Z ich životopisu vieme (dľa Dr. Cinka), že sv. Víta vychoval dedo učiteľ Modestus na Sicílii z rodiny pohanskej. Obidvaja stali sa kresťanmi a zomreli mučeníckou smrťou pri prenasledovaní kresťanov. Český kráľ a rímsky cisár kráľ Karol IV. (1343-76) priniesol do Prahy pozostatky sv. Víta a začal stavať kostol sv. Víta na Hradčanoch.

Sviatok sv. Gala, ktorého kult sa zanesol aj na Slovensko, sa slávil asi v 1. polovici októbra. Kostol k jeho úcte bol v Nemcovciach (okres Prešov). Tento kult sa mohol dostať azda aj z Gerendľa, zaniknutej dediny koncom 13. storočia. Profesor Varsik túto osadu kladie do lokality pri Nemcovciach, kde archeologický prieskum zistil a preskúmal vyše 20 obytných objektov starej slovanskej osady veľkomoravskej ríše (asi z 9. storočia). Kult sv. Galu mohli priniesť Nemci zo Spiša po r. 1313.

Zo samotného kontextu listiny vysvitá, že vtedy, keď sa vystavovala listina, bol Henrich v nemilosti. Preto v jeho mene darovaciu listinu vystavujú jeho bratia, i keď mohla to byť v jeho prítomnosti písaná. Pôvodne mohol urobiť darovanie majetku ešte r. 1312, hoc úradne to bolo prevedené až o tri roky, teda r. 1315 na hodnovernom mieste v Spišskej Kapitule (locus credibilis). Pre nemilosť u kráľa Karla Roberta stratil Novú Ves (t.j. Pečovskú), čo šlo v prospech nového šarišského župana Mikču.

Isteže Kvaka zadarmo dostal celú osadu, i keď v darovacej listine sa spomína 50 mariek striebra, čo mal Kvaka Henrichovi vyplatiť. To sa uvádza len ako formalita podľa vtedajších zvyklostí právnych.

Osada Kvakov: V listine sa spomína Jozef Kohak. Je to iste skomolené slovo názvu Kvaka. Názov Kvakov sa zachoval doteraz. Slovo toto súvisí so slovom kvacnúť, zakvakať, t.j. zavesiť, pripevniť. Doteraz na východnom Slovensku kvaka znamená dlhú palicu s hákom, s ktorou sa ťahala voda s vedrom zo studne.

Kvaka dostal prv majetok (r. 1312) poniže Slavkova pri Brezovičke (predtým zvanej Hamborek). Tam dostal les. Na jeseň r. 1312 dostal celú osadu s mlynom pri rieke Toryse, čo bolo potvrdené aj v darovacej listine r. 1315.

Rok 1317 v starej listine sa spomína, že Jozef Kvaka (Kohák), ktorý stál v službe pána Henricha a Jána, má dodať jedného jazdca pre kráľa. Pokolenie Kvakove sa mohlo udržať asi 200 – 300 rokov. Lebo podľa zachovaných písomných záznamov osada zanikla asi na prelome 15.–16. storočia. R. 1561 už sa spomína osada Kvakov medzi opustenými, zaniknutými osadami. (aj. Šlemov a potom aj Leľatkov).

Pri veľkej povodni r. 1813 v noci z 24. na 25. augusta, keď búrlivé vody zbúrali a zobrali hradný kaštieľ aj kostol, ako to vyplýva zo správy strážnika, v chotári Kvakov bol zasiaty jačmeň. Ten vtedy však bol zanesený pri povodni pieskom a mulom. Príčina zániku osady? Azda potomci Kvakovi vymreli, azda odsťahovali sa odtiaľ a podobne. Henrich bol šarišským županom, kým neprišiel za kastelána Demeter a kým sám neodišiel za kastelána na hrad Tubul (pri Kapušanoch). Kastelánstvo akiste prevzal na príkaz palatína Omodeja a jeho synov. Spolu so spišským prépoštom Jakubom (biskupom vysväteným) bol stúpencom českého kráľa Václava (1301-4). Henrich asi v Slavónii, kde jeho známy, prípadne príbuzný Herman bol bánom a vojvodcom žil. Zomrel asi r. 1332 a to bez mužských potomkov.

Možno predpokladať, že vplyvom českých pánov, šľachticov, ktorí pripravovali cestu mladému Václavovi na trón do Uhorska, istý čas si dal meno po česky namiesto Henrich – Jindřich. Doteraz je viac osobných mien v Krásnej lúke (predtým Šanvíz), „Jendrek“. A Krásna lúka, s Polomou i so Šarišskými Dravcami patrili panstvu brezovickému. Púchov pri Kapušanoch je stará osada pri potoku Kráľovčiek. Jeho ďalší prítok je Kapanoš pri chotári Kapyšándorka.

Kapušany (maďarsky „Kapy“, spomínané už r. 1248). Slovanské sídlisko sa tu spomína v 10. – 11. storočí. (Slovník vlastivedných obcí na Slovensku, 11, 18) Severne od Púchova je chotár Maderasy so stopami starého pravekého osídlenia, aj z ml. doby hrad. slovan.

HRAD TUBUL na Maglovci je pri Kapušanoch. Tak sa pôvodne volal. Osada – obec Kapušany vznikli akiste ako osada kráľovských strážcov. Maďarské slovo „kapu“ znamená bránu, vráta. Hrad bol zbúraný r. 1312. Až r. 1410 bol znovu obnovený. Asi od 15. st. bývala tu rodina Kapyovcov. Mesto Púchov je na západnom Slovensku. A je známa osada Púchov aj v oblasti Herlian. Aj časť Veľkého Šariša pri rieke Toryse sa volá Púchov.

Rodina brezovických šľachticov (de Brezoviczy):

Podľa starej tradície rodina Berzeviczy prišla z Tyrolska. Bol to Rutker. Jeho manželkou bola Gertrúda, dvorná dáma, manželky uhorského kráľa Andreja II. (1205-35). Od Rutkera pochádza Rikolf I., ktorý mal deti: Kakaša, Rikolfa II., Henricha, Alžbetu a Margitu. Rikolf II. získal od kráľa Kamenicu a iné osady, aj Lipany. A asi je aj v chráme sv. Martina pochovaný. Jeho rod vymrel r. 1473. Kakaš (Gallus) sa vyznamenal pri dobýjaní spišského hradu a od kráľa tiež dostal veľké majetky a osady. Bojoval s kráľom aj pri Rozhanovciach s Rikolfom. Mal syna Mikuláša. Ale čoskoro jeho rod vymrel. Podobne Henrich zomrel bez mužských potomkov. Iba rodina magistra Jána sa rozvetvila na brezovickú rodinu (de Berzevicze) a toryskú. Brezovickej pôvodne patrila celá oblasť od V. Slavkova po Lipany a Červenicu. Jedna vetva v Toryse si vzala meno Torczay (maď. Názov rieky Torysy – Torcza). Mikuláš Torczay však zomrel pri Moháči r. 1526 a Juraj r. 1557 pri Nagy-Szolos. Lipany s okolím dostali sa potom do rúk černeckého J. Dessewffyho. Prv sa menoval Dezislav a pochádzal zo Slavónie.

Tomáš Dessewffy bol bezdetný a adoptoval Szirmaya, ktorý prijal jeho meno. Manželkou jeho bola Klára Barkóczy, sestra jáger, biskupa Fr. Barkóczyho.

Z brezovických šľachticov najviac vynikol Martin Brezovický (Martinus de Berzevicz), ktorý sa stal kancelárom u Štefana Báthoryho, ktorý sa stal aj poľským kráľom v r. 1576 – 86.

Listina u Wagnera ku r. 1346 pripomína:

„Henricum privatum fuisse possessione Ujfalu a Carolo rege, quod contra eum castrum regale Moglod defendisset ... propter notoriam infidelitatem notam“, t.j. Henrich bol zbavený, a či mu bola odňatá osada Nová Ves (t.j. Pečovská Nová Ves) pre jeho veľkú nevernosť, a to od kráľa Karla.

Peter, farár v Toryse bol vicearchidiakonom tzv. torysského dištriktu, ktorý trval asi sto rokov od 13. do polovice 14. storočia. (až asi v pol. 14. st. tento dištrikt (okres) bol pripojený do jágerskej diecézy, z ktorej vzniklo košické biskupstvo). Je to ozvena na staré časy, keď prépošstvo na Spišskej Kapitule bolo akoby expozitúrou Ostrihoma a do jej sféry patrilo skoro celé východné Slovensko (11.–12. st.).

Z D E J Í N K A P U Š I A N A O K O L I A

Obec leží na vyvýšenine hneď naproti stredovekému Kapušanskému hradu. A osídlenie pod hradom i v povodí Sekčova je známe už od praveku, a to už v neolite (mladšej dobe kamennej), ako aj sídlisko bukovohorskej kultúry, halštatské pohrebisko, rímsko-barbarské pohrebisko, kostrové pohrebisko z doby sťahovania národov v 4.–5. st. (Húni-slovanské osídlenie z 9.–11. st.)

Stopy slovanského osídlenia, najmä z doby veľkomoravskej (9. st.) je tu aj v okolí pomerne dosť zastúpené, a to objavené bolo rozsiahle veľkomoravské sídlisko pri Nemcovciach (smerom ku Lipníkom), potom aj pri Lade, pod hradom a pri obci Nižnej Šebastovej v chotári Griblovce. Práve pod hradom pri lese, kde je zistené praveké sídlisko z mladšej doby bronzovej, keď sa pochovávalo v mohylách, sa zistilo aj množstvo stôp slovanského osídlenia. A nad ním na vrchovine Maglovca zase bolo zistené slovanské hradište (asi z 9.–11. st.).

Vznik Kapušian padne do obdobia, keď starí Uhri-Maďari po zániku veľkomoravskej ríše začali okupovať aj východné Slovensko (v 11.–12. st.). Vtedy veľká skupina cudzieho – maďarského ľudu prišla údolím Torysy a Sekočova. A dali základ vlastne trom obciam: Kapušanom (názov maď. slova kapu – brána), Finticiam a Sedikartu (Záhradnému). Lenže v mori čisto slovenskom cudzí živel podľahol asimilácii a sa čoskoro poslovenčil. Zostali len staré názvy osád a chotárov. Strážcovia kráľovských ciest založili aj Veľké Kapušany v južnom Zemplíne (okr. Trebišov) aj Kapušany pri Prešove.

Pred vznikom Kapušian však už tu bolo dávne slovanské osídlenie, ako vyššie bolo spomenuté, a to nielen pri Nemcovciach, Lade a Nižnej Šebastovej, ale aj pod hradom. A tu prichádza na pomoc jazykoveda i archeológia. Dľa jazykovedca Dr. J. Stanislava názov Maglovca (maď. Maglóc) pochádza od slova Mogyła – mohyla. A dľa historika Niederleho starí Slovani práve pod pravekými mohylami často si zakladali, niekde pod lesom staré osady. I archeologický prieskum poukázal na zjavné stopy slovanského osídlenia (z veľkomoravskej doby) práve pod hradom a to práve poniže pravekého sídliska z mladšej doby bronzovej, keď sa vtedy pochovávalo v mohylách. Pravdepodobne tu bola prastará slovanská osada, akiste s názvom Mogylovec, z čoho skomolený ľudový názov zostal Maglovec.

Už v jednej z najstarších listín o Šariši z r. 1248 sa spomínajú Kapušany ako farnosť, a to medzi 26 stredošariškými farami, ktoré patrili pod cirkevnú právomoc

ešte Jágorskému biskupovi (lebo košické biskupstvo bolo založené až r. 1804). A v Súpise papidesiatok z r. 1332/7 už sa spomína v Kapušanoch nielen fara, ale aj kostol k úcte sv. Martina, biskupa.

Kapušany, kde už r. 1248 sa vyberalo mýto, neskôr sa veľmi zväčšili, takže potom v 15. st. (po r. 1418) získali aj isté privilégia – mestské výsady, ako menšie mestá. A mali povolenie pre výročné trhy v isté dni. (a dostali aj jarmočné právo).

Starý a malý kostol v obci už nevyhovoval. Preto patróni, rodina Kapyovcov, dala postaviť nový priestranný chrám r. 1798. A prešovský dekan – farár Alexander Vitlinský, člen Bernolákovej spoločnosti – Tovarišstva, ho vysvätil priamo na sviatok patróna chrámu, sv. Martina, biskupa dňa 11. novembra tohto roku.

Lenže treba pripomenúť, že počas dlhého obdobia reformácie, keď nekatolíci prišli ku politickej moci a katolíci boli ponížení, až prenasledovaní, aj katolícky chrám v Kapušanoch na obdobie vyše 150 rokov sa dostal do rúk protestantov. A späť katolíkom bol vrátený až r. 1747. Prvým farárom po reformácii bol Ján Jastrabský (1747–57). Predtým teda istý čas Kapušany podliehali cirkevne buď pod Nižnú Šebastovú, alebo pod Tulčík, ako nejaká filiálka, kým sem nenastúpil riadny duchovný. Občas vypomáhali aj františkáni z N. Šebastovej (p. Šichta, J. Kundrid). Dlho tu bol farárom Jozef Kováč (od r. 1888). Ale najdlhšie tu viedol duchovnú správu dekan Július Bednár, nar. 14. 3. 1889 vo Finticiach. Administrovanie fary tu prevzal r. 1914, na začiatku prvej svetovej vojny. Potom ešte tu kratšie pôsobili Jozef Kráľovský, Michal Jacko, ktorí ale skoro zomreli. A po Vincentovi Kováčovi (1973–90) až nastúpil A. Murenko.

Kapušanský hrad vznikol podľa mienky našich historikov asi pred tatarským vpádom (1240–41). Ale v starých listinách sa spomína okolo r. 1249 („castrum Tubul“). R. 1347 sa spomína „locus castris Mogloch“, r. 1410 „castrum Kapi alio nomine Magloch“.

Kapušany sa vyvíjali teda ako malé mestečko a stredisko hradného panstva, ku ktorému patrili obce Fulianka, Fričovce, Lada, Šarišská Poruba, Trnkov, Tulčík (VSO).

Smutné časy doľahli na hrad Kapušanský začiatkom 14. st., keď na uprázdnený uhorský trón nastúpil Karol Robert z rodu Anjou. Proti novému kráľovi sa postavil na západnom Slovensku Matúš Čák Trenčiansky a na východe mocní Omodejovci. A tí sa opierali o dva mocné hrady, Veľkošarišský a Kapušanský. Nový kráľ najprv sa pokúsil pokoriť Veľkošarišský hrad. Keď sa mu nepodarilo, vydal rozkaz pokoriť Kapušanský hrad, na ktorom bol veliteľom – kastelánom magister Henrich z rodu brezovických šľachticov (de Berzeviczy). A bolo to akiste ešte pred rozhodnou bitkou s Omodejovcami pri Rozhanovciach (15. júna 1312). Po urputnom boji hrad naozaj bol dobytý. Uväzneného však magistra Henricha vyslobodil jeho oddaný služobník Jožko Kohak (Kvaka), i keď za to si musel veľa vytrpieť, lebo mu odťali obidve ruky od zápästia. Zachránený veliteľ odškodnil sa mu darovaním celého jedného majetku i s mlynom, ktorý prevzal meno záchrancu – Kvakov (o tom zvlášť v literárnom diele Bohatier z Maglovca).

Hrad zostal dlhé roky opustený. Uhorský kráľ Ludovít I. (1342–82) daroval r. 1350 majetok hradu svojmu vychovávateľovi Petrovi Szaplanczaymu. Po vymretí jeho potomkov hrad prešiel s majetkami znovu do rúk kráľa. Ale už kráľ Žigmund (1387–1437) daroval hrad s majetkami r. 1310 Andrejovi z Koky (v peštianskej stolici). A táto šľachtická rodina, ktorá prevzala názov osady i hradu za svoje meno (K A P Y), bola potom vlastníkom hradu na celé stáročia. Síce v 15. st. pánmi hradu na krátky čas sa stali Bratríci, čo mali pevnosť pri Chmeľove (Váračka). V dobe protihabsburských povstaní dostal sa hrad aj do rúk Imrich Tokolyho, vodcu kurucov a do rúk Františka

Rákoczyho II.. R. 1709 hrad bol však zapálený a značne poškodený. Až r. 1712 Eva z rodu Gergelyovcov, vdova po Gabrielovi Kapy, dala dôkladne hrad opraviť. Ale na rozkaz krajinského snemu, aby v ňom nemohli sa zdržiavať zbojníci, r. 1715 hrad musel byť vypálený a zborený. I tak v tej dobe už výšinné hrady stratili svoju funkciu obrannú i útočištnú. A hrad zostal opustený. Podľa kresby v. Myskovszkého z r. 1879 hrad bol pomerne zachovaný, i keď bez strechy. Až neskôr hrad začal chátrať a zostali z neho len nepatrné rúry. Šľachtici z rodu Kapy v 18. st. naproti hradu v Kapušanoch, v parku, si postavili veľký kaštieľ. Rodina Kapyovcov, z ktorej mnohí členovia (zo zač. 19. st) sú pochovaní v krypte pod kostolom, sa odsťahovali do Budapešti. Kaštieľ zostal opustený a po druhej svetovej vojne, po r. 1945 hrad bol rozobraný. A namiesto kaštieľa boli postavené nové veľké budovy školské (základné školy).

L I T E R A T Ú R A :

- F. Blahuta – Archeologický profil Šariša
Jn: Zborník, Nové obzory č. 2/1960
- V. Budinský – Krička – Hroby z doby rímskej a sťahovanie národov pri Kapušanoch
Jn: Slovenská archeológia 5/2 z r. 1957, s. 356-60
- V. Budinský – Krička – Bronzové nálezy z kotliny poriečia Tople na východnom Slovensku
Jn: 60 rokov šariš. múzea v Bardejove, Košice, 1967, s. 75-155
Dejiny Prešova, Košice, 1963
- J. M. Správy z predbežného archeol. výskumu v Kapušanoch pri Prešove a okolia z r. 1987/90
rukopis v archíve Arch. úst. v Košiciach
- B. Polla – Východoslovenské hrady a kaštiele
Košice, 1966, Hrad Kapuš., s. 94-5
- M. Slivka – A. Vallašek – Hrady a hrádky na vých. Slovensku
Košice, 1991, Kapuš. hrad, s. 135-7
- J. Stanislav – Slovenský juh v stredoveku, Martin 1948, II. d., s. 326 a ď.
Vlastivedný slovník obcí, na Slovensku, Bratislava 1977/8, II. d., s. 18
- F. Uličný – Vznik hradov v Šariši, Nové obzory, NO 24 1967, s. 107 a ď.
- B. Varsík – Osídlenie košickej kotliny, Bratislava 1977 s. 245 a ď.
Levočský štát. archív, O Kohákovi (Kvakovi), 1315

Darovacia listina – voľ. preklad

K V A K O V
(Kohák)

Magister Kakaš so svojimi príbuznými daruje osadu Jozefovi Kohákovi, synovi Dominika.

Kapitula kostola sv. Martina na Spiši...(potvrduje)..., že magister Kakaš, syn bývalého župana Rikolfa, so svojím synom Mikulášom, s Rikolfom magistrom a magistrom Jánom, so svojimi bratmi z jednej strany a Jozef Kohak, syn Dominika, verný služobník magistra Henricha, brata tu spomínaných magistrov, bývalého župana a kastelána Tobola a Šariša z druhej strany, vo štvrtok priamo pred sviatkom sv. Víta a Modesta, tu pred nami osobne prítomní, títo magistri – v našej prítomnosti ústne živým slovom sa osvedčili, že darovanie čiastky osady spomínaného magistra Henricha, ktorú tento magister Henrich, brat týchto, vyššie spomínanému Jozefovi, vernému svojmu služobníkovi daroval za verné a záslužné služby mnohonásobne zaslúžené a najmä vtedy, keď Karol, najjasnejší kráľ Uhorska tohto magistra Henricha dal zajať a spútal. A keď sa zmocnil a obsadil so všetkou silou hrad Tobol zvaný, ktorý prevzal dôverne a tajne, na príkaz kráľa, dostal putá a on sa podvolil dobrovoľne ho vyslovodiť, aj za cenu odseknutia svojich rúk. Preto táto osada, ktorú naši poddaní znovu založili a zaľudnili, a ktorá prišla do del'by medzi bratmi, vyhlasujeme, že právoplatne a zákonite a to dobrovoľne súhlasne na základe výsad svojho pána prechádza to priamo na Jozefa Koháka. Ale s tým, že nikto nebude a sa neodváži menovaného nijako obťažovať, lebo je to ako pole krvi, ktoré bolo získané za veľkú cenu okýptenia vlastných rúk, hoc táto darovaná zem by stála 50 mariek zlatých pre svojho majiteľa Henricha. Ku tejto zemi patrí aj mlyn v tejto spomínanej osade, ktorý sa menovanému daruje bez akýchkoľvek náhrad za cenné služby. Táto osada, ktorá bola skôr založená, teraz má byť pomenovaná, akoby pokrstená menom tohto Koháka, a to so všetkým, čo ku nej patrí, s lúkami, roľami, a s príslušným ohraničením a od susedných pozemkov riadne oddelená. A jemu má patriť navždy ako jeho dedičstvo a jeho majetok.

Dané vo štvrtok pred sviatkom Galla, vyznavača roku Pána 1315.